کوردیزم

KURDISM

بێهزاد خۆشحاڵی
و: ئەفراسیاب گرامی

BIHZAD KHOSHHALI
T: AFRASYAB GRAMI

بەرگ: ڕەئووف خەتیبی

کوردیزم

بێهزاد خۆشحاڵی

و: ئەفراسیاب گرامی

کوردیزم

پێرست:

- پێشەکی وەرگێڕ
- بەرایی
- کوردیزم و شوناسی نەتەوەیی
- فەلسەفەی کوردیزم
- بەڵام "مافی دیاریکردنی چارەنووس" چیە؟
- شارۆڤەندی (citizenship)
- کوردیزم لە پراکتیکدا
- هەڤاڵانی من!
- واتا و چەمکەکانی کوردیزم
- فەرهەنگۆك

پێشکەشە

بە هەموو شەهیدانی کوردو کوردستان، بە تایبەتی قازی، قاسملوو و شەرەفکەندی

پێشکەشە

بە هەموو هەڤاڵانی پێشمەرگەو هاوخەباتم

"ئێمە دێموکراتین‌و دەبێ تا سەر دێموکرات بین، نابێ لە بیرمان بچێ کە ئەگەر هەنگاوێك بەرەو لەژێرپێنانی دێموکراسی بڕۆین، تازە بەرەو دیکتاتۆری ڕۆیشتووین‌و گەڕانەوە دژوارە."

"ئەگەر ڕۆژێك لە ڕۆژان، کوردستان بێتە وڵاتێکی سەربەخۆ، ئەوە جودابوونەوە نیە، بەڵکوو ئەوە یەکگرتنەوەیە"

شەهید د.عەبدولڕەحمان قاسملوو

لەبری پێشەکی

مێژووی نەتەوەیی کورد لە پێناو گەیشتن بە ترۆپکی ئازادی‌و وەلانانی ستەمی لەمێژینەی نەتەوەیی لە لایەن نەتەوەی باڵادەستەوە، گەلێك هەورازو نشێوی بەرخۆدان‌و ڕێگا ئەستەمەکانی بڕیوە. لە شەڕی چاڵدێرانەوە بگرە هەتا دەگاتە ئەوڕۆکە ئەم خەباتە خوێناوییە بەردەوام‌و چالاك بووەو ڕەوتی دینامیزمی خۆی بە ئامانجی دیاریکردنی مافی چارەنووس‌و دامەزرانی کیانێکی سیاسی - نەتەوەیی تێپەڕ کردووەو لە هەر زەمەنێکدا گەیشتۆتە ترۆپکی سەرکەوتن بەڵام لەلایەن نەیارانەوە تووشی نسکۆ هاتووەو سەرلەنۆ سەری هەڵداوە، گەشەی کردووە، گەیشتۆتە ئاستی خۆی‌و بەرگری لە مان‌و بوونی نەتەوەیی کردوەو خۆی ڕێکخستووەو لە چالاوی فەرامۆشیدا ڕزگاری بووە. لەم پێوەندییەدا شۆڕشی کورد لە پێناو گەیشتن بە ئارمانجە مێژووییەکانی خۆی هەڵگری کۆمەڵێك واتای مرۆڤتەوەرانە بووە کە لەم کتێبەدا نووسەر هێمای بە گەلێك لەم چەمکە مرۆڤتەوەرانە کردووە. بەڵام ئەوەی کە سەرنجی منی ڕاکێشا تاوەکوو بتوانم سەرنجی خۆم بۆ خوێنەرانی ئەم پەرتووکە بنووسم. ئەوەیە کە ئەم پەرتووکە لە ڕوانگەیەکی مێژووناسانەو بەوردبینیەوە چوەتە ناخی بیرو هزری کوردو هێماکانی کوردبوونەوە. بەڵام ئەو بۆشایی‌و کەلێنەی کە لەم نووسینەدا

جێگای باسەو باسهەڵگرە کە لەسەر بدوێم، کەلێنك بوو کە نووسەر خۆی لێبواردووەو کەم تا کورت هێمای پێکردوە.

ئەز وا بیر دەکەمەوە کە ئەم سێتەوەرە گرینگە لە مژاری کوردیزمدا، کەلێنێکە کە دەبێ زیاتر لەسەر بدوێیو جێگای خۆی هەبێ بۆ هەرچەند زۆر بە کورتییە، بەڵام بۆ ئەوەیە کە ئەم مژارەش پێویستی بە تێڕامان لەم تەوەرانەی خوارەوەش هەیە کە لێرەدا بە کورتی ئاماژەیان پێدەکەم:

- پێشمەرگە:

پێشمەرگە ئەو مرۆڤە ئاساییە کە لە پێناو ئاواتو ئارمانجەکانی کوردیزمو ئەو بەها مرۆییانەی کە کوردیزمو نەتەوەی کورد خەباتی بۆ دەکات، کەواتە پێشمەرگە هەڵگری ئەو چەمکە مرۆڤ تەوەرانەیە. بە رۆحێکی ئازادیخواز، دیموکرات، سێکۆلار، رووناکبیرانە، هەڵوێستێکی نائاسایی لە بەرامبەر سەرەڕۆییو ئازادیکوژەکاندا دەگرێو مەرگی خۆی گرێ دەداتە ئازای مرۆڤ و ئازادی نەتەوەیەکی چەوساوەو دیلی دەستی سەرەڕۆییو شۆڤینیزم، وەك مرۆڤێکی ئاسایی، بە هەڵدانی هەڵوێستێکی نائاسایی دەبێتە کەسێتییەکی مرۆڤێکی بەرزەمرۆو ئوستوورەیەك کە هەموو خەڵکی کورد وەکوو هێمای رزگاریدەرو مرۆڤێك کە بۆ ئازادی خەبات دەکاتو لە فەرهەنگی وشەدان هەموو نەتەوەکاندا، هێمای ئازادیخوازێکی نەتەوەیەکی دیلی پێبەخشراوە.

لە دیرۆکی مێژووی کورددا، پێشمەرگە باسکی بەهێزی نەتەوەیەو هەڵگری واتاکانی کوردیزمە. کاتێك ژیانی خۆی لەو رێگا پیرۆزەی مرۆڤایەتیدا بەخت دەکات، نازناوی بەرزی شەهیدی بە بەژنو باڵایدا دەبڕدرێو دەچێتە ئەلەندی ئوستوورەکانی کۆمەڵگای کوردیەوە. بۆیە هەمووکات وەك هەموو نەتەوەکان، پێشمەرگە بۆ نەتەوەی کوردو کۆمەڵانی هەراوی خەڵکی کوردستان، هێمای بەرخۆدان، ئازادیەو وەکوو رزگاریدەرێکە کە دنیای تاریکی دەتارێنیو رووناکی دەوشێنێتە سەر پێدەشتی تاریكو ئەنگوستەچاوی نیشتمانی کوردان. کاتێ دەبینین نەتەوەی فەڕانسە، بە بوونی شوالیە، سورپێستەکانی ئەمریکا بە "ئاپاچییەکان" و چینییەکان بە بوونی سامۆراییو .... شانازی دەکەنو

هێماکانیـان دەکەنـە ئاوێنـەی باڵانمـای ئـازادی نیشـتمانەکەیان، ئـەوا کوردستانیش رۆڵە ئازاو لەخۆبردووەکانی، ناوی "پێشمەرگە"ی لەسـەر دەنێت، "کەوابوو پێشمەرگە باسکی بەهێزی گەلە".

پێشمەرگە، نەتـەوەخوازێکی دێموکراتـە، سـێکۆلارو دینامیـكو تـەکوز، هـەڵگری رۆحێکـی پێکەوەسـازانو پێکەوەهەڵکردنـە، بـەدوور لـە هـەر چەشـنە ئیدئۆلۆژیگەراییو دوگم بیرکردنەوەیەك، رۆحێکـی پەپوولـەیو ناسـكو دڵبـزوێنو خۆشەویست، لە هەمان کاتدا بە برشتو خاوەن هەڵوێسـتو ئـازاو بەجـەرگو لـە دژی ئازادیکوژانو دیکتاتۆراندا بە وێنەی رووبـارێکی بەلرفـە دەخرۆشـێو قـەڵای نەهامەتی لـە دەسـتی دێوەزمـەی تـاریکی تێـك دەشـکێنێو هـەتاوی ئـازادی بـە مزگێنی دێنێ.

- سێکۆلاریزم

سێکۆلاریزم بە واتای "دنیایی کردن"، وەك چەمکێی مـۆدێرنو بەرهـەمی چـاخی رۆشـنگەری ئورووپایـە. ئـەم چـەمکە بـە واتـای رەهـای لـە دەسـت بیروبـاوەڕ میتافیزیکییەکانو دنیایی کردن ژیانی مرۆڤایەتییە. لێرەدا بـۆ ئـەوەی کـە خـۆم لـەو مـژارە تیۆرییـە دەربـاز بکـەم راسـت دەچـمە سـەر هـزری کـوردیزم لـەو پێوەندییەدا. کوردیزمو خەباتی میللی - دێموکراتیکی نەتـەوەی کـورد، هـەڵگری بـیرو هزرێکـی سـێکۆلارە. کـوردیزم لـەو باوەڕەدایـە کـە ئـایین پـیرۆزەو هـەموو تاکـەکان لـە دەربڕینـی بـیروڕای خۆیـدا، ئـازادە. کەواتـە ئـایین تایبـەت بـە تاکەکەسـەو دیـن لـە دەوڵـەت جودایـە. شوناسـی کوردبـوون، ئـەو یەکانگیرییـە مێژووکردەی مرۆڤـی کـوردە کـە لەسـەر نیشـتمانی کـوردو کوردسـتانێکی دیلـی نەتەوە باڵادەستەکان بووە. کەواتە شوناسی کوردبوون، بەدوورە لە هەرچەشـنە ئایدۆلۆژییـەك پانتـای جوغرافیـای کوردسـتان دەگرێتـەوە کـە پانتاییـەکی فرەئایینیـە. بـوونی مەزهەبـە جۆراوجۆرەکـان لـە کوردسـتاندا وەکـوو ئیسـلام، مەسێحیەت، یەهوودیەت، ئیزدی، یارسانو .... ئەم حەقیقەتەیە کە دۆزی کورد، پێوەندییەکی راستەوخۆی بە شوناسی کوردبوونو ئەو جوغرافیایەی کـە کـوردی تێدا دژی هەیە. کەسێتی مرۆڤی کورد، کەسێتێکی سـێکۆلارەو ئـەو پێناسـە کـە

دەکرێ لە مرۆڤی کوردو کوردبوون، پێناسەیەکی سێکۆلاربوونە. واتە کوردێکی ئیسلام، کوردێکی مەسیحی یان یارسان، یان ئیزەدی پێکەوە لەسەر نیشتمانێك بە نێو کوردستان دەژین کە خاوەنی: خاکی هاوبەش، زمانی هاوبەش، ... هتادن. کەواتە شوناسی کوردیزم، شوناسێکی جیا لە ئاین‌و هەرچەشنە ئیدئۆلۆژیگەراییەکەو بۆ نەتەوەی کوردیش ئایین نابێتە فاکتەری هەڤبەندی‌و درووست بوونی نەتەوە، چوونەکە کوردستان فرە ئایینەو ئایینەکانیش بێ‌هیچ چەشنە جیاوازییەك لە کوردستاندا دەتوانن پێکەوە هەڵبکەن‌و هەڵگری رۆحێکی نەتەوەیی کوردبوون بە نێو نەتەوەی کورد بن.

فیمیزنیزمی کوردی‌و ژنان لە نێو ئەم ئاخێو(گفتمان)ەدا

ژنان وەك پێکهێنەری نیوەی کۆمەڵ، لە رەوتی خەباتی نەتەوایەتی کورد دا، رۆڵێکی بەرچاو ئەکتیڤیان گێڕاوە. شانبەشانی پیاوان لە رەوگەی ئەم ئامانجە پیرۆزەدا بۆ گەیشتن بە ئامانجە بەرزەکانی کوردبوون‌و خەباتی نەتەوەخوازی کورد، رۆڵێکی بە باندۆریان هەبووەو پێگەیەکی پڕبایەخیان لە مێژووی خەباتی سیاسی ـ نەتەوەیی کورددا، هەیە. ژنان جیا لەوەی کە لە رووی رەگەزییەوە لە لایەن بیرۆکە پیاوسالارییەکان‌و بیروباوەڕە مەزهەبیی‌و داب‌و نەریتە دواکەوتووەکانەوە کە بەسەریدا زاڵەو بۆتە هۆی نەهامەتی‌و پاشکەوتووی ژنان، ستەمیان لێ‌چووە، هەروەها ستەمێکی دیکەیان لێ‌چووە کە ئەویش ستەمی نەتەوایەتییە. ژنی کورد، تاکێکی کۆمەڵگای کوردییە کە لە نێو نەتەوەیەکی دیل‌و چەوساوەی کوردستاندا دەژی‌و شانازی بە هێماو نیشانەکانی کوردبوون‌و نەتەوەیی بوونی خۆی دەکات‌و هەوڵی بێوچان بۆ سەقامگیری ئاواتە لەمێژینەییەکانی نەتەوەکەی دەدات. ئەگەر لە روانگەیەکی مێژووکردەوە بروانینە خەباتی ژنی کورد، ژنی کورد بە وتەی خاتوو مەهاباد قەرەداخی" دوانەیەکی دیلە". واتە جیا لە هەڵاواردنی جیسنی، هەڵاواردنی نەتەوەییشی لێ‌چووە. کەواتە یەکێك لە هۆکارەکانی گەشەنەکردوویی‌و دواکەوتووی ژنان لە کۆمەڵدا، سیاسەتە دژەنەتەوەیی‌و ئاسمیلاسیۆنی نەتەوەی باڵادەست بووەو ئەو هۆکارە گەشەنەکردوویەو زاڵکردنی کولتوورێکی نەخوازراوو دیکتاتۆری‌و

ئاینزاکردنی کورلتووریکی دەستوپێگیر، ژنانی لە مەیدانی خەباتی کورد دا، کەم بایەخ نرخاندوە، بەڵام مێژوو دەیسەلمێنێ کە خەباتی نەتەوەیی کوردبێ بەشداری خەباتی ژنان لاوازو کەمرەنگ بووە. فیمینزیزمی کوردی جیا لەوەی کە چەمکێکی مۆدێرنی مێژووی نەتەوەی کوردەو ئاخێزگەکەی دەگەڕێتەوە بۆ یەکەم دەرکەوتنی بزاڤی مۆدێرنی ژنان لە سەردەمی ١١ مانگ تەمەنی کۆماری کوردستانو دامەزرانی یەکەمین ڕێکخراوی تایبەت بە ژنان، بەڵام مێژووی کوردیش سەلمێنەری ئەوەیە کە ژنان چ لە وەرگرتنی بەرپرسایەتیو چ لە قۆناخە سەختو دژوارەکانی خەباتدا، شانبەشانی پیاوانو لە سەفی پێشمەرگەی نیشتماندا بوون. بۆیە ئاوڕدانەوە لە کسێتی ژنو پێگەی ژن لە خەباتی نەتەوەییو فیمینیزمی کوردی لەو بەرخۆدانە بێکۆتاییەدا، دەبێ لەبەرچاو بگیردرێ. کەواتە خەباتی نەتەوەیی، بێ بەشداری بەباندۆرو دینامیکی ژنان، ناتوانێ سەربکەوێو بە ئامانجەکانی خۆی بگاتو ئەو بەشدارییەش بە درێژایی مێژوو لە شۆڕشە کلاسیكو مۆدێرنەکانی کورد دا رەنگی داوەتەوە.

وەکوو کۆتایی پەیڤ:

ئەگەر ئەم لێدوانە هەرچەند کورتیش بووەو لە نێواخنی دەقی ئەم پەرتووکەیشدا هێمای بۆ کراوە، بەڵام ئەم مژارە باسی زۆر هەڵدەگرێو پێویستی بە لێکۆڵینەوەو وردکردنەوە هەیە، بە پێویستم زانی کە تێڕوانینی خۆم لەمەڕ ئەم گوتەزا هەستیارە بخەمە بەرباسەوە.

خوێنەرانی هێژا!

ئەم پەرتووکە بەوەی کە دەقێکی دژوارو زۆر ئەستەم بوو بۆ منێکی نوێقەڵەم، هەرچەند کرچو کاڵیش بوو توانیم بە هاوکاری هاوڕێ خامەرەگینەکانم، وەریبگێرمو بیخەمە بەردیدی ئێوەی بەڕێز. ئەگەر خوێنەرێکی هێژاو خامەڕەنگین، رەخنەیەك لە وەرگێڕانەکە یان لە خودی دەقەکە هەیە، دەتوانێ لە ڕێگەی ئادرەس ئینترنێتییەوە ئاگادارم بکاتەوە تا بتوانم بۆ چاپەکانی دواترو وەرگێڕانەکانی داهاتوومدا لەبەرچاویان بگرمو شانازیش بەوە دەکەم کە رەخنەم لێبگیرێ چونکە رەخنە هێمای سەرکەوتنمە لە هەموو ساتێکی ژیانمدا.

خۆم بە بەختەوەر دەزانم کە توانیومە ئەم دەقە بە دژوارییەکانییەوە وەربگێڕمو بچێتە پەرتووکخانەی کوردستانو توانیبێتم خزمەتێك بە زمانو وێژەی کوردی بکەم.

لە گەڵ رێزمدا

وەرگێڕ

کۆیە شاری حاجی قادری کۆیی‌و مامە سێوە

١٣٨٦ی هەتاوی

afrasyab_q@yahoo.com

بەرایی

نەتەوەیەك كە پەیڤێكی بۆ وتن هەیە یان دەیهەوێ خاوەنی رۆڵێك لە كۆمەڵگای جیهانیدا بێ، دەبێ بتوانێ توانایی مرۆیی خۆی بەرزكاتەوە. لەوەی ڕا كە پێشكەوتن لە بەراورد لەگەڵ كەسانی دیكەدا كردەیەكی "فەرمانی(جەبری)یە"، یان دەبێ بەدەستی بهێنی یان دەبێ لە مەیدان بچیتەدەر.

نەتەوەی كورد ئەگەر ئەمجارەش لە كرۆكی هزرو پێكهاتە كۆنو كۆنكەوتەكانی خۆیدا نوقم بێ، نەتەنیا بە زوویی لە دەفتەریی ژیندا دوور دەكرێتەوە بەڵكوو لە دنیایی داهاتووشدا تەنیا بەشی كۆخنشینییەكی بێبەها دەبێ.

بۆ نەتەوەیەك كە رەوشە درێژخایەنە سیاسیو نیزامییەكانی بەربەستی گەیشتن بە شوناسی ناسراوی نەتەوایەتی بووەو ساڵانێك بەرگری لە بەرانبەر هێزە فەشەڵهێنەرەكاندا، بێ دەسكەوت لە قەڵەم دراوە، وەلانانی گوشار لە رێگە لۆژیكییەكانەوە، دووربینی گۆڕانی جیهانو ئێستراتێژی داهاتووی لە بەرانبەردا تەیارتر لە هەمیشە كردووە. ئەورۆكە چییەتی(ماهیت) ململانێی لە مێژینەی نەتەوەكان لەسەر بنەمای تەیاركردنی هێزە جیهانییەكان بە قبوڵكردنی نەتەوەكان بە واتای راستەقینەی نەتەوە، رێكخراوەو ئێستا جێگایە كە لە رۆڵی باسكەكان كەم بۆتەوەو رۆڵی مێشكەكان پتر بووە. بەم هۆیەوە لە دەیەكانی رابردوودا شایەتی گۆڕانكاریگەلێكی بەرین لە سنوورەكاندا بوین. روانگەی گۆڕانكارییەكانی داهاتووی جیهان، راوێژ، هزر، توێژینەوە، هەوڵو تەقەلا، راهێنانو نەتەوەخوازی ئیدی نە شۆڤێنیزمە كە باوەڕی بە چییەتی نەتەوەكان لە سەر بنەمای لۆژیكیو نە زۆرەملێ.

باسمان لە راوێژ، هزر، توێژینەوە، راهێنان، هەوڵو تەقەلا کرد، گۆڕەپانێکە کە رمێنگە(جولانگاە)ی هزرڤانانو زۆر باڵی بەهێزی فڕین لە گۆڕەپانی هزردایە. لێرەدایە کە ژێرخانی مرۆڤایەتی لەسەر بنەمای "ژێرخانی هزرڤەندی(زیرساخت اندیشەورزی)"، هانە(انگیزە)ی تینویەتییە سارێژ نەبووەکانی باڵای نەتەوەیەکە کە بە نادادپەروەریی لێکدابڕاوە، دادەمرکێنێ.

"نادادپەروەری کۆن" چۆن دەتوانێ بە "مافی خاوەنداریێتی" بگۆڕدرێ؟ لەوانەیە تەنیا رێگەیەك مابێ، یان دەبێ نوقم بینو یان بە رۆچوون بۆ هەناوی ئاوە نامۆکان، خەریکی گەڕان بەدوای داهاتووییەکی روون بین، رێگەیەکی سێهەم بوونی نیە.

"ژێرخانی هزرڤەندی(زیرساخت اندیشەورزی)"، شامۆرەی پێناسەکردنی شوناس، مافی خاوەنداریێتیو لەبەرگرتنی رێگەی داهاتوویيەکی روونکاکە. ژێرخانێك کە بە راوێژ، هزر، توێژینەوە، راهێنان، هەوڵو تەقەلا، بنەڕەتی هەنووکە دادەرێژێ تا داهاتووی بنیات بنێ.

***

لەبەرایی مەسەلەی دابەشبوونی نیشتمانی کوردستان لە ساڵی ١٦٣٩دا کە بووە هۆی دوپارچەبوونی ئەم نیشتمانە لەگەڵ چەمکگەلێکی نەناسراوو نامۆی وەك "کوردستانی عوسمانی"و "کوردستانی سەفەوی"دا تا ساڵەکانی ١٩٢١و ١٩٢٢ کە ئەمجارە لەگەڵ دەستەواژەگەلێك وەك "کوردستانی ئێران"، "کوردستانی تورکیە"، کوردستانی عێراق"و "کوردستانی سوریە"دا، شوناسێکی پتری بەسەر ئەم نەتەوەیەدا سەپاند. "جیهانبینی کوردی بە تێڕامانێکی بانسنووری(فرامرزی)" نەتەنیا پێش نەکەوتووە بەڵکوو بەرەو هیچ سووچو

قــوژبنێكیش هــەنگاوی هــەڵنــەگرتووە. جۆرێــك تێڕامــانی بازنــەیی هــەمووكات ئێمــەی هێناوەتــەوە ســەرەتای دەســتپێكردنەوە، نــەبوونی ڕێكــارە روونــەكان، ســـوورنەبوون لـــە پێناســـەكردنی روونـــی چـــەمكەكان لـــە روی پێكهاتەییەوە، نێوەرۆك(موضـوون)و رەوگـە(مسـیر)، ناكارامـەیی لـە دیـاریكرنی چارەنووسی دامەزراوەكان، دڕدۆنگ(تردیدی)و لەرزۆكییەكان، گرینگـینـەدان بـە پێوەنــدیی هــۆو بــەرهۆكان(علــتو معلــول)و بــەریان(گــرایش) بــەرەو هــزرە دراماتیكییــەكان، نــەبوونی پێوانــەی بایەخدانەرییــەكان، بزاوتــە بەرینــەكانی بازنەییو ... لە گرینگترین تایبەتمەندییـەكانی ئـەم دەورانـە مەترسـیدارە بـووە. گرینگترین ئاكامەكانی ئـەم دۆخـە، نـەبوونی خـاڵی چڕبەسـتنی(تمركـز) تـەوەری بووە كە لەودا، نەتەوەیەك بە تـەواوی فاكتـەرەكانی نەتـەوەیی بـوون، هـیچكـات نـەیتوانیووە بـە قـورسو قـایمی وەڵامـدەری پرسـیارەكانی بـەردەمی بـێ، لـە دەرفەتە دیاریكراوەكاندا بڕیارێك دیـاری بكـا، ڕێگـە بـە خـۆی بـدا كـە بـۆ خـۆی بڕیاردەر بێ. لیرەدایە ئەگەرچی لە هەندێك بوارەوە شایەتی "كردە" بوین، ئـەم "كـردە(عمـل)"یـە وەك "هەسـتان(اقـدام)"، هـیچ كـات بـە شـێوەیەكی جیـددی وەدوای نەكەوتووەو تەواو نەكراوەو لە درێژەدا لەگەڵ كردەیـەكی دیكـەدا گرێـی خواردوە كە بە جێگەی كردەكار(كنش)و دژكردەوە(واكنش)گەلێكی لۆژیكی، یان چەقبەسـتوو یـان تەمومـژ كـەوتووە. موكڕنـەبوون لـە كـردەوەدا، تەنانـەت كەسایەتییەكانی ناكارامـە كـردووە، ناكارامـەبوون كـە بـە هـۆی درێژخایـەنی لـە تایبەتمەندییـە دەروونییـەكان، جێكـەوتووەو كەوتۆتـە رەوشـێكەوە كـە لـەو بارودۆخە رۆحی ـ دەروونییەدا، تەنیا سەرهەڵدانی دژكردەوەیـە نـە كـردەوە. لـە ئاكامـدا دەرفـەتی هەسـتان لـە نێوچـووە، لـە حاڵێكـدا كـە كـردەوە بـە واتـای هەسـتان، كەسـایەتی پێناســە دەكـاو دەروون، هـۆگریو هانـەكان دەردەخـا.

لەوانەیە لە باشترین شێوەدا، جموجوڵی ئێمە وەك هەستان، نموونەی ئەو ماسییەی پەندی پێشینانی چینی بوبێ:

"ئێمە وەك ماسی گەورە واین کە لە ئاو دەریان هێنابێ (یان فڕدرابینە دەرەوە). ئەم ماسییە بە هەموو هێزێکەوە باڵ لێدەدا تا بگەڕێتەوە بۆ نێو ئاوەکە، لە وەها رەوشێکدا هیچکات لە خۆی ناپرسێ کەوتنو هەستانەوەی دواتری بەکوێ دەگەیەنێ. هەستی هەنووکەی ئەوەیە کە ناتوانێ خۆڕاگربێو لە هەوڵی کردەوەیەکی دیکەدا بێ."

بەم هۆیەوە مەسەلەی کورد لە چوارچێوەی مەسەلەیەکی نەتەوەیی تێپەڕیوەو بۆتە سیاسەتێکی هەنگاوێك بەرەوپێش، هەنگاوێ بەرەو چەپو راستو هەنگاوێك بەرەو دوا. هەنگاوگەلێك کە گرینگیان نەدان بە نەتەوایەتی بوون، هەنگاوێ لەشوێنپێی بیرە چەپو راستەکانی ناوەو تەمەنێکی لەگەڵ بە فیڕۆ داوەو یان ترس لە وشەکانی نەتەوە، لەوەی کە ناوی "کورد"ەو وشەی "ئەتنیك(قوم)"ی پێوە لکێندراوە تا دورکەوتنەوە لە پشتئەستوربوون بە تیۆرییە لۆژیکییەکان لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی دی پەلکێش دەکرێ. بە پشت ئەستوربوونی بە چەمکە لۆژیکییەکان بۆ هۆکارە ئەبستراکتە(انتزاع)ەکان، بەئەنقەست یان بەهەڵە نەتەوەیەك کە لە چییەتی راستییەکانی دورخراوەتەوەو بەدرۆخولقێنی یان بە رووکەشی وشەگەلێکی خۆش پەیڤین لەگەڵ "دەروونباوەڕی"دا، بە "داروینیزمی کۆمەڵایەتی" پێناسەکراوە، ملکەچی خۆیان بکەن.

راستیگەلێك هەیە کە لە هیچ بیرۆکەیەکدا پێشبینی نەکراوەو راستیگەلێکیش هەیە کە لەگەڵ بیرۆکەکاندا ناتەبایە. هەقیقەتی نەتەوەی کورد، لەوانەیە یەکێك لەم راستییانە بێ کە پێویستی بە "جیهانبینی بوونی" خۆی هەیە. کوردبوونیش

شوناسـێکی دەروونییـە، لـەم رویـەوە نـاتوانین بـە "فەلسـەفەیەکی زێدەخواز(مضـاف)" بلکێنـدرێو لـە تەنیشـت مـژارەکانی دیکـەدا دابنـرێ تـا لـە ئامرازە فەلسەفییەکانی بۆ دیاریکردنی بەرایی، کۆتایی، دەسـتپێكو بـەرەنجامی ئەو مژارە کەڵك وەربگیرێو تێڕوانینە تایبەتەکانی بەسەردا بسەپێنرێ. شوناسی کوردیش جیا لەم بازنەیە نیە چوونکە پاراسـتنی وەك مەسـەلی بـوونو نەبوونـەو بوونو نەبوونیش بە واتای ژیان یان مەرگ دەبێ.

پرسیاری بنەڕەتی ئەمەیە کە ئایا ئێمە مافی ژیانمان هەیە؟ و ئایا مافمان هەیە ئازادی هاوواتای(مـترادف) پاراسـتنی شـوناس بـزانین؟ بێگومـان خـاوەنی وەهـا مافێکین چـوونکە بەرسـڤی سـەردێڕی مـاف هـەبوون یـان نـەبوون لـە هزرمانـدا، "بوون" یان "نەبوون"، مانەوە یان نەمان دەبێ.

ئەگـەر باسـەکانی سـەرەوە قبـوڵ بکـەین روو لـە نەتـەوەی کـورد بنووسـین، نەتەوەی کورد بکەینە گوێبیست، کورد پێناسە بکەینو رێگە نەدەین کە کـوردو شوناسی کـوردی وەك مـرۆڤ و مرۆڤایـەتی بکەوێتـە ژێردەسـتەوە. بـەم هۆیـەوە دەبـێ بچینە نـاخی واتاکانـەوەو پێناسـە ـ نـەك لێکچـوواندن ـ بکـەین کـە کـێ خـاوەنی چ شـتێکە؟ بیربکەینـەوەو ببیـنین کـە چـیمان دەوێ نـە دابنیشـینو بڕوانینو ببینین کە چیان دەوێو ...

دەبێ بە خوڵقاندنی واتا نوێیـەکان، بـوونی کـورد دووبـارە پێـی بناسـێنینەوە، دەبێ تراژێدی وشیاری بکەینە لـۆژیکی شـعوورو لـە بـەرگری لـە بەرامبـەر بـاری قورسی رابردووداو دڵەڕاوکێی ئێستاو دۆزینەوەی بنچینەیەکی قوڵو پێویست بـۆ دامەزرانی شوناسێکی هەرمان، مێژوو جێگری ئوستورەو تیۆریی جێگری لاسـایی کردنـەوە بکـەینو ... ئەگەرچـی دەزانـین وەلانـانی راسـتییە کۆنـەکان بـۆ

وەڵامدانـەوە بـە راسـتییە نوێیـەکانی دژوارە، دەبـێ قبـوڵ بکـەین کـە دەبێو دەبێ قبوڵ بکەین کە دەتوانین ...

هەنووکە لە جیهانێکدا کە ناوندێکی دیاریکراوی نیە بیر لە لوتکەکانی دەسـەڵات دەکەینەوە؟ لە سەردەمێکدا کە نەتەوەخوازی لـە حـاڵی دانووسـتان بـە جێگـای جیهانبینییە زاڵەکانـەو قۆنـاخی گەشـانەوەی نەتـەوە ژێردەسـتەکان هاتووەتـە ئـاراوە، ئایا بیرمـان لـە رەوشـی نـوێ کردۆتـەوە؟ ئایا لـە دەورانێکدا شـێوەی بیرکردنـەوەو بڕیارڕدانـەکان، روو لـە گەشـەو گۆڕانکارییـە، تێپـەڕین لـەم قۆناغـە هاوسەنگی ناسەقامگیرو چوونەسەرەوە لە پەیژەی رەوتی گەشەسـەندن کردۆتـە "داهـاتووبینی"؟ ئێسـتاکە خەریتـەی سیاسـیی جیهـان لـە بەرامبـەر چـاوماندا دەگۆڕدرێ، چ بکەین؟ ئایا لە رەوشێکدا کە چوارچێوەو بنەماکانی کایەکردن لـە ژێـر گوشـاری گۆڕانکـاری زۆرەملـێیانـە ئامـادە بـە رێکخسـتنو بـەڕێوەبردنی گۆڕانکارییەو بیرمان لە ئامرازخولقێنی کردۆتەوە؟ ئایا بە جێگەی نـوقمبـوون لـە چـاڵێك کـە هێمـاو نیشـانەکانی ناسـەقامگیرە، بیرمـان بـە گرێخـواردن لەگـەڵ شوناسی خۆوە کردۆتەوە؟ تەوژمی هێزە روخێنەرەکان دەبێ چـۆن بسـڕێتەوەو لـە نێـو بـەرێ؟ چـۆن دەبـێ پێگـەی باوەڕبـەخۆبوون(خودبـاوری)ی، دەسـەڵات بخولقێنی؟ لەبەرانبەر مۆتەکە روخێنەرییەکانی رەوشتی دەبێ چ بکرێ؟و ...

راستییەکان ئەوەیە کە هەقیقەتە کۆمەڵایەتیو سیاسییەکان چـڕوپڕترن لـەوەی کە بتوانی لەگەڵ هزرە ئەبستراکتەکان شرۆڤەی بکرێ. گرینگترین راستی ئەوەیە کـە هێـزە مرۆییـەکان لەسـەر بنـەمای مێشـك، هێشـتا پـارێزەرو دیاریکـەری پێوانەیەکە کە هەموو خاڵە هاوبەشەکان لـە روانگـە جۆراوجۆرەکانـەوە دەتوانـێ پێی هەڵسەنگێندرێ.

لەوانەیە لە کورتترین پەیڤدا، رەساڵەتی "مرۆڤ لە سەر بنەمای مێشکی کورد" گەل، جیهانبینییەکە کە هەموو هێزەکان بەرەو ئاراستەیەك دەبا. روانین، شێوازو بنەما تیۆرییەکانی ئەم جیهانبینییە دەبێ بەشێوەیەك رێکبخرێ کە دەسکەوتەکانی کردەوەیو بەرەنجامە کردەوەییەکانی تەنیا لە پێناو ئامانجێك بن: "شوناسی هاوبەش".

نابێ لە بیر بکەین کە: نەتەوەیەك لە قۆناخی بەرگریدا یاری بکا، هیچکات سەرکەوتوو نابێ چوونکە بۆ کوێ دەڕواو چی بەسەردێ گرینگ نیە، چوونکە لەبنەڕەتدا لە هەڵایسانی کردەکار لاواز بووە. کەوابوو دەبێ بە خوڵقاندنی تیۆرییەکی نوێ، چوارچێوەیەکی نوێ، رێکخستنو لەسەر بنەمای ئەو، ئێستراتیژییەکی نوێ بخوڵقێنی. تیۆرییەك کە لە هزرو ئازادی خەڵك، ئاسۆیەکی نوێ ئاوەڵا بکاو بێتە هۆکاری بزاوتی "تانو پۆی زانست(تاروپود دانش)(knowledge)"، "بیروباوەڕ(ایده)(idea)"و "ناخ(ذهن)(mind)". بەم شێوەیە تەواوی رەهەندەکانی بوونی وەك سروشتو دەروون، موراڵەکانو کەسایەتی، رزگارییو تەکوزی، مرۆڤ و یاسا، گەنجیو پیری، دەبێو نابێکان، شەڕو ئاشتی، پێشکەوتنو دواکەوتن، وانەکانی مێژوو و مانای ژیانو مەرگ لەبەر دەگرێو دەبێتە هزرێکی "لە ناڤی خۆی ژ بۆ خۆ (در خود برای خود) (in and for himself) دەگۆڕدرێ.

بیری خۆهزری(خودانديش) (self thinking idea) هزرێکە بۆ "خۆڕەهایی (خودرهایی)self liberation " و تیۆری بزاوتی کورد بەرەو پێگەیشتنو ئازادییە کە لە تەواویەتی "خۆ" زەق دەبێتەوەو نەتەوەی کورد بەرەو چوارچێوەی راستەقینەی ئازادی تەواوعەیار پاڵ پێوە دەنێ:

"کاتێك تاکەکانی نەتەوە لە واتای ئازادی تەواو عەیار تێبگەن، هیچ شتێك وەك ئەوە، وەها هێزێکی لەبڕان نەهاتووی نابێو تەنیا بەم هۆیەوەیە کە ئەم واتایە لە هەناوی ناخو کردەوەیدایە".(هێگێل ۱۸۳۱ ـ ۱۷۷۰).

بنەمای تیۆری مە، راڤەی رەوشی ئێستای جیهان لەسەر بنەمای رێژیمێکی بەڵگەمەندو رەوتێکە کە بە داهاتوو دەگا، پرۆسەیەك کە دەستی پێکردووەو هێدی هێدی دەبێتە هۆی بارودۆخێکی نوێ بۆ ژیان لە جیهاندا. شێوازی نووسینی ئەم کتێبە بەشێوەی هێڵبەندی (گزارە بندی)و بێوەسفکردن نیە، بە شێوەیەك کە بتوانێ لە خولقاندنی بیرێکی پاکژ لە خوێنەردا، روانگەی گۆڕانکارییە سیاسییەکانی جیهان شیاوی راڤەکردن بێ. نابێ لەبیر بکرێ کە تێپەڕین لە سەردەمی ئێستادا، تەنیا لەگەڵ دۆزینەوەی ئێستراتێژیگەلێکی لۆژیکیو واقێعبینانە جێدەکەوێ.

دەربڕینی مەسەلە:

دەستپێکی زاڵبوونێك لەگەڵ نادادپەرەوەرییەك:

١ـ پەیماننامەی زەهاب ١٦٣٩: دابەشکردنی کوردستان

ئاکام:

پێکهاتنی دو شوناسی دەستکرد(مصنوعی):

الف: کوردستانی عوسمانی

ب: کوردستانی سەفەوی

٢ـ لوزان ١٩٢٢: دابەشکردنی دووهەمی کوردستان:

ئاکام: لێکدابڕانی نەتەوەیی کورد لە چوارچێوەی:

ـ کوردستانی (تورکیە)

ـ کوردستانی (ئێران)

ـ کوردستانی (عێراق)

ـ کوردستانی (سوریە)

راڤە:

بەڵگەی ١٠ی ئوتی ١٩٢٠ "سیڤەر" کە لە بڕگەکانی ٦٢و ٦٣و ٦٤ی دا لەسەر دەسەڵاتی کوردەکان لە نیشتمانی خۆیاندا وەك "شوناسێکی سەربەخۆ" دەستنیشان کردبوو، لە ٢٥ نوامبری ١٩٢٢ لە شاری "لۆزان"ی سوئیس، سەربەخۆیی نەتەوەی کورد بە با درا.

بەندی ٦٤ی پەیماننامەی "سێڤەر": رێزگرتن لە "مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەی کورد"

رێکخستنو کاری پەیماننامەی لۆزان: ئاوێتەیەك لە زۆرەملیو دەبێ.

ئامانج:

ـ ناچارکردنی نەتەوەیی کورد بە رۆڵێك کە خوازیاری نیە. (ژێردەستەیی).

ناچارکردنی نەتەوەی کورد بە قبولکردنی رێکەوتننامەیەك کە بە پێچەوانەی ویستی دەروونی خۆی بەستراوە.

ـ ناچارکردنی نەتەوەی کورد بە چاوپۆشی کردن لە مافی دیاریکردنی چارەنووسی خۆی.

ـ پێشگرتن لە دامەزرانی حکومەتێکی سەربەخۆی کورد

بەرەنجام:

پێکهاتنی "نادادپەروەری پێکهاتەیی" لەگەڵ بەستنی سنوورگەلێك کە هیچ کات لەسەر بنەمای واقیعییەتە جوغرافیاییەکانی نەتەوەیی نەبووە.

ـ پێوەنددانی زۆرەملێی بەشە جیاوازەکانی کوردستان بە شوناسگەلێکی فرەچەشن

- هەوڵ بۆ سڕینەوەی نەتەوەی کورد

قەیران:

- لاوازبوونی سنووره دەستکردەکان بۆ گۆڕانی شوناس

- لاوازی سیاسەتی سڕینەوەی نەتەوەی کورد

شوێندانەری:

دەستپێکی بزاڤی رزگاریخوازانەی نەتەوەیی نەتەوەی کورد

هۆکاری بەردەوامی چەندپارچەییو نەزۆکمانەوەی جوڵانەوەکان:

- تێگەیشتنی لاواز لە رەوشی نوێی جیهانی.

- دەست پێکردنی شەڕی سارد

- هێژموونی جیهانبینیگەلێکی سەرتاپاگیر لە گۆڕەپانی سیاسەتی جیهانیدا.

پێداگری لەسەر مانەوەی رەوشی هەنووکەیی سنووری نێونەتەوەیی وڵاتەکان.

- پێویستی راگرتنی هاوسەنگی گشتیی نێونەتەوەی.

(بەردەوامبوونی ئەم رەوشە تا دەیەی ۹۰ی زایینی لە سەدەی بیستەمو کۆتایی شەڕی سارددا)

شوێندانەری:

هەوڵی نەتەوەکان بۆ رزگاربوون لە سنووره زۆرەملێییەکان "زۆرەکی"و "دەبێ(باید)"

فۆرماسیۆنی نوێ: دەستپێکی دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر (دوران توازن ناپایدار):

گرینگترین هۆکاری پێکهاتنی دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر:

- هەڵوەشانەوەی جیهانبینییە ئیدئۆلۆژیکییەکان.

- داڕمانی رێژیمە کۆمەڵایەتییە کۆنەکان.

- پێکهەڵپرژانی ئیدئۆلۆژیك و تێکنۆلۆژیك

- پێکهێنانی میکانیزمی بەرگری لەبەرانبەر گۆڕاندا

- تێکهەڵچوونی نێوان بنەما یەکسانیخوازەکانو راستییە نایەکسانیخوازەکان

تایبەتمەندییە گشتییەکانی دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر:

- نەناسینی هەڕەشەو دەرفەتەکان

- نەبوونی پێگەیەکی پتەوو نەگۆڕ بۆ پاڵپشتی ئەهرۆمی سیاسی

- گۆڕانی بەردەوامو خێرا

- نەبوونی دەسەڵاتی رێبەری نێونەتەوەییو جیهانی

- کەموکوڕی دەروونی رێبەرە جیهانییەکان

- بەریان(تمایل) بۆ کڕینی هاریکاری

- پاشەکشەی هەنگاو بە هەنگاو لە بەڕێوبەرییە نێونەتەوەییەکاندا

- ناسەقامگیری لە گۆڕەپانی نێونەتەوەییدا

- نەبوونی هاوسەنگی(تعادل) لە گۆڕەپانی نێونەتەوەییدا

تایبەتمەندییە ژیۆپۆلۆتیکییەکانی دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر:

- گۆڕانکاری لە هێڵە سنوورییە سیاسییەکان

- هەوڵی وڵاتەکان بۆ پێکهێنانی یەکیەتییە ناوچەییەکان(اتحادیەهای منطقەای)

بەرەنجام:

هەنووکە سیستمی جیهانی لە بەربەیانی "گۆڕانکاری"دایە.

شوێندانەری:

پێکهاتنی رەوشی نوێ:

- یارییە نوێیەکان

- چوارچێوە نوێیەکان

- سەرهەڵدانی کارێکتەرە نوێیەکان
- دامەزراوە نوێیەکان
- شێوە کردەوە نوێیەکان
- راستییە نوێیەکان
- بایەخە نوێیەکان
- بێبایەخبوونی ئێستراتێژییە کۆنەکان

چوارچێوە نوێیەکان:

- یاریگەلێکی تەواو جیاواز
- ناسەقامگیری پێوانە کۆنەکان
- ونبوونی بەردەوامی بەرگریکردن
- دروستکردنی کەرەستەگەلێك کە پێشتر دەرەتانی پێکهێنانیان نەبووە.

پرسیارەکانی بەردەم:

- لە چ کۆمەڵگایەکدا دەژین؟
- لە چ کۆمەڵگایەك دەمانهەوێ بژین؟
- ئامانجی دوارۆژ کامەیە؟
- مەنزڵی کۆتایی لە کوێیە؟
- چ هەڵبژاردن یان هەڵبژاردنگەلێك لە بەردەم دایە؟
- چۆن هەنگاو هەڵگرین؟
- لە چ رەهەندێکەوە چالاکی بکەین؟
- چۆن چالاکی خۆمان رێکبخەین؟
- پێداویستییە بنەڕەتییەکان چۆن پێناسە بکەین؟

چۆن راوێژ، هزر، توێژینەوەو کار بکەین؟

ڕێكاره "گشتییه‌كان (كلان)":

- باشترین مژار بۆ ئاوه‌لاكردنی ڕێگا هه‌ڵبژێرین.

- پێداویستییه‌كان له‌گه‌ڵ زه‌مه‌ندا به‌راورد بكه‌ین.

- پێداویستییه‌كان‌و زه‌مه‌ن له‌هه‌مبه‌ر چۆنایه‌تی هه‌ڵسه‌نگێنین.

ـــ توانـــایی وێنـــاكردنی ڕۆشـــنبیرانه‌(فرهیختـــه‌) (educated imagination) گه‌شه‌ پێبده‌ین.

- توانایی ڕاگرتنی پێوه‌ندییه‌ شێواوه‌كانمان هه‌بێ.

- شیاویی ڕاگرتنی ئاڵۆزیمان هه‌بێ.

تێكنیكی ئێستانداردی ده‌ورانی هاوسه‌نگی ناسه‌قامگیر:

- تیۆری "هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ك - ده‌وڵه‌تێك"

- سنووره‌ مێژووییه‌كان‌و مه‌سه‌له‌ نه‌ته‌وه‌ییه‌كان (وه‌ك هۆكاری قه‌یران)

- وڵاتگه‌لی فره‌ نه‌ته‌وه‌یی (وه‌ك ڕێكار)

- پێكهێنانی یه‌كیه‌تییه‌ ناوچه‌ییه‌كان (وه‌ك هۆكاری سه‌قامگیری)

به‌ســه‌رنجدان بــه‌ ڕه‌وشــی نــوێ، مــه‌یلی نه‌تــه‌وه‌ ژێرده‌ســته‌كان، ده‌ســتپێكی یارییــه‌كی نــوێ له‌ســه‌ر بنــه‌مای "دادپــه‌روه‌ری"یــه‌. دادپه‌روه‌رییــه‌ك كــه‌ له‌ســه‌ر بنه‌مایی:

- بڵاوكردنه‌وه‌ی دادپه‌روه‌رانه‌ی "مافی خاوه‌ندارێتی" بێ.

- بڵاوكردنه‌وه‌ی دادپه‌روه‌رانه‌ی "ده‌سه‌ڵات" بێ.

- واتای كلیلی (كلیدی) ١: "دادپه‌روه‌ریی (عدالت)":

ڕێزگرتن له‌ مافه‌ سروشتیی‌و ڕێكه‌وتنه‌كان كـه‌ بـۆ تـه‌واوی تاكـه‌كان بـه‌ فـه‌رمی ناسراوه‌.

واتای بنچینه‌یی ٢: "ماف":

کردەوەیەك کە دەرەتانی نکوڵی کردنی بۆ نیە.

بەرەنجام:

مافی دیاریکردنی چارەنووس بە وێنەی دادپەروەریو هەقیقەتە.

راڤە:

لە هەر شوێنێك لەم جیهانە، یەك یان چەند ناوچە بۆ تیپەڕبوون لە دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر هەیە. لە کوردستان، هۆکارەکان:

١ـ تایبەتمەندیگەلێکی دەگمەنی ژیۆپۆلۆتیکی

وەك:

ـ جوغرافیایەکی وشکارۆیی(قارەای)

ـ زاڵبوون بەسەر دو بیاڤی ئاوی مەزنی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست

ـ دەروی (دەروازە) چوونە نێو رۆژهەڵات

٢ـ تایبەتمەندیگەلێکی دەگمەنی ژیۆ ئێکۆنۆمیك ـ ژیۆئێستراتێژیك:

ـ کانگای مەزنی نەوتو گاز

ـ سەرچاوەی لێورێژی ئاو

ـ ناوەندی لەباری ئامانجی ئابووری بۆ بەرخۆر(مصرف)ی ئەمریکا، ئابووری رەنێوهانینی(تولید) ژاپۆنو ئابووری رەنێوهانین ـ بەرخۆری ئوروپا.

٣ـ تایبەتمەندیگەلێکی دەگمەنی سیاسی:

ـ دابەشبوونی سیاسی لە چەند قۆناغ دا

ـ بزاڤگەلی رزگاریخوزانەی نەتەوەیی

ـ ئەزمونی سەرکوتە بەردەوامەکان (متوالی)

ـ دینامیك(پویایی)و پۆتانسیەلی وزەی بزاوتی دەروونی(نیروی حرکت درونی)

ـ هەوڵدان بۆ یەکیەتییەکی سیاسی سەرلەنوێ(مجدد)

ـ هەوڵ بۆ ئووتارشی (autarchy): ڕەوشێك كە هەركەس خۆی خاوەنی خۆی بێ.

قەیرانەكانی بەردەم:

"ئەوی دی" لێكدانەوەی نیە كە جیهان گۆڕانكاری بەسەرداهاتووەو ئەویش ڕێگەی گۆڕانی نیە. (نەگۆڕە).

ــ "ئەوی دی" ناتوانێ دیاریكردنی چارەنووسی نەتەوەیەك قبوڵ بكا كە ساڵانێكە ژێردەستەی ئەو بووە.

ـ "ئەوی دی" ناتوانێ لە راستییە سیاسی ـ ئابوورییەكانی جێهانی سەردەم تێبگا.

ـ "ئەوی دی" ناتوانێ خۆی لەگەڵ راستییەكاندا ڕێكبخا.

ـ "ئەوی دی" نازانی كە دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر، دەورانی بزاوتی زۆرە ملێیانەیە.

بەرەنجام:

جیایی‌خوازیی نەتەوەیی، تایبەتمەندی تایبەتی دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیرو دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر، دەورانی گۆڕانی سنوورە نەتەوەییەكانەو ئەم واتایە تێپەڕین لە "پۆلێنبەندییە سنوورییەكان" بەرەو "وڵاتگەلی فرەنەتەوەیی"ە. ئەم قۆناغە بەرایی ڕەوتگەلێكی نوێی جوغرافیایی نەتەوەیییە، دەورانێك كە لەودا گۆڕینی سنوورەكان لە هەر ناوچەیەك لە جیهاندا، ڕێگە بۆ ڕەوایی (مشروعیت) گۆڕینی سنوورەكان لە شوێنگەلێكی دیكەدا، دەكاتەوە. زۆربەی وڵاتان كە كوردستانیش بەشێكە لەوان، بە كۆتایی هێنان بە وێناكردنە بەهێزەكان(انگارەهای نیرومند)و ڕۆچوون بەرەو دەورانی

هاوسەنگی ناسەقامگیر، لە ژێر کارتێکەری میکانیزمی هەر نەتەوە ـ دەوڵەتێکدا لە یەکدی هەڵدەوشێنەوە.

لە دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیردا، هەڤبەندییەکانی سەرچاوەگرتوو لە قەیرانە بیستەمییەکاندا، بۆ دەوڵەت ـ نەتەوەکانی بیستو یەکەمی بە ئەنجام دەگاو هەر نەتەوەیەك، خۆی بە خاوەن ماف لە تەواوی فاکتەرەکانی "زمانی هاوبەش"، "نیشتمانی هاوبەش"، "میراتی نەتەوەیی هاوبەش"و "ئارمانجی هاوبەش" دەزانێ.

شوناسی بەکۆمەڵ لەم دەورانەدا، نە پۆلێنبەندی سنووری یان کونسێرواسیۆنی ئیدئۆلۆژیکی‌یە، بەڵکوو شوناسی نەتەوەیی‌و لەسەر بنەمای رەگەزە ئەتنیکییەکان دەبێ. لە سەدەی بیستو یەکەمدا، شوناسەکان، سنوورەکانیان پێك دێنن نە سنوورەکان، شوناس. بەم هۆیەوە لە دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر، کوردستان وەك قەیرانی سەدەی بیستو یەکەمی، خاوەنی تەواوی تایبەتمەندییەکانی دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر دەبێ. لەم رووییەوە:

ـ هزری نەتەوەخوازی کورد لە دەقی جیهانبینی کوردیدا دادەنرێ.

ـ هرزی کوردیزم ـ لە چوارچێوەی سنوورە دەستکردەکاندا پتر رۆیشتووەو تەشەنە دەکاتە سەر تەواوی نیشتمانی کوردستان.

ـ روانگە ئیدئۆلۆژیکی‌یەکان بە قازانجی نەتەوەخوازی کورد وەلادەنرێن.

ــ چوارچێوەکانی هەمیشە ناسراوی(معتبر) هەڵسەنگێنەری راستییەکان لە روانگەی کوردی‌یەوە دێتە بەرباس.

ـ لەگەڵ راستییەکانی سەرەوەدا هەقیەقەتی کوردی، نەتەوەی کورد بەرەو هەمان رەوگە هاندەدا کە لە ناخیدا شاردراوەتەوە.

کوردیزم‌و شوناسی نه‌ته‌وه‌یی

شوناس بریتییه له هه‌ستی جیاوازی تاکه‌که‌سی، هه‌ستی به‌رده‌وامی‌و هه‌ستی سه‌ربه‌خۆیی تاکه‌که‌سی. شوناس له تێڕامان‌و هه‌ستی تاکه‌کاندا گه‌شه ده‌کا، به‌ڵام بیچمگرتنی له ژیانی به‌کۆمه‌ڵدایه. شوناس له سێ توخمی سه‌ره‌کی پێکدێ:

- توخمی ناسیاری(عنصرشناختی) (ئاگایی تاك له‌وه‌ی که سه‌ربه گروپێکه).
- توخمی بایه‌خدانه‌ری (عنصر ارزشی)(گریمانه‌گه‌لێك له‌مه‌ڕ دواهاتی بایه‌خدانانه ئه‌رێنی یان نه‌رێنییه‌کانی ئه‌ندامه‌تی گروپی)
- توخمی هه‌ستوه‌ری (عنصر احساسی)(هه‌ستیاربوون له هه‌مبه‌ر گروپ‌و له هه‌مبه‌ر تاکه‌کانی دی که له پێوه‌ندییه‌کی تایبه‌تییان له‌گه‌ڵ گروپدا هه‌یه)

شوناس له راستییدا گرێدراو به ناسینه‌وه‌ی(بازشناسی) سنووری نێوان "خۆ"و "ئه‌وه‌ی دی"یه که پتر له رێگه‌ی "هاوهه‌ڵسه‌نگاندن (هەمسنجی)"و ده‌ره‌تانی لێك جیاکردنه‌وه‌ی خۆی له‌وانی دی ده‌بێ. شوناسیش هه‌روا به واتای چۆنیه‌تی یه‌کسانبوون له ناخدا، ئاوێته‌کردن، چییه‌تی‌و یه‌کسانبوونیش له هه‌ر سات‌و دۆخێکیشدایه.

له روانگه‌ی کوردیزمه‌وه، شوناس واتایه‌و، چه‌مکه‌کان به‌رله‌وه‌ی خاوه‌ن پێناسه‌یه‌ك بن، خاوه‌ن مێژووییه‌کن به‌م واتایه که هه‌ر چه‌مکێك له ململانێی نێوان واقعییه‌ت‌و هزره‌کاندا دروست ده‌بێ‌و پێناسه‌ی ئه‌و چه‌مکه، هه‌مان مێژوویی ململانێی نێوان هزری ده‌ورووبه‌ری‌و واقعییه‌تی ده‌ره‌کییه. شوناسی من

مێژوویی منە، بەو واتایە لەوەی کە لە رابردوو تا ئێستا لە خۆم وێنا کردووە "هزر"و لەوەی لە مێژووەوە تا ئێستا لەخۆم دەنوێنم "واقعییەت".

لە روانگە نەتەوەخوازی کوردەوە، دەست پێڕاگەیشتن، دەربڕینو پشتسوربوون بە شوناسێکی دیاریکراو، دوو ئاکامی هەیە:

یەکەم: جیاکردنەوە(تفکیك): واتە کاتێك من لەهەمبەر کەسانی دی خۆم وەك تاکێك یان شوناسێکی دیاریکراو دەدۆزمەوەو لە بەرانبەر کەسانی دیکەدا دەری دەبڕمو بە چۆنو چۆنایەتی ئەو شوناسە هەڵسوکەوت دەکەم، دەروەست (متعهد) دەمێنمەوە. خۆم لە کەسانی دی جیادەکەمەوەو ئەگەر هاوشانیان نەبم، لانیکەم وەك رابردوو لەگەڵیاندا هاوهەنگاو(همگام) نیم.

دوهەم: ئاپۆرا(تجمیع): واتە کاتێك کە لەبەرانبەر کەسانی دی خۆت وەك تاکێك بە شوناسێکی دیاریکراو دەدۆزیتەوەو لە بەرانبەریاندا دەردەبڕیو بە چۆنو چۆنایەتی هەڵسوکەوت لەگەڵ شوناس، دەروەست دەمێنین. لە بنەڕەتدا شێوازی ژیانی من (ئێمە) تایبەتمەندییەکی دیاریکراو لەخۆگرتووە کە دەتوانێ لەگەڵ کەسانی دیکەشدا هاوبەشییەکی هەبێ.

لە روانگەی کوردیزمەوە، شوناس، پێوەندییەکی لێکدانەبڕاوی جیاوازی هەیەو جیاوازییەکان هەردەم لەپێشگرتنی دەسەلاتێکن کە لە لایەن کۆمەڵگا، حکومەتو هێماکان پێکهاتووەو لە لایەن ئەوانەوە پارێزراوو بەهێز دەبن. لەم رویەوە، خاوەنشوناس بوون بە واتای تایبەتو جیاوازبوون، سەقامگیربوونو سەربە کۆمەڵ بوونە. هەر تاکێك کاتێك خۆی بە خاوەنی شوناس دەزانێ کە لە جیاوازبوون (تمایزبودن)دا، مانەوەو لە نێو کۆمەڵبوونی خۆی دڵنیایی بەدەست بهێنێ. شوێنو فەزا یان بە واتایەکی باشتر جوغرافیا گرینگترین هۆکارێکن کە ئەم پێویستییە شوناسییەی مرۆڤ دابین دەکا. بە دەربڕینێکی روونتر،

سنووردارکردنو شیاوی دیاریکردنی شوێن (جوغرافیا)، ئـەم ڕێگەیـەی بـۆ ڕێکخسـتنی مرۆڤـەکان لەگـەڵ هەسـتی جیـاوازبوون، مانـەوەو سـەربەگروپ، تەناهیو ئاسایشی پێویست بۆ ژیان دابین دەکـەن. نیشـتمان نەتـەنیا دەرەتـانی سـنووردارکردنی سـنووره بەرهەسـت(عینـی)ەکـان بـە هـۆی تایبەتمەندییـە جغرافیاییـەکانی وەك: چـۆم، زەنجیرەچـیا، زەریـاو لـەم چەشـنە، پێویسـتی جیادانـەری دابـین دەکـا بـەڵکوو لەگـەڵ بـەهێزکردنی سـنووره سروشـتییەکان، کۆمەڵایەتیو کولتووری، بەشوناسکردن (هویت سازی) ساناتر دەکا.

نیشـتمان بەشـێوەیك دەبێتـە بەسـتێنێکی لـەبار بـۆ شـوناسکـردنو بـەردەوام بەخشـین بـە شـوناس. هـەروەها پێوەندیـدار بـە سـنووردارکردنی پێوەندییـە کۆمەڵایەتییە بەربڵاوەکان، چڕکردنەوەی ناپێوەندیدارەکانو رواڵـەت بـە رواڵـەت، چەشنێك لە هەڤبەندی (همبستگی)و یەکییەتی بەهێزی کۆمەڵایەتیش پێك دێنێ.

لـە روانگـەی نەتـەوەخوازی کـوردەوە، هەسـتی بـەردەوامو هـەرمانبوون لـە درێژخایەنی زەمەنی پێناسەی شوناس، رۆڵـی تـوخمی مێـژوویی لـە شـوناسدەرو جیاخولّقێنی (تمایزآفرین) تاك لەوانی دی گەشە پێدەدا. لـەم روپـەوە شـوناس لـە هۆگری بە رابردووی مێژوویشدا واتا پەیدا دەکا.

بـە بـاوەڕی "کـوردیزم"، هەسـتی جیاکـەرەوەیی "خـۆ" لـەوانی "دی" وەك بەشێکی جیـایی‌هەڵنـەگری شـوناس، خـۆی دەنـوێنیو بـە چەشـنێك پێوسـتی بـە دابینکردنـی یـەکانگیریو هەڤبەنـدی کـە لـە ئاکـامی بـەریان (تمایـل) بـەرەو گـەلێك[نەتـەوە] کـە ئارمـانجێکی هاوبـەشو پاراستنیشـی لـە "خـۆ"ە جیاکەرەوەکان، لەوانی دیکەدا پێكدێنێ.

کوردیزم لەم باوەڕەدایە کە هەر گروپێك بۆ بەردەوامی "خۆ"ی لـە سـەر بنـەمای مێژوو دادەنێو بەم هۆیەوەیە دەتوانین بڵێین کە نەتـەوە، بـێ مێـژوو مـەحکوم بـە

نەمانە. مرۆڤ بەردەوام بۆ پاراستنی جیاکردنەوەی خۆی لەوی دیکە، دیرۆکێکی لە خۆی دروست دەکا تا لەو چوارچێوەدا، یەکە شوناسێك هەست پێبکا. شوناس لە هێلێکی زەمانی "خۆ"کان پێوەند دەدرێتە رابردووەو ئەزمونەکانی نەتەوە لە چوارچێوەی مێژوودا، یەکانگیری و شیاوبوون دەبەخشێ.

بەڵام تاوتوێکردنی رۆڵ و گرینگی کولتوور لە پێناسەی شوناس و بەتایبەت لە نەتەوەخوازی کوردیشدا زۆر بایەخی پێدەدرێ. کولتوور لە کوردیزمدا یەکێك لە گرینگترین و دەوڵەمەندترین سەرچاوەکانی شوناسە. تاکەکان و گروپەکان بۆ دۆزینەوەی شوناس پشتبەستو بە توخمگەلێکی فرەچەشنی کولتوورین، چوونکە ئەم توخمگەلە، هێزێکی بەرچاویان لە دابینکردنی پێداویستییەکان بۆ جیادانەری و ئاوێتەبوون لە کۆمەڵدا هەیە. بە واتایەکی دی کولتوور هەم جیاوازخوڵقێن و هەم یەکانگیربەخشە. لەم نێوەدا، یەکێك لە گرینگترین بایەخەکانی کولتوور، زمانە کە لەپێشدا دەبێ تا ئاستی زمانی نڤیسیاری(مکتوب) بەرزبکرێتەوە، ئەو بە راگواستنەوەی کولتووری کوردو ئارمانجە نەتەوەییەکان لەسەر ئەو بنەمایە، هەستی رێزگرتن لە تاك لە نێوان تەواوی نەتەوەکاندا بەرزدەکاتەوە تا بتوانێ لە جیهانی شارستانییەتدا پێگەیەکی شیاوتر بدۆزێتەوە. لە روانگەی کوردیزمەوە، نەتەوەی کورد لە چوارچێوەی تیۆریی "رەهایی دەرهەست (ذهنی)" لە ژێردەستەیی، ئارمانجکردنی یەکسانیی، دادپەروەریی و سەربەخۆیی، گەیشتۆتە خودئاگایی و بەرهەمی کۆی بایەخە کولتوورییەکانی خۆی (حاصل جمع ارزشهای فرهنگی خود) لە سەربەخۆیی رامیاری پێناسە دەکا.

کوردیزم لە هەلوێستی شوناسدا، جیاوازیی بنەماو شوناستەوەرەیی(هویت مداری)یە و پاراستنی رەواییکردنی (مشروعیت‌سازی) خۆی، شوناسێکی راستەقینە" دەردەبرێ کە چوکەترین جیاوازی زەقدەکاتەوەو پەرەیپێدەدا.

هەر ئەم جیاوازییە چوكانەیە كە لە ئاكامدا، سەركەوتنی نەتەوەیەك بەدیاری دەهێنێ.

لە روانگەی نەتەوەخوازی كوردەوە، شوناسی نەتەوەیی لە پەنای دیاریكردنی سنوورگەلێك بۆ كۆمەلگای رامیاری، هەلكەوتنی مێژووی ئێمە بە تایبەت لە كۆمەلگاگەلێك كە لە روانگەی كۆمەلایەتی و جوغرافیاییدا روكار(شناور)ن و لەنێو سەرچاوە كۆنەكانی دیكەی شوناسدا، لاواز بوون، دیاری دەكا. شوناسی نەتەوەی پێگەیی راستەقینەی نەتەوەكان لە جیهاندا دیاری دەكا. نەتەوەكان دەكاتە یەكەیەكی مەزن و دەرەتانی دەداتێ كە جێهانی دەوروبەری وەك ئەو شتانەی كە پێكیان هێناوە، ببینن.

لە تێگەیشتنی نەتەوەییدا، ئەوەی كە گەرەنتی وێناكردنی تاك وەك ئەندامێك لە كۆمەلی نەتەوەییە، لەچەند رەهەندەوە شیاوی سەرنج پێدانە، بەرچاو دەكەوێ:

١ـ كۆمەلگای نەتەوەیی لەسەربنەمای باوەرهێنانە، واتە نەتەوەكان كاتێك سەرهەلدەدەن كە ئەندامەكانی یەكتری پێكەوە گرێ دەداو ویستی هاوبەشی بۆ بەردەوامبوونی ژیانی هاوبەشە. لەم رویەوە، كاتێك تاكێك خۆی سەر بە نەتەوەیەكی تایبەت دەزانێ، باوەر دەهێنێ كە لەگەل هاونەتەوەكانی خۆی، باوەرە هاوبەشەكان و دەروەستە بەرامبەرەكانی هەیە.

٢ـ شوناسێك كە بەردەوامبوونی مێژوو وێنا دەكا، دەبێ هۆی ئەوە كە نەتەوەكان ئەركگەلێك وەئەستۆ بگرن و هەولێكی هاوبەش بۆ قبولكردنی، دواكاری بكەن. لەم رویەوە كۆمەلگای مێژوویی نەتەوەیی، كۆمەلێك لە دەروەست و ئەركەكانە. جێكەوتنی ئەم مەسەلەیە كە ئێمە لەدایكبوی نەتەوەیەكین، دەروەستی بۆ بەردەوامبوونی جمان(حركت) بەرەو داهاتوو بە ئەزمون وەرگرتن لە رابردوو پێك دێنێ.

٣ـ مەسەلەی شوناسێکی هەڵسوڕ لە شوناسی نەتەوەییو بڕیاراتێك کە لە چوارچێوەی واتای نەتەوەیەك بیری لێکردۆتەوەو بەڕێوەدەچێ شوناسی نەتەوەیەك لە شوناسی نەتەوەیەکی دیکە جیادەکاتەوە.

٤ـ پێوەنددانی کۆمەڵێك لە خەڵك لە شوێنێکی جوغرافیایی تایبەتدا، رەهەندێکی دێکە لە شوناسی نەتەوەییە.

بە باوەڕی کوردیزم، ئەم توخمە نیشتمانییە کە پێوەندی نێوان نەتەوەو دەوڵەتەکان پێك دێنێ. لەو روانگەوە، دەوڵەت، دەتوانێ سیستمێکی دەسەڵاتیی رەوا لە سەر ناوچەیەکی جوغرافیایی بێ.

٥ـ بەشداریی کۆمەڵی نەتەوەیی لە دیاریکردنی چارەنووسی خۆی لە چوارچێوەی شوناسێکی نەتەوەیی، بە پێناسەی "پێگەی نەتەوەیی(منش ملی)" دەگاو دەبێتە هۆی پێکهێنانی "کولتوورێکی هاوبەشیی گشتی (فرهنگ عمومی مشترك)" یەکێکی دی لەو رەهەندانەیە.

٦ـ بواری دەروونی لە واتای شوناسی نەتەوەییش جێگای گرینگی پێدانە. کۆمەڵگەی نەتەوەیی کە لەگەڵ یەکدی لە شوێنێکی جوغرافیاییدا کۆبوونەتەوە، خاوەن چارەنووسێکی هاوبەشن، کە بەهۆیی تایبەتمەندیگەلێکی کە تێدا بەشدارن گرێدراوی یەکدین، خاوەنی توخمگەلێکی شوناسی تایبەتین کە لەیەکدی جیایان دەکاتەوە، کردەوەی نەتەوەیی تایبەت بە خۆیان هەیەو، فەرهەنگی هاوبەشی گشتییان پێك هێناوە. یەك دەستو گشتگرینو بەگشتی لە ئاستە نێونجییو گشتییەکاندا، هەڵسەنگاندگەلێکی یەکسانیان هەیەو نۆرمە کۆمەڵایەتییەکانیان وەك یەکە، بوارێکی دەروونی هاوبەش پێکدێ کە دەڕژێنێتە چوارچێوەی نەتەوەیەکەوەو باوەڕێکی هاوبەشو دەروەستێکی بەرامبەر، مێژینەی مێژوویی، "پێگەیەکی هەڵسوڕ(منش فعال)"، هاوپێوەندی بە چوارچێوەیەکی تایبەتو

جیاوازبوون له کۆمەڵگەکانی دیکەدا "کردەکاری(کنش) دەروونی" پێك دێنێ. کە دەبێە هۆی هەستو تێگەیشتنی جیاوازی یەکەکانی نەتەوە لە سەرچاوە گشتییەکانی دیکەو لە ئاکامدا دەگاتە"شوناسی نەتەوەیی".

٧ـ کولتووری هاوبەشیی نەتەوەیی لە دابینکردنی بەستێنێکی لەبار بۆ یەکیەتییدان، ناخباوڕی(ذاتباوری)و دەروونگەرایی(دروونگرایی) شوناسی نەتەوەییە. کولتووری نەتەوەیی خۆی بە باڵاترین قۆناغی زەنجیرەپلە(سلسله مراتب)ی کولتوورەکان دادەنێو لە هەنگاوی یەکەمدا تەواوی تایبەتمەندییەکانی ، بۆ خۆی رێكو دیاری دەکا. هەڵبەت ئەمە بە واتای ناڕەوایبوونی لە هەمبەر کولتوورەکانی دیو پێکەوەنەژیانیان نیە. کولتووری نەتەوەیی نەتەنیا خەریکی سەرکوتو سنووردارکردنی کولتووری نەتەوەکان نابێ بەڵکوو کولتوورە بێسنوورەکانیش کە یەکیەتییو هەڤبەندی(همبستگی) نەتەوەیی لە چواچێوەی ئاستەوە بۆ چوارچێوەی رەهەند دەگوازێتەوە، رۆگەی بەهێزکردنی کولتووری نەتەوەیی بۆ خۆی قبوڵ دەکا. ئامانجی "کوردیزم"، بەرگری لە ئاوێتەبوونو تێکەڵاوبوونی کولتووری لە رێگەی سڕینەوەی کولتووری نەتەوەیی نیە، بەڵکوو گرینگترین ئامانجی پترکردنی هەنبانەی سەرچاوەکانی ئەم کولتوورە لە رێگەی رێکخستنی راستییە کولتوورییەکانو لە ئاکامدا، وزەبەخشین بە کولتووری نەتەوەیی لە روانگەی چەندایەتیو چۆنایەتییە. "کوردیزم" لەسەر ئەم باوەڕەیە کە کارتێکەری فرەهێنەر(تکثرآور)ی کولتوورەکان لەم قۆناغە لە مێژوودا، چەشنێك لە دەرفەتو هەلە نوێیەکاندا دەخوڵقێنی کە دەتوانێ شوناسی نەتەوەیی پڕبەرهەمتر، فرەتر، فرەچەشنترو پێگەیشتوتر بکا. لە چوارچێوەی قبوڵکردنی ئەم مژارەو هەڵکەوتە نوێیەکانی بەرهەمهاتوو لە کردەکارو

دژكردەوە(متعامل)ی كولتوورەكانە، كە بۆ شوناسە خۆجێیەكان دەرەتانی هاوژینیو ئاوێتەبوون لە پەنای یەكدیدا دەدۆزێتەوە.

لە روانگەی نەتەوەخوازی كوردەوە، شوناسی نەتەوەیی "كورد" بۆ شارۆڤەندێكی كورد، شوناسە دەگمەنو رەسەنەكەیەتی كە لەبەرانبەر شوناسە دەستكردو داسەپاوەدا، رێنوێنی مانەوەو دینامیكی ناسراوی بۆ هەموو پێویستییەكانی نەتەوەی كورد، كێشەو چەڵەمەكانو ئەوەی كە كۆمەڵگای كورد لە ناوەو دەرەوە بەرەورووی دەبێتەوە. ژیانی ئاوەزمەندانە (عقلانی) نەتەوەیی كورد، بەرهەمی هزرێكی دەگمەن(ناب)ی كوردی، رەسەنو كارامەیە كە رێگەی راستەقینەی دادپەروەری لە سیستمێكی هزری پیشانی نەتەوەیی كورد دەدا. ئەم سیستمە بە بەخشینی هزرێكی نوێو كردەوەیەكی نوێ بۆ نەتەوەیی كورد، رێنوێنی ئەو بۆ گۆرەپانە نوێیەكانو تەواوی تایبەتمەندییەكانی ژیانیەتی. "كوردیزم" هزرێكی بەدیهێنەری شوناسی سەربەخۆی كورد بۆ گەیشتن بە هاوسەنگییەك لە رۆژهەڵاتی ناڤینو وێنەی لە جیهانیشدایە.

خاڵێكی دی كە پیویست بە شرۆڤەكردنە، لادانە دەروونییەكان (انحرافات روانی)و دەرهەستەكان لە مەسەلەی شوناسی نەتەوەییە. لە روانگەی "كوردیزم"ەوە، تەنانەت كەسانێك پێیان وایە كە لە بارودۆخی ئاساییدا لەهەمبەر نەتەوە بێلایەنن، لە كاتێكی هەستیاردا كە پێوەندیدار بە چارەنووسی تەواوی نەتەوەكەیانەوە هەبێ زۆر بە سانایی تێدەگەن، پێناسەیان لە شوناس بە شێوەیەك دەبێ كە بەختەوەرییان بەتەواوی گرێدراو بە كۆمەڵەكەیانەوەیە.

زۆربەی تاكەكانی دیكە، ئاگایانە هەستە پێوەندیدارەكانیان بە شوناسی نەتەوەیی سەركوت دەكەن. ئەوانە ئەمە بە بیركردنەوەی دروستی هۆكارەكانی خۆیان ئەنجام دەدەن. شێوە دزێو یان لادانەكانی نەتەوەخوازیی لە هەندێك لە

ولاتانـــدا لـــه چوارچـــێوەگەلێك وەك "شـــۆڤێنیزم"، "پـــاتریۆتیزم(نیشـــتمانپەروەری (مـــیهنپرســـتی)" و "چـــائۆڤینیزم (نیشـــتمانپەروەری دەمارگرژانە)" هۆكاری بنەڕەتی ئەم شێوە تێگەیشتنە دەتوانێ ببێ. لـه روانگـه "كوردیزم"ەوە، لە شوێنێكدا كە شوناسی گروپێكی ئەتنیكی(قومی) لە مەترسـی هەڕەشەدا بن یان ئامانجە سیاسییە رەواكانی كەوتۆتە مەترسییەوە، ئەگەر خۆی لە چوارچێوەی نەتەوەیەك وێنا نەكاو ئامانجەكانی لە روانگەی نەتەوەخوازییـەوە نەهێنێتە بەرباسەوە، وادیارە رێگەی بە هەڵە چووە.

***

فەلسەفەی کوردیزم

لە فەلسەفەی کوردیزمدا، دەوڵەتی نەتەوەیی راستەقینە، دەبێ دامەزراوەیەکی مرۆڤخوازانەو پێکهاتەیەکی شارستانییانە بێ کە سیستمێکی یاسایی پێك دێنێو پاراستنی مافەکانی مرۆڤ بەگشتیو مافە شارۆڤەندییەکان بەتایبەتی دەستەبەر دەکا. ئەم خەڵکە مرۆڤخوازانە، پێکهاتەیەکی دەستکاری مرۆڤ (یك ساختار انسان ساختە) (man made)ە کە لەودا خەڵکی دەتوانێ هەست بە تەناهی بکاو بەرپرسیارانە لە تەواوی بوارەکاندا بەشداریی هەبێ.

لەم فەلسەفەیەدا، سیاسەت چەشنێك چالاکیی تایبەتی مرۆڤە کە لەودا، چوارچێوەی تایبەت بۆ کردەوەی ئازادانەی مرۆڤ هەیەو شوناسی نەتەوەیی وەك پێکهێنەری تاك لە رێگەی کردەوەی بەرانبەرانە لەگەڵ کەسانی دیکەدا لە چوارچێوەیەك زەوینی(ارزی)و کولتووریدا، واتای تایبەت لە خۆیو جوغرافیایی تایبەت بە خۆیەوە، پێکدێنێ. هەروەها دەرەتانی بەدەستهێنانی "خۆیبوون(خودبودگی)"و شوناسی نەتەوەیی لەسەر بنەمایی ئەندامەتی لە کۆمەڵگایەکی مرۆییە کە لەودا مافەکانی مرۆڤ و یەکسانی تاکەکان دەتوانێ لە مەیدانی سیاسەتدا دەستەبەر ببێ.

لە فەلسەفەی "کوردیزم"دا، هەستی شوناسی هاوبەش لە رێگەی زمانی هاوبەشو کولتووری هاوبەش دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی شوناسی کولتووری نەتەوەییو شوناسی زمانی نەتەوەیی. بنیاتی نەتەوەییو هۆکاری پێکهێنانی هەستی بەهێزی شوناس نێوان هەموو نەتەوەکان بەشێوەیەکی گشتیو نەتەوەی کورد بە تایبەتیو ژێرخانی بەشکۆی خەونی سەربەخۆییە.

کوردیزم لەو باوەڕەدایە کە هەر شارۆڤەندێك بە هەر باوەڕێکی سیاسییەوە کە هەیەتی، شارۆڤەندی نەتەوەیی کوردەو نە ئەندامی وڵاتانی گرووپی باڵادەست(سلطە [لێرەدا مەبەست لە باڵادەستی نەتەوەی داگیرکەرەو لە بەرانبەر وشەی ژێردەستەیی(زیرسلطە) دانراوە. وەرگێڕ])، مافە سیاسی، کولتووریو ئابوورییەکانی خۆی لەسەر بنەمای پێویستییەکانی سەرەوەدا خۆی پێناسە دەکاو لەسەر ئەم بنەمایەوە، بەربەستی مافە یەکسانییەکان بۆ جەماوەری نەتەوەیی لە بەرامبەر نەتەوەکانی دیکەی جیهاندایە، لە هەمان کاتدا، ڕێزگرتن لە مافەکانیانە.

نەتەوەخوازی کورد هەوڵ دەدا لەگەڵ "سڕینەوەی فرەبایەخی(چندارزش زدایی)"و "سڕینەوەی فرەلایەنەیی(چند گانگی زدایی)"دا شوناسی یەکپارچەیی نەتەوەیی بگەڕێننەوە بۆ نەتەوەی کوردو لە تێپەڕین لە قۆناغی "یەکپارچەیی"ەوە، خەڵکی کوردستان لەگەڵ ئەم تیۆرییەی کە نەتەوەی کورد دەبێ وڵاتی خۆی هەبێو لەسەر بنەمای مێژوو و میراتی هاوبەش، نەریتەکانو زمانی هاوبەشو ئارمانجو باری دەروونی هاوبەشدا، ڕێنوێنی بکرێ.

"کوردیزم" پشتیوانی لە هزری سەر بە نەتەوەیەك، بوونی کوردەکان، لەگەڵ پێناسەی شوناسی نەتەوەیی لە چوارچێوەی جوغرافیایەکی دیاریکراودا، تەواوی قۆناغە مێژووییەکانی نەتەوەی کورد، لە هێڵێکی هاوبەشدا پێکەوە گرێ دەدەنو لە خەبات بۆ پێناسە، گەشەسەندنو سەقامگیری "کورد کێیە؟"و "کورد چیە؟" هەوڵ دەداو لەگەڵ ئەوەی کە واتای بەشێك لەوەی کە واتا دەداتە "کوردبوون". لێکدابڕانەکانی سەرچاوەگرتوو لە دابەشبوونی کوردستان لەگەڵ پێکهێنانی سیستمێکی ئاوێتەکراو لە دەوڵەتی ناوەندیو دامەزراوە سەقامگرتووەکانی ئیداری، یاسادانەریو دادپەروەریدا، داپۆشراوەو ڕەوتی پێکهێنانی دەوڵەتی

یەکپارچەی نەتەوەیی لەگەڵ پێناسەی وڵاتی سەربەخۆی کوردستاندا، هێنایە کۆتاییەوە. لەم حاڵەتەدا، "کوردیزم" وەك راڤەوانێك لە نەتەوەیی کورد، لە نێو دەوڵەتی نەتەوەیی کورددا، واتا پەیدا دەکا.

"کوردیزم"، هێزی غروور لەگەڵ هەستی رساڵەتدا ئاوێتە دەکاو بە ڕوونی دەستەبەرکردنی هەستی هاوپێوەندیی سۆزداریی شارۆڤەند(شهروند) لەمەڕ دەوڵەتی نەتەوەییە. ئەم هەستە هاوپێوەندییە(حس تعلق)، بە شێوازە جۆراوجۆرەکان، ئامادەبوونی گرووپێك رێك دەخا کە "دەوڵەتی نەتەوویی" زۆر بایەخدار دەژمێرێ‌و بەم شێوەیە، ئەندامەکانی بۆ فیداکاری بێ‌ئەملاوئەولا لە پێناویدا، تەیار دەکا. نێوەرۆکی پەیڤێ کە شارۆڤەندان هەستی پێ‌دەکەن بەختەوەرییان لەگەڵ دەوڵەتدا، گرێدراوە.

پێکهێنان‌و پاراستنی یەکیەتیی‌و سەربەخۆیی‌و دەسەڵاتی دەوڵەتی نەتەوەیی، ئامانجی بنەڕەتی نەتەوەخوازی کوردە کە بە سەپاندنی هێماکانی نەتەوە "ئاڵا، سرودی نەتەوەیی، قارەمانەکان‌و ..." بە داهێنانی چەشنێك ئاخێو لە نەتەوەخوازی گەیشتوەو لەگەڵ پێکهێنانی بیرێکی "ئێمە لەوان جیاین (ما متمایز از آنها)" دەبێتە هۆی فرەبوونی "نەتەوەخوازی سیاسی". پێکهێنانی بیرێکی"ئێمە لەوان جیاین" پتر لەسەر بنەمای چەشنێك نەتەوەخوازی جێکەوتووی شارۆڤەندییە کە بنەڕەتەکەی بنەواشە سیاسییەکانی وەك: واتا یاسایی‌و ئاوەزمەندییە شارۆڤەندییەکان‌و بە هۆی میراتی هزری‌و کولتووری هاوبەش، مافە تایبەتە چەقبەستوو(غیرقابل انتقال)ەکان‌و مافی ژیان، ئازادی‌و گەڕان بە دوای بەختەوەری لای ئێمە بۆ سەرهەڵدانی ئەم بیرە گەیشتووە. کورد لە کوردیزمدا، خاوەنی زمان، پرەنسیپ‌و داب‌و نەریتەکانە کە دەیپارێزێ، خوازیاری تایبەتمەندییە دەگمەنەکانی کوردییە‌و لەو رێگایەوە هەموو نەتەوەکانی

جیهان به قەناعەت دەگەیەنێ کە "خۆی" بۆ خۆی هەنگاو هەڵدەگرێ نە بۆ "کەسانی دی".

لە کوردیزمدا، ئەگەرچی تاك وەك بکەر(فاعل)ێکی ئاوەزمەند (عاقل)، سەربەخۆو ئازادە، بەڵام لە راستیدا، سەر بە کۆمەڵگایەکەو لەگەڵ ئامانجەکانی کۆمەڵگای کوردستان پێناسە دەکرێ. لەم روانگەیەوە، سەربەخۆیی ئاکاری راستەقینەو بایەخدار، تەنیا لەگەڵ هاوپێوندی بە کۆمەڵگای کوردستانەوە سەقامگیری دەبێ و ئەمەیە فاکتەری جیاوازی جەماوەری نەتەوەیی کورد لە نەتەوەکانی دیکە. باوەڕی کوردیزم ئەوەیە کە "خۆ" دەبێ کۆمەڵگای خۆیی بپارێزێ، چوونکە لەنێوچوونی کۆمەڵگا، سەربەخۆیی و گەشەکردویی دەخاتە مەترسییەوە. بە دنەدانی تاکەکان بۆ پاراستنی کۆمەڵگای خۆی، هەر ئەو ئەرکەی شارۆڤەندی بۆ بەرگریکردن لە نەتەوەیی خۆییەو بەم شێوەیە، "هەڤبەندی بەکۆمەڵ (همبستگی جمعی)" دەبێتە "هەڤبەندی نەتەوەیی(همبستگی ملی)".

لە نەتەوەخوازیی کورددا، تەواوی بیاڤەکان بۆ راگرتنی رۆحی نەتەوەیی، وێناکردنی تایبەتمەندییە دەگەمەنەکانی نەتەوەی کوردن. لەم روانگەوە نەتەوەکان پێکهاتەو دەستکردی کردەوەی سیاسی، کولتووری، کۆمەڵایەتی و ئابووری خەڵکێکی تایبەتە کە لە چالاکییە دیارەکاندا، بەشدارییان کردووە. نەتەوەی کوردو بەرزراگرتنی لە بیاڤە فرەچەشنەکاندا، ژێرخان و یەکگرتوویی پێکهاتەی سیاسی وڵاتێکی سەربەخۆی کوردەو مانایی پێدەبەخشێ. بیاڤە جۆراوجۆرەکانیش لە بەرانبەردا، لە رێگەی بانگهێشتن و لە راستیدا، خوڵقاندنی وێنەی یەکیەتیی خوڵقێنی نەتەوەو شوناسی نەتەوایەتیی، یاریدەری پاراستنی نەتەوەییە. کوردیزم لەم راستییەوە سەرچاوە دەگری کە هەر شارۆڤەندێك، وێنەیەکی هەمەکی(کلی) هاوبەش لە خۆیدا هەیە. هەروەها خوڵقاندنی وێنەیەك لە

نەتەوەو شوناسی نەتەوەی هاوکات لەگەڵ ئەودا، جیا لە پێکهێنانی وەفاداری، بەرپرسایەتیو دەروەستی شارۆڤەندان بە خولقاندنی شوناسێکی گشتگیر دەگا کە جیاوازییە لاوەکییەکانو وەفادارییەکان وەك پێوەندییە ئەتنیکی (قوم)ی یان ئایینی لە کێبەرکێی یەکتر دادەنێو رەنگە حەشیمەتی نەتەوەیی توشی لێکدابڕانو دژایەتی بکا، دادەصپۆشێنێ.

شارۆڤەندێکی راستەقینەی نەتەوەخوازی کورد دەستەبەرکردنی شتێك پتر لە بەکارهێنانی مافەکانو چارەنووسی دیاریکراوی تاکەکانە. لە واتایەکی هەرواتردا، شارۆڤەند کەسێکە کە وەفاداریو دەروەستی ئاکاری لەهەمبەر نیشتمانو نەتەوەیی خۆیدا هەست پێدەکاو ئامادەیە لە هەندێك بوارەوە بەرژەوەندیی تاکەکەسی بۆ کۆمەڵگایەکی بەرینتر دابنێ. کوردیزم، شارۆڤەندگەلێکی دەوێ کە وەفادارییان لە پلەی یەکەمدا بۆ کوردستانو کەسانێك کە شوناسی کوردی بناسنو قبوڵ بکەنو پێی دەروەست بن.

کوردیزم لە بەرزکردنەوەی خۆئاگایی مێژوویی کاریگەر (Effective historical consciousne) لە بەرانبەر خۆئاگایی مێژوویی (historical consciousness)، گەرەنتی بەرزکردنەوەی ئاستی ئاگایی نەتەوەیی کورد، هەبوونو بەردەوامبوونی لە تەواوی چارەنووسیدا دابین دەکا. بەم شێوەیە، نەتەوەی کورد دەبێ ماوەیەك پێش لەوەی کە خۆی لە رێگەی هەڵسەنگاندنەوە خۆی بناسێ، خۆی لە بنەماڵە، کۆمەڵگاو نیشتمانێك کە تێدا ژیابێ بە شێوەیکی رون، تێگەیاندوە.

لە روانگەی نەتەوەخوازی کوردەوە، کوردستان، گشتییەکی یەکانگیر(A whole cohensive)ە کە هەموو توخمەکانی وەك: نیشتمان، نەتەوە، کولتوورو زمان، پێوەندی ئۆرگانیکیان لەگەڵ یەکتردا هەیە. لەم روویەوە

هەرکات روانین بۆ کوردستان روانین بـۆ یەکەیـەکی هەمـەکی پێـك دێـت.

ئەوکات هەر هەڵوێستێك بگیردرێ، هـەر حوکمێـك دەربـڕی‌و هـەر ئامانجێـك بێتـە بـەرباس لــە چوارچــێوەی جیهانبینییــەکی دیــاریکراوداو تێڕوانینێکــی تایبــەت لەهەمبــەر ژیــاندا، هــەموو بایەخــەکان‌و میتۆدەکــان پاســاو دەداتــەوە، دۆخ‌و پرسـەکان هەڵسـەنگێنێ‌و یـەکانگیری لـە کـردەوەو دژکردەوەکـان دیـاری دەکـاو تەتەڵەی دەکا.

"کوردیزم" لە روانگەی فەلسەفەی سیاسیشـەوە نـە بـە واتـای سـەروەریخوازی نەتەوەی کوردو هەوڵدان بۆ پاوانکردنی مافی نەتەوەکانی دیکە لە گـەڕان بـەدوای بەرژەوەندیی ژیانی خۆیەوە بێ، بـەڵکوو پشتسـوربوون بـە مـافی بەرانبـەری بـۆ تــەواوی نەتــەوەکان لــە رەوتــی پشــتیوانی لــە کولتــوورو گــەڕان بــە دوای بەرژەوەندییەکانی هەرکام لەوانە.

نەتەوەخوازی کورد هزری دەسەڵاتداریی خەڵك، مـافی ئـازادی سیاسـی، ئـازادی رۆحـــی‌و دەروونـــی، دەستڕاگەیشـــتن بـــە راســـتییەکان‌و ئـــازادی دەرهەست(معنـوی)ییـەکان، وەرگرتنـی دادپـەروەری راسـتەقینەو پـارێزەری لـە بـاوەڕی نەتـەوەیی نەتـەوەی کـوردە. "کـوردیزم" هزرێکـە بـۆ واتـا بەخشـین بـە هەبوون‌و چی‌بوونی نەتەوەی کوردە.

***

"کــوردیزم" ســەلماندنی شوناســی نەتــەوەی لــە چوارچــێوەی "دەوڵــەت - نەتــەوە"دایــەو وەك تیۆرییــەك "ســیمایی سیاســی"یــە کــە دەربــڕی سیماسروشتییەکانەو پێوەندیی تاك لەگـەڵ کۆمەڵەکەیـەتی. "ئیـزم(ism)" لـە "کوردیزم"دا "کردەوە (Practice)"یەکە، رەوتێك لە گەشەسەندن، کردەکار،

میکـانیزمی گونجـاو و قەرەبوکردنـەوەو گێڕانـی ڕۆڵـی کاراکتەرانـە لـە لایەن "جەماوەرەکان"و "بژاردە(نخبە)کان"ەوە لە پروسەی "نەتەوەخوازی"ی دایە.

ناسـیونالیزم وەك "زاراوەیـەکی مـودێرن"، "خۆناسـیار(خـود شـناخت)"ی کۆمەڵایـەتی مرۆڤەکانـە، کـە خـۆی بـە وێنـەی شوناسـێکی جیادانـەرو لـە چوارچـێوەی یەکەیـەکی سیاسـی، شـوێنێکی جوغرافیـاییو کولتـووریێکی جیادانـەردا پێناسـە دەکـەن. ئەمـە بـەواتای "هاوڕەگـەزبوون" لـە یەکەیـەکی سیاسیو فەرهەنگیو "چەندایەتی تایبەت"و هاوتەریبیدایە کە مەرجی پێویست بۆ پێکهێنانی "دەوڵت ـ نەتەوە" دێتە ئەژماردن.

***

"کوردیزم" بنیاتنانەوە (بازسـازی)ی ڕاسـتییەکانی سـەرەوەی کـورد لـە بـیرو واقێعییـەتبەخشـین بەودایـە. "کـوردیزم" واتـە هاوبەشـیبوون لـە نێـوان بەرژەوەندی، هزر، سۆز، بیرەورەی، ترسو هیواکاندا، لەوەی کـە دڵ، هەسـتو مێشك هەستی پێدەکەن.

لـە "کـوردیزم"وە فێـر دەبـین کـە کۆمـەڵگای کوردسـتان، پێویسـتی بـە گۆڕانگارییەکی هەمەکییەو یەکێك لە پێشمەرجـەکانی ئـەم گۆڕانـە، بـە گشـتی چەمکی هزرە.

"کـوردیزم"، بـزاوت لـە دەرهەسـتە پـەردەوازە(پراکنـدە)کـان بـۆ واقعییەتـە چڕبەسـتەکان، بـزاوت بـەرەو هاوسـەنگی ناسـەقامگیری "نۆرمخـوازی (هنجـارگرایی)"بـۆ هاوسـەنگی سـەقامگیری نەتـەوەخوازی کـوردو هـەوڵ بـۆ یەکانگیری واقعییەتە سیاسـی، کۆمەڵایـەتیو فەرهەنگییـەکانی نەتـەوەی کـورد دەدا. دەرەتانی ئامانجدۆزی(هدفیابی) لـە "کـوردیزم"دا، بـە واتـای گـەڕان بـە

دوای ئامــانجی نەتــەوەی کــوردو چــالاککردنـــی هێــزو سەرچــاوە کوردســتانییەکان بــۆ گەیشــتن پێیــان بــە شــێوەك کــە ڕێگــەی ناچــارکردنی هۆکارەکانی کۆمەڵگایەك بۆ بەڕێوەبردنی کردەوەیـەك لـە چوارچێوەی ئامانجـە گشــتییەکانیدا بــە شــێوەیەك دابــین بکــا کــە بتوانــێ سەرچــاوە تاکەکەســیو گشتییەکانی کۆمەڵگا لە رووگەی (جهت) ئامانجە گەلاڵە داڕێژراوەکانـەوە بـەکار بهێنــرێو لەگــەڵ دیــاریکردنی روانگەگــەلێکی پێناســە کــراوو دروســتو ئامــادە کراودا، دەگەینـە تێگەیشـتنە هاوشـێوەو پێناسـە هاوبەشـەکان تـا جـەماوەریی نەتەوە تێبگەن، کە لە بارودۆخە جۆراوجۆرەکاندا چۆن دەبـێ کـار بکـرێ. بـەم شـێوەیە، بــە بــاوەڕی "کــوردیزم"، دەســەڵات لــە کۆمــەڵگای کوردســتاندا چـــڕبۆتەوەو جگـــە لـــە پێکهـــاتنی تۆڕێـــك لـــە ســـنووربەندییەکان، لەگـــەڵ "یونیفێرمیزە"کردنی باوەڕ، هـزرو ئـایین، کوردسـتانو کـورد لـە سیسـتمەکانی دەوروبەردا جیادەکاتەوە. ئەمە بەو واتایەیە کە تەنانەت کاروبارەکان بەروالـەت یـەکانگیرن وەك هەسـتەکان، شـێوەکانی بـوونو تەنانـەت شـێوەکانی مـردنیش دەچـــنە چوارچـــێوەی "خـــۆ"یـــەوەو بـــە پێکهێنـــانی ئاوێتەبوونـــە گومانهەڵنەگرە(تردیدناپـذیر)کان دەگا. بە هێنانە ئارای ئەم بایەخە هاوبەشـانە کە ژیانی تاکەکاندا لە رەوگەی هاوئاهەنگیو تەکوزییەوە دەگۆڕێ، کەمییـەکان لە نێودەچێو کۆمەڵگایەکی تاكو یەکگرتوو پێكدێ.

"کوردیزم" بەرهەمی خۆئاگاییو بەشی پێویستی هزری کوردەو وەك تیۆرییەك کە مەبەستە تایبەتەکانی خۆئاگایی سیاسی، کۆمەڵایەتی، کولتووریو ئـابووریی نەتەوەیی کورد دەبـێ. "بـەریانی دەروونـی (گـرایش دروونـی)" نەتـەوە بـەرەو پێگەیشتن بە وێنەی ئۆرگانیزمێك رەنگدەداتەوە. لەم روویـەوە دەتـوانین بڵـێین کوردیزم، "لێکدانەوەی خۆی لە زمانی خۆی"یەوەیە، تـەنیا کەرەسـتەیەکە کـە

دەتوانین تەواوییو راستییەکانی کوردستان دیاری، وەسفو شرۆڤە بکا. "خۆ" لەم تیۆرییەدا، رەنگدانەوەی(تبلور) بایەخەکان، نۆرمەو ئەخلاقیەکانی کۆمەڵگایە کە قبوڵ کراوەو روونکەرەوەی سەردێڕی چەشنێك هزرە بەرەو بەختەوەری نەتەوەی کورد. "خۆ" لە "کوردیزم" هەروەها لە سێ رەهەندی "خۆپەسند(خودپنداره)"، "بەراوردی خۆ(ارزیابی خود)"و "خۆنواندن(ارایەی خود)"، لەگەڵ بەڕێوبەری بەشێك لە شوناسی کوردی، جیاواز (لە)و هاوشێوە (بە) خۆی لە (لەگەڵ) ئەوانی دیکەدا، پێناسە دەکا.

لەم تیۆرییەدا، تەواوییەتی کورد، جیاییهەڵنەگر(تمایزناپذیر) لە بەشەکانو شیاوی گونجاندنی لەگەڵ تەواوی نیشتمانی کوردستانداو لە هەموو زەمەنەکاندایە.

لە جیهانبینی "کوردیزم"دا، دیاریکردنی رێگە، دیاریکردنی مەبەستو دیاریکردنی کەرەستەکان، دەستڕاگەیشتن بە جیهانی راستەقینەی نەتەوەیی کوردو واتاهەڵگر(معناپذیر) بوونی لە "مارپێچییەکی بەرەوژورانە(مارپیچی صعودی)"و پێکهێنانی واتاو پێناسە یەکسانەکان لە راستییەکی واتایی لە چوارچێوەی واقعییەت، واتا، پێکهاتە، بەرهەستکردن، زانستو مەعریفە بە ناوی "نەتەوەیی کورد"دایە. بەم شێوەیە، هەموو کەسو هەموو شتێك بەرەو ئامانجێکی تاكو دیار پێش دەچنو تانوپۆی پتەوی کۆمەڵگا پێك دێنن.

لەگەڵ تەواوی ئەم شرۆڤەکردنەدا، مەبەست لە "کوردیزم"، پەرستنی مرۆڤی کورد نیە بەڵکوو چاودێریکردنی تا گەیشتن بە بەختەوەریو بەو واتایە کە "کورد"، شایانی قبوڵکردنە، نە بپەرسترێ. بەم هۆیەوە دەتوانین بڵێین کە "کوردیزم" لە چوارچێوەی سیاسیدا، بەرگریکردن لە ئازادی نەتەوەیی کوردەو

لـه چوارچـێوەی کولتـوور، راهێنـانی یەکسـانییە. "کـوردیزم" تـەنیا تیۆرییەکی کوردستانی بۆ نەتەوەی کورد دەبێ.

***

"کوردیزم"، پێکهێنانی دەزگایەکی هزری واتاییە کە لەو رێگەیەوە دەتـوانین هەقیقەتی بوونی نەتەوەی کورد بـۆ "خـۆ"و جیهـانی دەوروبـەری ئاوەڵابکـەین. شعوورو هاوپێوەندییەك لەگەڵ کەسـانی دیکـەدا کـە لـە چوارچێوەی نەتـەوەی کـوردەوە پێگەیشـتووەو جیهـانێکی نەخۆشـی خەونـەکان بـۆ پـەردەوازەیی ئیرادەکـان لـە خـەونێ پـەردەوازیی ویسـتەکان بـۆ جیهـانێکی یـەکگرتوو و پێگەیشـتوو دەگـۆڕێو بـەریانی پێـداگری پتـەو قـایم کردنـی تـاکی خـۆی یـان پەروەردەی بێبەرهەمی نزیکبوونەوە لە شـەپۆلەکانی "شوناسـی نەتـەوەیی"دا دەکەوێتە روو.

"کـوردیزم"، ژیـانی هاوخـەباتو وەکـی یـەك لـە شوناسـێکدا، سـەلمێنەریی رەسـەنایەتی نەتـەوەیی کـورد، فێرکردنـی راسـتییەکانی کـورد، هاپێوەنـدیی نەتەوەیی بەخشین بە هزری کوردی، قبوڵکردنی دەسەڵاتی خۆئاگایی بەکۆمەڵی نەتەوەی کورد، بەراوردی نەتەوەی کورد لەگەڵ نموونە باشەکانو گەڕاندنـەوەی بۆ بازنەی "شوناس"و تۆڕێك لە نەریتو میتۆدگەلێك کە "خۆراستی" ئـەو پێـك دێنێ. ئەم نەریتو میتۆدانە، دەبێتە هـۆی ئـەوە کـە لەسـەر بنـەمای بیچـمێکی تایبـەت، هزرێکـی تایبـەت، سـۆزدارییە تایبەتـەکان، ژیـانی تایبـەت، هەسـتە تایبەتەکانو تەنانەت مەرگی تایبەتە کە جیاکەرەوەی بە تەواوی "کورد" لـەوی دیکەیە. بـەم شـێوەیە، بـەڕێوەبردنی تێکچنراو لـە ریزێك لـە "بـاری دەروونـی هاوبەشیی جڤاکی(روح مشترك اجتماعی)"و "هزری دەروونیی نەتەوەیی(اندیشه

روحی روانی)"، پێکەوە ئاراستەکراوەو، "شوناسێکی تایبەت (هویت خاص)" پەیدا دەکەن.

لەم نێوەدا، پرەنسیپێ کە دەتوانی واتادان بە بەشە پێکهێنەرەکانی کۆمەڵگای کوردستانی هەبێ، پرەنسیپێکە کە تەواوی یەکەکانو توخمە پێکهێنەرەکانو بەشەجیاوازەکان لەگەڵ یەکتردا پێکەوەهەڵکردنیان هەیەو یەکپارچەن، بێجگە لە تێڕوانینێکی گشتی بۆ کوردستان، وەك یەکەیەکی کارکردی چاوی لێدەکەن.

لە "کوردیزم"دا، ویستەکانی تاك بە شێوەیەکی ئارمانجی لەگەڵ بایەخەکانی بوونی سیستمی کۆمەڵایەتی یەکدەگرنەوە، خۆراستی کورد لە رۆڵی کۆمەڵایەتیدا یەکدەگرێتەوەو لە هاتنەبەرباسی بایەخە هاوبەشەکان کە بواری نۆرمییان هەیە، کردەکاری سیاسی، کولتووریو کۆمەڵایەتی پێوەندیدار بە بایەخەکان پێكدێو نەتەوەی کورد بەوەی "خۆی" دروستی کردووە وەڵام دەداتەوە. ئەوەش هەروەها بە پێناسەی رێکخراوەیی‌بوون لە تۆڕێکی رۆڵو بەرپرسایەتی توخمەکان، بێجگە لە دابینبوونو گەرەنتی مانەوەی بایەخەکانو یەکانگیریو یەکگرتوویی تایبەتمەندیگەلێكو دیاریکردنی سنوورە سیستماتیکەکان، هەوڵ دەدا نموونە کولتوورییە بنەماییەکان بپارێزێ، یەکیەتییو یەکڕیزی بداتە ئەندامەکانی، بە ئامانجەکانی کۆمەڵگای کوردی بگاو لەگەڵ دەوروبەریدا پێکەوە هەڵبکاتو یەك بگرێتەوە.

"کوردیزم" پەیامهێنەری راستییەکی رەها بە ناو "کورد"ەو، هێزی بیرکردنەوەی لە جیهان بە کەرەستەکانی زمانو هزری کوردی، دۆزینەوە "خود"ەکان، نیشتمان، نەریت، ژیانو هزری لێکدابڕاوی نەتەوەی کورد، بەربەرەکانێ لەگەڵ دابەشبوونی مرۆڤایەتی لە لایەن سنوورە دەستکردەکانی مرۆییەوەو رەتکردنەوەی وێنەگەلێ کە بە ناوی نەتەوەی کوردەوە، لە لایەن

"ئەوی دی"یەوە کێشراوە، دمامکگەلێکە لەگەڵ ناوە جۆراوجۆرەکانو واتاگەلێکی لێوڕێژ لە هێما ڕقهەڵگرتووەکان، "شوناسی ڕاستەقینەی کورد" لە بەرچاوگرتووەو لە ڕاوەدوکەوتنی(تعقیب) "شوناسی دەستکرد" لە لایەن "ئەوی دیکەوە" بۆ "خۆ"یە.

"کوردیزم"،"دەربڕی شوناسی نەتەوەیی" لەسەر بنەمای یەکەم کەسی کۆ"یەو تەنیا لۆژیکێکی بۆ قبوڵکردنی ڕەوایی کورد(بە هەمان شێوە کە هەیە)ە، ڕێزگرتن لە ڕەسەنایەتییە دەرهەستەکانو ڕێزگرتن لە تایبەتمەندییە کولتوورییەکانیەتی؟

"کوردیزم"، قوتابخانەی یەکسانی دەرفەتەکان بۆ نەتەوەی کورد لە بەرانبەر مرۆڤەکانداو تاقە ڕێگایەکی تێپەڕین لە قۆناغی ساوایی، بێزاری ڕقو هەوەسکردنی بێدەسکەوت بەرەوە هزرڤەندی، دادپەروەریخوازی، گەڕان بە دوای هەقیقەتو ئازادیخوازیدایە.

***

"کوردیزم"، هزری کورد لە ڕەوشی تایبەتی خۆی دادەنێ، بەزاندنی ئەم هزرە لە چوارچێوی سنوورە دەستکردەکانو هەڵسەنگاندنی هزری کوردی لەسەر بنەمای چوارچێوە هەمیشەییە ناسراوەکانی هەقیقەت هەڵسەنگاندنە. ئەوەیە، واقعییەتی کوردی گەڕاندۆتەوە شوێنی خۆی، چەمکە بەڕواڵەت کەتوارەکان دەخاتە ژێرو کۆمەڵگا بەرەو ئەو ڕەوگەیە ئاراستە دەکا کە لە ناخیدا شاردراوەتەوە.

" کوردیزم"، زایەڵەی (انعکاس) غروری نەتەوەیی کورد، ئەستاندنەوەی غروری نەتەوەیی بۆ نەتەوەیە، گەڕاندنەوەی غروری هەبوونی بێوێنەی کوردو

رەســەنایەتی خــۆی بــۆ "خــۆی"، دۆزینــەوەی هەســتی یــەکبوون، رەتکردنــەوەی "ئــەودی هــەڵبــژێری" وەك ئامرازێــك بــۆ بزاوتــی سیاســیو کۆمەڵایەتی لە پرۆسەی بەروڕوبوونەوە لەگەڵ "ئەوی دیکە" ئەوی دی(ناخود) ـ نەتەوە، بە پشتیوانی لە رۆحی نەتەوەیی لە بەرانبەر هێرشی "ئەوی دی" هەستاوەو چارەسەری یەکلاکەرەوەی ژێردەستەیی نەتەوەی کورد لە بەرانبەر چارەســەرییە ئیدئۆلۆژیکییەکانــە کــە بــۆ هــەر بــوارێ تــەیار(تجــویز) دەبــن. ئیدئۆلۆژیگەلێك کە بە هێنانە ئارای تیۆرییگەلێکی بە واتا هزرڤەندانە بۆ نەتەوە، کــوردی لــە فەرهــەنگی خــۆی دوور کردۆتــەوەو بــەم کردەوەیــەش، هــەم هێــزی داهێنەرو هەم تایبەتمەندییەکانی کۆمەڵگای کوردستانی تواندوەتــەوەو تــەواوی هێــزی دەخاتەگــەڕ تــا رۆحــی گەنــدەڵ بکــاو بــەرەو هزرێکــی سەرلــێشێواو و تەواویەتێکی تەواو بۆشایی لە "شوناسی نەتەوەی کورد"دا، بە لارێدا ببەن. بەم هۆیەوە، "کوردیزم" لەبەرامبەر شێوە بیرکردنەوە تایبەتە تێپەڕبووەکاندایە کە هەوڵ دەدا بە ناوی کوردەوە، خۆی تا رادەی هەرمانبوون(ابدیت) پەرە پێبدا:

"وەك مرۆڤەکان بە گرووپ یان تاقمێکەوە پێوەند بدرێن بە جێگەی ئەوە کە بەرژەوندییــەکانیان لەگــەڵ تــەواوی کۆمەڵگایەکــدا کــە گرووپــەکانو تاقمــەکان بەشێکن لەوانو وەك یەك بزانێ، ئەوانــە لەگــەڵ بەرژەوەندییــەکانیانو هــەبوونی گرووپ یان تاقمێك کە خۆی لەگەڵدا پێوەند داوە، یەکسان دەژمێرن، بارودۆخی فەرانسە لە سالانی پێشودا پێش لە ساڵی ١٩٤٠دا کە دەبێ بە دەروانی روخــانی فەڕانسە ناودێر بکەین نموونەیەکی باشە. فەرانسەوییەکان لە پلەی یەکەمدا خۆییان بە سوسیالیست، کمۆنیستو کۆماریخواز دەزانیو فەرانسەوی بوونیان لە پلەی دووهەمی گرینگی دادەنا. بەم شێوەیە یەکیەتیی نەتەوەییان لە نێو چوو. (و.ت.جونز)

" كـوردیزم"، تەواوبێژییـەكی مرۆڤخوازانەیـەو لێوڕێـژە لـە دروشمـە جۆراوجۆرەكان، بەڵام بێ گۆشتو بێڕەنگو بێكەڵك بـە فەلسـەفەی "كـورد بـە تـەواوی تایبەتەمەندییەكانیـەوە" تیـۆریزە دەكـا. "كـوردیزم"، تێگەیشـتنە ئازادەكان لە كوردبوونیان وەلاناوە.

***

هەنووكە دیرۆكی نەتەوەی كورد لە پانتای پەردەوازەییەكان بەرین بۆتەوەو بە شێوەیەك پارچە پارچە بـووە كـە نـاتوانین وێنـەی خـۆی لـە مێژینـەكانی خـۆی بدۆزێتەوە، "كوردیزم" ، كارتێنەكردنی ئەم هێڵگەلە لە پێوەندیدان رابـردوو بـە ئێستاو داهاتوودا دەدۆزرێتەوە. "كـوردیزم"، دەربـازبوونی نەتـەوەی كـورد لـە بێرێكاری لە مێژوو و دانانی لە رابردوو، ئێستاو داهاتوودا لە رەوگەیەك یـان بـە واتایـەكی دیكـە، سـەقامگیریی نەتـەوەی كـورد لـە شـوێنو زەمـەندایـە. ئـەو، هەروەها زەنجیرە بیركردنەوەیەكی لە دێرینەكان(اسلاف)و نەوەكان(اخـلاف) لـە خۆخواردنـەوەی بیرێكـی كـوردی، سـەدەو دەورانـەكانی نەتـەوەی كـورد لـە چوارچـێوە راسـتەقینەكانی خۆیـدا دەرێـژێو لـە گونجانـدنی روانگەگـەلێك، كـە میراتی نەتەوەیی هەڕاجی دەكا.

"كـوردیزم"، تـەنیا ئەسـتاندنەوەی مێـژوو نیـە بـەڵكوو رۆچـوونی بـۆ نێـو داهاتووشە. بەم هۆیەوە، لەم تیۆرییەدا، زەمەن "واتادار" دەبێ.

***

خەڵکێ کە لە ئیقیانووسەکانی ئەم جیهانەدا لە دووی شوناسێکن، یەکەمین شتێك کە نزیکترینو کەم وێنەترینو لە هەمان کاتدا دەست پێڕاگەشیتنترینیشە، هەمان "نەتەوە"یانە.

"کوردیزم" بە رەسەنایەتی بەخشین بە وشەی نەتەوە، ئەم وشەیە وەك ئەوەی لە ریشەی لاتینی وەرگیراوەو، لە چاوگەی لەدایکبوویەوە دەزانێ (nascor). لە روانگە "کوردیزم"ەوە، "نەتەوە، کۆڵەکەی هزرو ژێرخانە کە ویژدانی تاکەکان پێك دێنێو ئیرادەی تەواوی ئەندامانی نەتەوەیە. لەم روویەوە گەشەپێدەری هزری بەکۆمەڵ بووەو لە پێناسەی:

"هەڤبەندیی بەربلاو دەبێ بە هەستکردن بە لەخۆبردوویی‌یەی کە تاکەکان کردوویانە یان ئامادەی ئەنجامدانییەتی، پێك دێ. پێویستی بە رابردوویەکەوەیە، بەڵام لە واقیعییەتی ئێستادا هەستپێکراو و کورت دەبێتەوە، ئەم راستییانە، بریتییە لە دەربڕینی روونی ویستو رەزامەندبوون بە درێژەدانی ژیانی هاوبەش. بوونی نەتەوەیەك لەسەر بنەمای رێککەوتنێکی رۆژانەو دەنگی هەر رۆژە بۆ هەمووان پێکەوە مانەوەیە".(ئێرنێست رێنان ١٨٨٠)

لە "کوردیزم"، مرۆڤ کاتێك لە بوونی "خۆی" تێدەگا کە بزانێ سەر بە "نەتەوە"یەکەو ئەم لایەنگرییە، لە کردەکار، هەستو سۆزە بۆ بە واتاییکردنی ئاوەزمەندێتی تاکییەتی بە بایەخە هاوبەشەکان لە چوارچێوەی گرووپێکی مرۆڤایەتیدا کە بە "نەتەوە" ناودێر کراوە.

"کوردیزم"، هێمای یەکسانی دانان نێوان نەتەوەی کوردو نەتەوەکانیترەو پێکهێنانی زانایی‌و توانایی لە چوارچێوەی شوناسێکی بەکۆمەڵدا بە ناو "نەتەوە"یە؟ "کوردیزم" لە رەوتی ئەزموونەکانی "نەتەوەی کورد"ەوە پێکهاتووە، گەشەدەکاو دەوڵەمەند دەبێ.

لــە روانگــە "کــوردیزم"ەوە، باڵادەســتیو پــاوانکردن، ســەپاندنی ڕێبازێکی یەکلایەنە لە پێوەندی مرۆڤەکاندایە. بـە پێـی ئـەم تیۆرییـە، چـوونکە تــەواوی شــێوەی پێکهاتــە فەرهەنگییــەکانو کۆمــەڵگا پێکــەوە شــیاون، دەسەڵاتداریی، مافی هیچ چەشنە سـەروەرییەکی نیـە بۆخـۆی دابنـێو شـێوازو هەڵسوکەوتی خۆی وەك چوارچێوەیەکی گشتی بێنێتە ئاراوە.

"کــــوردیزم"، ڕەتکردنـــەوە ڕەهـــای فەلســـەفەی "براگـــەورەیی (Big Brother)" لە سیاسەتو ئیدئۆلۆژیدایە، ڕەتکردنەوەی بەزانـدنو ڕۆچـوونی نەتـەوەیی کـوردە، تێکشـکاندنی وێنـەی پێشـتر دروسـتکراو باڵادەسـت لـەوە، هەستانەوە دژ بە بەکەمزانینی "خۆی" وەك کوردێـكو پێدانـەوەی شوناسـیکی بە فیرۆچووی "نەتەوەیی کورد"ییە. هەروەها بە بەزانـدنی ئیـدئۆلۆژیخوازی کـە شتێکی جیا لە ئاڵوێرکردنی زەنجیرەکان نیە، لە بەرەبـەرەی پچڕاندنی تـەواوی زەنجیرەکان بۆ ئامادەکاری خوڵقاندنی بەرچاوترین بەرهەمە مێژووییە سیاسـیو کۆمەڵایەتییەکان بۆ ڕزگاری "خۆی" لە بەندی ستەمی "ئەوی دیکە"و بەرگریی ڕەوای لەخۆ لە هەمبەر بوونی داگیرکەردایە.

"کوردیزم"، پشتیوانی لە هزرێکە کە لەبەرانبـەر کـەڵکوەرگرتن لـە دەسـەڵات، بێبایەخکردنی هەر ژیانێك کە شیاوی نەتەوەی کورد نیەو تێپەڕین لەسەرەڕۆیی باڵادەست بەسەر ئیختیاراتەکانی "خۆی"یەوەیە. هەروەها قبوڵکردنی خـۆی بـە جێگـەی لاسـایکردنەوەی ڕوخێنـەری "باڵادەسـەڵات"و هـەبوونیکردنی ڕواڵـەتی خۆی بە هۆی فاکتەری غرورەوە.

لە ڕوانگەی "کوردیزم"وە، کورد ڕاستییەکی وێناکراوی ستەمێکە کە قوربـانیی بــووەو "نەتــەوەخوازی کــورد"، وێنــەی بەرهەســتی ڕزگــاری لــەم شــێوە وێناکراوەیــە. لەگــەڵ قبــوڵ نــەکردنی پارچەپارچــەبوونی نەتــەوەی کــورد،

ڕێککەوتننامەیەك (قرارداد) کە بێ ڕەزامەندی ئەو بەستراوە هەڵوەشاوەو لەگەڵ سەپاندنی سیاسەتەکان، خەونەکان، خۆپەسندییەکانو تیۆرییە تایبەتەکانی باڵادەست، دژایەتی دەکا.

لە "کوردیزم"دا، نەتەوەی کورد، ئیدی چوکەو نەزان نیە کە باڵادەست، مەزنو ڕێبینی ئەو بێ. لەم ڕوانگەوە، ئامانج، دەربازبوونی نەتەوەی کورد لە ڕەوشێك لە کەرەمی داگیرکەر، خاوەنی باوباپیرانێ لە ڕەگەزێکیتر بووە.

"کوردیزم"، ستەمی "دڕندەچاکەکان(وحشیان خوب)" سڕینەوەو مافی لەبەرداکەندنی بەرگی کۆیلەتی. ئەو، بە "باڵادەست" ڕادەگەیەنێ: "ئەگەرچی کوردستانیان خستۆتە ژێردەسەڵاتییانەوە بەڵام هەرگیز دڵی نەتەوەیی کوردییان بۆ پاوان ناکرێ".

"کوردیزم"، بانگەوازی ڕەنجو ڕقەخۆخواردوی دەورانگەلێکی درێژخایەنو مێژووی ستەم بەسەر نەتەوەی کوردو هەوڵ بۆ "ڕەهایی نەتەوە"یی‌یە.

***

کولتوور لە "کوردیزم"دا، چوارچێوەیەکە کە تێدا هەولێکی دەرهەستو داهێنەر ڕەوانە. ئەم تیۆرییە هەوڵ دەدا لەگەڵ تێکشکاندنی پێکهاتە دەرهەستەکانی خۆئاگانەبووندا، مرۆڤی کورد لە ڕەوتی زاڵبوونی بەردەوام بەسەر هەڵسوکەوتو باوەڕە گشتییەکاندا، داناوەو، بەرەو چوارچێوەیەکی دەرهەستی "هەولێکی داهێنەر" ئاراستە دەکا.

لە ڕوانگەی "کوردیزم"ەوە، کولتوور، کۆمەڵێکی ناسیارو بایەخەکانە یان بە واتایەکی دیکە کۆمەڵێك هەڵسوکەوت، تێکنیك، خوو و ڕەوشتەکانو بایەخگەلێکە کە دەربڕی شوناسی گرووپێکی کۆمەڵایەتییە. لەم ڕوانگەوە، هەروەها میراتی کۆمەڵایەتی کولتووری هاوبەش بریتییە لە: چەشنێکی تایبەت

لە ئاخاوتن، باوەڕەکان، بایەخەکان، نۆرمەکان، ئیدئۆلۆژیی، دابو نەریتو ویژدانو خۆئاگایی چینایەتی، شێوازی ژیانە.

لە "کوردیزمی کولتووری"دا، چوونکە تەواوی بیچمە پێکهاتە کولتوورییەکان پێکەوە شیاون، گرووپی باڵادەست مافی نیە هیچ چەشنە سەروەرییەك بۆ خۆی هەبێ. لەم روانگەوە، باڵادەست ڕێگە نادا شێوازی هەڵسوکەوتی خۆی وەك چوارچێوەی گشتی بێنێتە ئاراوەو درێژەی پێبدا. لە "کوردیزمی کولتووری"دا تەواوی کولتوورەکان بە یەك رادە رەوانو هیچ کەسێ نابێ بەهۆی کولتوورێکی تایبەت بە خۆیەوە سەرکوت بکرێ. بە سەرنجدان بەم روانگەیە، هەر نەتەوەیەك کەسایەتی کولتووری خۆی، هەر کولتوورێك بایەخگەلی ئاکاری خۆی، نەریتە کۆمەڵایەتییەکانی خۆیو شێوەی هەڵسوکەوتی خۆی هەیەو تەواوی هەوڵی بۆ ئاراستەکردنی سەرچاوە کولتوورییەکان بەرەو گەشەسەندنو گشتگیرکردنی کولتووری کوردییە.

لە "کوردیزمی کولتووری"دا، هەرچی کە بێگانەیەو هەرچی کە بێ هۆکارێکی بنەڕەتی هاتۆتە نێو ژیانی نەتەوەییو دەبێتە هۆی نەخۆشی نەتەوەییو ئەو نەتەوەیە، ئەگەر بیهەوێ ساغ بمێنێتەوە، دەبێ ئەوانە فڕەییان بدا. روانگەی "جوانیناسانە"ی "کوردیزم"یش بەم مانایەیە کە هەرچی لە جیهاندا بەرهەم دێ جوانە، بەڵام وەکو خودی کورد نیە. کوردێك لە تەواوی بەرهەمەکانی هونەری، هزریو ... چێژ دەبا، بەڵام ناتوانێ لەگەڵیاندا بژی، چوونکە بەهەمان رادە خۆراکی رۆحی نەتەوەیەك لە گۆشتو خوێنی خۆیەتی، بەهەمان رادەش لە خۆی تێگەیشتووەو بەسەرخۆیدا زاڵ دەبێ. لەم روانگەوە، هەر شاکارێکی نیشتمانێکی هەیەو هونەری کوردی لەگەڵ هیچ شتێك دی ناتوانرێ بەراورد بکرێ:

"بۆ دۆزینـەوەی هەسـتی یـەکگرتووی‌و دەرکـەوتنی شـادی‌و خۆشـی شوناسی بەکۆمەڵ، لە ئەستۆی یاسازانانە کە رێـز بـۆ رێگـەو شـێوازی نـەریتی، داب‌و نەریت، قسەی نەستەق‌و پەندە پێشنییانەکان، بەرهەمی کاری بەکۆمـەڵ‌و بەرهەمی هەوڵی خۆرسك‌و بێ هاواروداوی رۆحی نەتەوەیی، دابنێین. لە ئەستۆی شێعربێژانە کە لە رۆحی نەتەوەیی بـۆ بـەرگریکردن لـە بەرانبـەر هێرشـی هـزری بیگانەدا هەستنەوە، زمان بە دانانی وشەگەلی رەسەن بە جێگەی وشەگەلێك کـە بنەچەیی نەتەوەیی‌یان نیە پـاك‌و بێگـەرد بکەنـەوەو، بازنـەی فەرامۆشـکراو لـە هەمانـەی گۆرانییـە خۆماڵییـەکان بسـڕنەوەو تەنانـەت لـە بەرهەمەکانیانـدا لـە وێـژەی بەکۆمـەڵ لەگـەڵ رەوانـی‌و کـزو لاوازی‌و بەختەوەرییـەك کـە دیاریکـەرو کەسـایەتی نەتـەوە هێشـتا پـارێزراوەو هاوئاهـەنگ‌و یەکدەنگ بـەرزدەنرخێنن، ئەزموون وەربگرن."هێردێر ١٨٠٣ ـ١٧٧٤)

"کوردیزم"، جیا لە هاوئاهەنگ کردنی تاکەکان لەگەڵ کۆمـەڵگادا، پتـەوکردن‌و یەکیەتیی نەتەوەیە، گەرەنتی تەواوییەت‌و فرەیـی هـەراوی کۆمەڵگـەو بەگشـتی کردنی رۆحییەی تاك، ناسێنەری "شوناسی کولتووری"یشە:

"شوناسی کولتـووری، نـاوکی ژیـانی کەسـایەتیی تاکەکەسـی‌و کۆمەڵایەتییـە. شوناسـی کولتـووری بنەواشـەیەکی گرینگـە کـە بڕیارەکـان، هەڵسـوکەوتەکان‌و کردەوەگـەلێکی "رەسـەنتـر" ناسـێنراون کـە لـەوێوە ئیلـهام وەردەگـرن". (بڕیارنامەی یۆنسکۆ ١٩٨٢).

لـە "کـوردیزم"دا، کولتـوور، بـە واتـای "رۆحـی نەتـەوەیی"یـە کـە گرێـدراوی ئەوینەیە.

***

"کـوردیزم" بـەم ئاکامـەی کـە هـەر پرەنسـیپێکی گەیشـتوو بـە هـەڵاواردن، بـێ بنـەماو خۆسـەرانەیە، دادپـەروەری سەرچـاوە لـە یاسـایەکی نەتەوەیی لە بەرانبەر سەرەڕۆیی‌و نادادپەروەریدا، دادەنێ.

"کوردیزم" لەو باوەڕەدایە کە چ لە قوتابخانەی "مافە سروشـتییەکان(حقـووق طبیعـی)"، چ لـە قوتابخانـەی مافـە مێژوویـیـەکان(حقـووق تـاریخ)" و چ لـە قوتابخانەی "مافە بەرهـەمهاتووەکـان(حقـووق اکتسـابی)"دا ، هـەموو خـەڵك، مرۆڤەکان لە مافـو چارەنووسدا، یەکسانن. لەم روویـەوە، رەسـەنایەتی کـوردی جێگـری هــەر چەشـنە تایبەتمەندییـەك بـە نێـو "تایبەتمەندییـە دیارەکـان"، جیاکردنەوەی جیادانەری کۆمەڵێك لە کۆمەڵێکی دیکەیە.

لە "کوردیزم"دا، یاسای بنەڕەتی کۆمەڵە یاسایەکە کە بە سەرنجدان بە خەڵك، دابو نەریت، ئـایین، رەوشـی جوغرافیـایی، پێوەندییـە سیاسـییەکان، سـامانو تایبەتمەندییە چـاكو خراپـەکانی نەتـەوەی کـورد، شـیاوی ئـەو نەتەوەیـە. لـەم روانگەوە:

"یاسا بـە مانـای راسـتەقینەو هـەراویی، کۆمـەڵێك نیـە کـە لـە ئاسمانـەوە بـۆ نەتـەوە هاتبێتـە خـوارەوە، بـەڵکوو دەبـێ بـە کۆمـەڵێك پێوەنـدیی چـڕوپڕو ئاوێتەبوو بزانین کە پێك دێن، پێدەگەن، گۆڕانیـان بەسـەردادێو لـە بـەرەکتیان تاکەکانی کۆمەڵگایەك لە پەنای یەکدیدا، دادەنرێن. یاسا بە گشتی شتێکە کە بە کۆمـەڵێك نێـوەرۆکی تایبـەتو یەکلایەنـە دەبەخشـێو دەبێتـە هـۆی ئـەوە کـە کۆمەڵێك لە کۆمەڵانی دیکە جیا بکاتەوە". (مۆنتیسکیۆ ۱۷۷٥ ـ ۱٦۸۹)

***

لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، نیشـتمانپەروەری بـەو واتایەیـە کـە شـارۆڤەند، لـەم راسـتییە ئاگـادرا دەکاتـەوە کـە پێداویسـتییەکان هـەمان پێداویستییە گشتییەکانەو ئیدی ئەوەی کە خۆی لەگەڵ دەوڵەتدا وەك پارێزەری مەزنی ئەم پێداویستییانە وەکو یەك هەست پێبکا:

"رۆح لە کاتێکدا چالاکە کە بەو شێوەیە خۆی دەناسێو دەوڵـەت بـە وێنـەی رۆحـی نەتـەوەیی هـەردووکیان هـەمان یاسـایە کـە لەسـەر هـەموو پێوەندییـە دەروونییەکانی دەوڵەتو هەروەها لە هەمان کاتدا لەسەر هـەڵسوکـەوتو ئاگـایی شارۆڤەندانی رەوانو بێگەرد دەبێ. لە ئاکامدا، یاسای بنەڕەتی هەر نەتەوەیـەك بە گشتی لەسەر بنەمای چۆنیەتیو پەرەسەندنی خودئاگایی هەمان نەتەوەیـە". (هێگێل ١٨٣١ ـ ١٧٧٠)

"کوردیزم" بۆ دۆزینـەوەی سەرچاوە پێویسـتییەکانی نۆژەنکردنـەوەی ژیـانی خـۆیی لـە نـاخی خۆیـدا، لـە رێگـەی پاراسـتنی سیسـتمی بایەخـە دەرهەسـتە بنەماڵـەیی‌یـەکانو پاراسـتنی بایـەخی بنەماڵـەیی جڤـاکی، دەسـتڕاگرتن بەسـەر خەونە ئاڵۆزەکـان، ئاسـتەنگی بەرژەوەندییـە تاکەکەسـییەکانو هزرڤـەندکردنی، خەونەکانی "بوون"دا سەربار دەنێ.

"کوردیزم" بە دوورەپـەرێزی کردنـی "نەتـەوە" لـە رێگـەی هەڵخلیسـکان بـۆ داوی "ئـاڵۆزی"و "لادان"ی رەوشـتیدا، لەگـەڵ بایەخدانـەری بـۆ بایەخگـەلی سەقامگرتوو و هەوڵ بۆ رۆنانی نەتەوەی کورد لەسـەر هێڵـی "بایـەخێکی تـاك"، دەبێتە پاڵنەرێك تا لە کۆتوبەندی ئەو بایەخانەی کە بەناوی ئەوانەوە دەستەمۆ کـراوە، رزگـاریی بـێ. ئـەو، هـەروەها بـە ئاراسـتەکردنی ئـیرادەی تاکـەکانو پاراستنی کۆمەڵ لە چییەتی دڵدا، لەگـەڵ دۆزینـەوەی (بازیافـت) تایبەتمەندییـە کۆمەڵایەتییەکانی نەتەوەو قەناعەت پێهێنانی تاکەکان بە گونجانـدنی شوناسـی

گشتی، کۆمەڵگا بە سەرچاوەی خۆیو پێکەوە پێوەندیان دەدا.

"کوردیزم" شادیو سۆزی "شوناسی گشتی هاوبەش"و مەزنانەترین هزر بۆ ڕاکێشرانی نەتەوەی کورد لەسەر هێڵی ژیاری(تمدن) مرۆڤایەتی لە چوارچێوەی "شوناسی سەربەخۆ"دایە.

***

سلولی نیشانەی(سلول هدف) "کوردیزم"، جوغرافیای نیشتمانێکە کە کوردی تێدا نیشتەجێن. گرووپێك کە هەست دەکەن سەر بە کۆمەڵێکن، بێجگە لە سنوورە جوغرافیاییەکان، لە ڕێگەی یاساگەلێك کە لە لایەن خۆیانەوە هاتۆتە ئاراوە، گرێ دەدرێن. ئاکامی ئەم گرێدانەی تاکەکان لە چوارچێوەی یاسادا، قبولکردنو ئەندامەتی لە کۆمەڵێك وەك شارۆڤەندییە. لە ڕاستیدا، دۆخی کۆمەڵایەتی کە لە لایەن یاساوە پێك دێن، شوناسی تاك وەك "شارۆڤەندێك" لەو کۆمەڵەدا بە فەرمی دەناسێ، دۆخێك کە وەك ماڵی تەواوی شارۆڤەندەکان ناسراوەو تایبەتمەندییە زەقەکانی، هاوتای(همسان) کولتوورییە. ئەمە بەو واتایەیە کە توخمگەلی "هاوتای کولتووری"، "ئاپۆرای گرووپێك لە خەڵك"و "یاسا"، ئەم گرێدانە پێك دێنێ کە ئاپۆڕای گرووپێك لە خەڵکێ بە کولتوورێکی هاوتاوە، پێویستی بە "هاوگرییان بە یەکدی"یەوەیە کە لە چوارچێوەی "یەکەیەکی سیاسی تاکڕەو"دا کۆدەبنەوەو کۆبوونەوەیان لەسەر بنەمای ئەسڵی "ڕەزامەند"ییە. لەم حاڵەتەدا دەتوانین بڵێین کە ئەندامێکی نەتەوە، سەر بە دەوڵەتێکەو کەسێك، دەرفەتی هەیە بە هەڵبژاردنی نەتەوەیەك کە حەز بە قبولکردنی ئەندامەتی تێدا هەیە، لە ئەندامەتی یاسایی خۆیی لەو کۆمەڵەدا پێگەی خۆیان بەدەست بهێنن.

لـەوەیڕا کـە هەسـتی مـەزنخوازی سـەرتاپای جیهـانی تەنیـەوە، لـە ڕۆژگاری شەڕو خوێنڕێژییەکان کە بەشێکی گەورەیان لـە مێـژوودا پێـك هێنـاوە، ڕەزامەنـدی تاکـەکان بـۆ پێکهێنـانو مانـەوەی کۆمـەڵگاکان، کـەمتر لەبەرچـاو گـیراوە. لـەم ڕوویـەوە زۆر کـەس، هێـزە توندوتیـژەکان لەگـەڵ "ڕەزامەنـدی خەڵکی" بە هەڵە گرتووەو وەهـا دەنـوێنن کـە هێـزمونیو داگیرکـردن یـەکێك لـە ڕێگاکانی پێکهێنـانی دەوڵەتـە. بـەڵام دەبـێ بـزانین کـە پێکهێنـانی دەوڵـەت لـە ڕێگـەی هێـژونیو داگیرکردنـەوە لەگـەڵ پێکهـاتنی ئوسـوڵییەکەیدا، بـەڕادەی دارمانی دیوارێك لە بیناکردنی جیاوازی هەیە. لە ڕاستیدا بۆ پێکێهنانی کۆمـەڵێك لەسەر ئەم ڕەوتەوە، دەبێ کۆمـەڵێکی دیکـە کـە پێشـتر دامـەزراوە بڕوخێنـرێ، بەڵام بێ ڕەزامەندی خەڵکی، دەنا ناتوانی کۆمەڵگایەك پێكبێنی.

داگیرکەرێك کە خۆی لەگەڵ ئەوی دیکە دەخاتە ڕەوشی شەڕەوە، ستەمکارانە مـافی لێەوت دەکـاو هیچـکات ناتوانـێ لـەم ڕێگـەوە بـۆ خـۆی لەهەمبـەر تـاکی داسەپاودا، مافێك پێك بێنێو لەسەر ئەم کردەوەیەوە تەواوی ئەو کەسانەی کـە لـەوباوەڕەدان دزو جـەردەکان بەسـەر خـەڵکێك دەتـوانن زۆری خۆیـان بنـوێننو تاکەکانیش کە بە زۆرەملی بە پەیماننامەیەك ناچارکراون مافی دەسـەڵاتدارەتیان نیە، هـاودەنگن. ئـاخۆ دزێك بێتـە ماڵەکـەمو بـە دانـانی خنجێرێك لـە سـەرملم، ناچـارم بکـا بـۆ واژۆی (امضـای) بەڵگـەیـەك کـە بـەو هۆیـەوە، تـەواوی سـامانو موڵکەکـەمی پێبدرێ، دەبـێ لـەم ڕێگـەوە مـافـو نـاوێکی بـۆ دادەنـرێ؟ ڕوونو ئاشکرایە کە وەها کەسێك دەتوانـێ داگیرکـەرێکی سـتەمکار نـاودێر بکـەینو کـە بەهۆی زۆرو تێغی خـۆی، منـی ناچـار بـە تەسـلیمبوون کـردووە. ئازارگەیانـدنو جەنایەتکردن، کردەوەیەکی یەکسانن ئەگەر تاجدارێك (پاشایەك) یـان کەسـێکی ئاسایی بێ. ناوی کەسێکی هێرشبەر(مهاجم)و ژمارەی نۆکەرە پێشـەنگەکانی لـە

پاساوهێنانەوەی کردەوەکەی جیاوازیو شوێندانەری نیە جیا لەوەی کە تەوژمی کردەوەکەی بەزرتر دەکاتەوە. تەنیا جیاوازییان لەمەدایە کە دزانێ زلهێز، کەمدەسەڵاتان ئازار دەدەنو رامیان دەکەن، بەڵام خۆیان بە وەرگرتنی نیشانە سەرکەوتنەکان دەگەن چوونکە بەهێزترن لەوەی کە دەستی بێهێزی دادپەروەری بتوانێ چارەنووسی راستەقینەیان دیار بکا.

ئەم کردەوەیە راستە کە تاکی سەرەڕۆ بە هۆی زۆرەملێی خۆیو شمشێرێك کە لەسەر سینگی ژێردەستەکان داناوەو ناچاریان دەکا کە لە بەرانبەریاندا کرنۆش بەرنو تەسلیمی حکومەتێك بن کە بە دڵخوازی خۆیان نیە. پرسیار لێرەدایە کە ئەو لەسەر بنەمای چ مافێك دەتوانێ کارێکی وەها بکا؟ ئەگەر بڵێین کە ژێردەستەکان بە رەزامەندی خۆیان تەسلیم دەبنو ئەم کردەوەشە بۆ داواکاری مافەکەیانە، کەوابوو دەبێ قبوڵ بکەین وەها کەسێك بۆ بەدەستهێنانی دەسەڵاتدارێتی خۆی، بەتایبەتی پێویستی بە رەزامەندبوونی تاکە ژێردەستەکان هەیە. بەڵام تێڕامان ئەوەیە کە ئاخۆ بەڵێنیگەلێك کە تاکی سەرەڕۆ بێهیچ مافێك، بە زۆرەملێ لە خەڵکی دەستێنن دەتوانێ وەك رەزامەندی خەڵکی بێتە ئەژمارو وەها بەڵێنیگەلێك تا چەند چارەنووس سازە. من لە وڵامدا دەڵێم وەها بەڵێنیگەلێ بە هیچ شێوەیەك چارەنووسازییان نابێ چوونکە ئەوەی کە بە زۆر لە من وەربگیرێ، من مافم هەیە کە لە کاتی پێویستدا لێی وەردەگرمەوەو ئەویش بەرپرسیارە کە شتی ئەستێندراو بداتەوە ... چوونکە یاسا سروشتییەکان لە رێگەی چوارچێوەکانی من بەکارهێناوە ناتوانێ لە رێگەی پێشێلکردنی چوارچێوەکان بۆ منو پێکهێنانی چارەدۆزی(چارەیابی) بێو یەکێ لە نموونەکانی پێشێلکردنی ئەم چوارچێوانە، زۆرەملێیانەیە. لەم روویەوە حکومەتی باڵادەست کە بە زۆر بەسەر ژێردەستەکان کە لە هەمبەریاندا خاوەنی

هیچ مافێك نیەو دادەسەپێ ... چارەدۆزییەك بۆیان ناهێنێتەبەر".

(جان لاك، ١٧٠٤ ـ ١٦٣٢).

بەم شێوەیە دەتوانین لەسەر ئەو باوەڕە پێداگرین کە:

هەرکات نەتەوەیەك بتوانێ بەندی دیلبوون لە مل دەربێنێو وەها دەکا، دروست لەگەڵ هەمان مافی ئازادی خۆی وەربگرێتەوە کە لەو رێگەوە، ئازادییەکەیان لێئەستاندبوو.. ئەگەر کردەوەکەیان لە سەرەتاوە خەڵکیان لە ئازادی خۆیان بێبەش کردووە رەواو پاساوهەڵگر بێ، کەوابوو کردەوەی کەسێکیش کە ئازادی خۆی وەردەگرێتەو پاساوهەڵگر دەبێ .. چوونکە وەك زۆرەملێ، هیچ چەشنە مافێك پێك ناهێنێ، لە کاتێکدا دەتخاتە ژێر رکێفی خۆیەوە هیچ هۆکارێك بوونی نیە... هەر نەتەوەیەك مافی هێرشبردن دژ بە سەرەرۆیی هەیە. (رۆسۆ ١٧٧٨ ـ ١٧١٢)

لە پێناو گەیشتن بە رەوشی گەشەسەندن، کوردەکان دەبێ لە یەکیەتییەکدا بە وێنەی گرووپێك پێك بێنن‌و کەسایەتییەکی سیاسی وەك هۆکاری یەکیەتیی لە دەوڵەت ـ نەتەوە پێناسە بکەن. لە نەبوونی دامەزراوە یان کەرەستەگەلێکی دیکە رەنگە ئەم فۆرماسیۆنە پێك بێنن کە، کوردەکان "شوناس" وەك هۆکاری جیاکەرەوە لەوی دیکە هەڵدەبژێرێ. شوناس لەم روانگەوە، تایبەتمەندییەکانی "داینگەی زێد (زادبوم)"و "داینگەی کولتوور(زاد فرهنگ)" لە چوارچێوەیەکی دیاریکراو کە تایبەتمەندییە هاوبەشەکانی "کوردبوون" ی داهێناوە.

***

"کـوردیزم"، بزاوتێکـه بـۆ پێکهێنـانی "گرووپێکـی هاوتـا(گـروه همسـان)"یـه کـه پـێش لەمـه، جوغرافیایـەکی سیاسـی تایبـەتیان هەیـه. خـاڵی دەستپێکی "کوردیزم"، هەوڵی ئەم گرووپە یەکسانە بە شێوەی تاك یان کۆمەڵـە بۆ پێکهێنانی "دەوڵەت"و پەرەئەستاندنی وەك یەکەیەکی ئۆرگانیگ بـۆ تـەواوی بیاڤی "جوغرافیایی سیاسی" نیشتمانی کوردسـتانە. لـە "کـوردیزم"دا، تـەواوی توخمـە کۆمەڵایەتییـەکان لەگـەڵ پەرەسـەندنی دەوڵەتـدا، لـە پـەنای یەکـدی دادەنرێن. لە بزاوتە دژبەرەکاندا کە هۆکاری پەسیڤ کـردنو کـاولکردنی یەکـدی دەبن هـیچ دیـار نیـەو هـزری هاوئاهـەنگ، دەبێتـە هـۆی ئـەوە کـە سـەلیقەکان، سـەرگەرمییو چـالاکییە جۆراوجۆرەکـان لـە پـاڵ ناتەباییـە رواڵەتییـەکان، لـە نێوەرۆکـدا گەشـەو گەشەسـەندنی بەکۆمـەڵ دابـین دەکـاو لـە چوارچـێوەگەلی رێکخراوەییدا، دەبنە کردەوەی سیاسی:

"کارەکەمان قەربووکردنەوەو سازدانو هاوسـەنگی بەخشـینە. رێگـەمان هەیـە کـە بێنۆرمییـە جۆربـەجۆرەکانو بنەمادژبـەرەکان کـە لـە بـیرو کاروبارەکـانی خەڵکیدا هەیە، لە تەواویەتێکی یەکدەستدا یـەکگرتوو بکـەین. لـەم رەوتـەدا، نـە تەنیا بەچەشنێك بەختەوەری لە ئاسانایدایە، بـەڵکوو شـتێکی بـەرزترە لەوەیـە، واتـە بەچەشـنێك بەختـەوەری لـە چـڕوپڕبووندا، سـەرهەڵدەدا". (بـرك ١٧٩٧ ـ ١٧٢٧)

"کــــوردیزم"، رۆچــــوونە بــــۆ نێــــو (entry to)، بەشــــداریی لــــە (participation in)و ناساندنی لە رێگەی (Identification with)ە کە لـە کولتـوورێکی پیشـکەوتوویی فەزایـەکی بـەربڵاوی حەشـیمەتیّ لـە رێگـەی یەکەیــەکی سیاســی گــەمارۆ دراوە، پێناســە دەکــرێ. گرێــدانی جڤــاکی

لــه "کــوردیزم"دا، زمــانی هاوبــەش، ئامــانجی هاوبــەش، یاســاو ڕاهێنانەکانــە. "کـوردیزم"، هــەروەها لەســەر بنــەمای مێـژوویی نەتەوەیـەك وەك هۆكارێك "بیریاری"یەك كە وزەی ئەو لەگەڵ دەسەڵاتی پشتئەستوور بـە مێـژوو، توخمگەلێك كە لـە پـەنای زۆربـەی هۆكارەكـانی دیكـەدا وەك: هۆكـاری نـەگۆڕی "كوردیزم" لە قەڵەم دەدرێن. مێژوو، بـەهاو ئوسـتوورەكان هێماگـەلێكن كـە لـە پەنای یەكدیدا "نەریتە نەتەوەیی(سنتهای ملی)"یەكان پێكدێنن.

***

"كــــوردیزم" پێویســــتییەكی ئیجبــــاری (زۆرەكــــی) (Compulcive necessity) بــۆ پێكهێنــانی كۆمەڵگایــەكی سیاســی دیــاریكراوە. هــەم پێكهێنـەرەو هـەمیش دەتوانـێ توخمـە بنەڕەتییـەكانی بزاوتـی كۆمـەڵگا بـەرەو ڕەوتی گەشەسەندنو پێگەیشتن بێ. ئەوەی لەم نێوەدا گرینگە، هەمیشە بـوونی نەتەوەخوازی كوردی لە ژیانی سیاسی كۆمەڵگاو باندۆری ڕاستەوخۆیی لـە سـەر ڕەوتی بزاوتی كۆمەڵگادایە. ئەم بوونی هەمیشەییەی باندۆری ڕاستەوخۆیە كە بە نــاوی "شوناســی نەتــەوەیی" دەناســرێ. شوناســی نەتــەوەیی، هەســتێكی دەروونناسـانەی (psychologic) ئاوەزمەنـد (عقلانـی) لـە چوارچـێوەیەكی "سیاسی"دایە. "كوردیزم" گەڕانەوەی پێداویستییە نێوخۆییـەكانو دیـاریكراوی كۆمەڵگایــەكو لــە ڕاســتیدا، وەڵامدانــەوە بــەوە كــە پێویســتییەكی دەروونناسـانە(روان شـناختی)یـەو، لـەو نێـوەدا، شـوناس، هۆكـاری لـەدەوری یەكتری كۆكردنەوەی خەڵكی لە چوارچێوەی "كۆمەڵگا"یەكدایە.

"كـوردیزم"، گرینگییـەكی "بزاوتـی جـەماوەری (تحـرك تـودەایی) (Mass Movement)"، نەرمو نیان (لطیف) (Volatile)"چالاكو بەردەوام (پویا)

(dynamic)"ە کـە لـە کۆمــەڵگادا کەڵەکـەکراو و لــە حکومــەتدا دەردەکەوێ. پردی نێوان کۆمــەڵگا ـ حکومـەت لـە کەڵەکـەکردنو ڕەنگدانـەوەی "کوردیزم"یشدا، چینی بژاردە (نخبە)ی کۆمەڵگایە کـە هەڵسوکەوتو پێوەنـدی لـە هــەردو بیـاڤی نـاوبراودا دیـاری دەکـا. بـەڵام تایبەتمەندییـە بنەڕەتییـەکانی "کوردیزم" وەك بوونی ویستێکی سـەرەتایی کـە لـە پرۆسـەی بزاوتـی سروشـتی کۆمەڵگا بەرەو شارستانییەتو گەشەسەندن پێـك دێ. تەنانـەت دەتـوانین بڵـێین "کـوردیزم"، بـەرەنجامی ئـەزموونی سروشـتی پێگەیشـتنی هـزر لـە کۆمــەڵگای کوردستاندایە. لەم نێوەدا، شوناس وەك ژێرخانی وشـیاری نەتـەوەیش سـنووری سیاسـی چوارچـێوەیەکی بـە شـێوەیەکی سروشـتی نیشـانەدانەری دەکـا. بـەم شێوەیە دەتوانین بڵێین "کوردیزم"، تایبەتەمەندییەکی بنـەڕەتی نێـوان تـەواوی تاکەکان لە چوارچێوەیەکی گشتی دایە. هـەر ئـەم تایبەتمەندییـە، دەبێتـە هـۆی بیچـمگرتنی بیـاڤی کولتـووری سیاسـیو بیـاڤی پەڕانپـەڕی(محـیط) سیاسـی لـە قەلەمڕەوێکدا بووەو هەستی خاوەندارێتی دەداتـە ئەندامـەکانی ئـەو کۆمەڵـەوە. لــەم ڕوویــەوە، کــوردیزم بێجگــە لــە شــوێندانەریی دەروونــی، لــە ڕاپـەڕینــە دەرەکییەکانیش لە فۆرمە کولتوورییە سیاسیـیـەکانو، قەلـەمڕەوێکی سیاسـیو حکومەتیو ... هتد دا، سەردەردێنێ.

***

بیروەریـی، بـەها، ئوسـتورەو دامــەزراوەکان وەك فاکتــەرێکی جیاکــەرەوەی کۆمەڵگایـەك لەهەمبـەر کۆمەڵگایـەکی دیکـە کارکـەنو گـۆڕینی هــەرکامیان یـان گـۆڕینی شـرۆڤەی هــەرکامیان دەتوانــێ ببێتــە هــۆی گۆڕانکـاری لـە پێکهاتــەی کۆمەڵگادا.

له لایەکی دیکەوە هەر ئەم توخمگەله دەتوانن رۆڵێکی بنەڕەتی لە بەرزکردنەوەی نەتەوەخوازی، ئامانجدانەری لە پرۆسەو خۆجێیکردنی(بومی کردن)دا، بگێڕێ. بەم شێوەیە، ئەم هۆکارە لە لایەن بژاردەکان لە کۆمەڵگادا بە شێوەیەکی دڵخواز (ایدەال) گەڵاڵە دەکرێ، لایەنی لۆژیکی لەخۆدەگرێو شێوازێکی ئۆرگانیکی دەداتە چەمکی "نەتەوە" تا پرۆسەی دەستڕاگەیشتن بە چەمکی "نەتەوە" لە خێراترین کاتدا سامان بدا. "ئەتنیك " لە کوردیزمدا رەوتێکی خۆتێگەیشتن(Self relization)ییە.

***

مێژوو لە کوردیزمدا رۆڵێکی کاریگەر دەگێڕێ. کەوابوو دەبێ لە رێگەی میتۆدێکی راڤەییو بە هۆی رەوگەیەکی تایبەتی دوبارەخوڵقێنەوە، چوونکە مێژوو، رووکەشو تاقە یادگە(حافظە)یە کە خەڵك لە نەتەوەیەکەدا دەبێ بۆ ئاگاییەکی تاك بگۆڕدرێ. کەوابوو، مێژوو توخمێکی گرینگی لە "کوردیزم"و ئامرازێکی کاریگەر بۆ لایەنگرانییەتی. مێژوو لە "کوردیزم"دا، شوێنێك بۆ دۆزینەوەی میراتی دێرینەکانو کەرەستەیەك بۆ هەڵسەنگاندنی نەتەوەو کولتوورەکانە.

مێژوو بۆ ئەندامەکانی نەتەوە، کەرەستەیەك پێناسە دەکا کە لەو رێگەیەوە، "یەکە یادگە(حافظە واحد)"یەك بۆ نەتەوە پێناسە دەکا. یەکە یادگە یان یادگەی مێژوویی، رۆڵێکی گرینگی لە پێکهاتنی پێناسەی "شوناسی نەتەوەیی"دا دەگێڕێو هۆکاری گرینگی لە گرێدانی کولتوور بە رابردووەوەیە. ئەگەر یادگەی مێژوویی نەبێ، شوناسێك بوونی نەبوو (و نیە)و ئەگەر شوناسێك

بوونی نەبێ نەتەوەش بوونی نابێ. یادگەی مێژوویی(حافظه تـاریخی)، لەگەڵ پێناسەی "شوناس"، "کۆمەڵ"و "نەتەوە" بـۆ کۆمەڵگـە، پێویسـتییەکی حاشـاهەڵنـەگرە کـە بانـدۆری لەسـەر تـەواوی بیاڤـەکان وەك بەرزکردنەوەیـەکی پێویست لە نەتەوەخوازیدا، چاوپۆشی لـێناکرێ.

یادگەی مێژوویی، "شوناس" ئاراستە دەکاو بە نۆبەی خۆیشیەوە، وێنەسـازی لــە نەتــەوە ســامان دەداو بــەردەوامی ئــەم رەوشــە، بــە پێکهێنــانی یەکــە سیاسییەکانو لە ئاکامدا بە نەتـەوە ـ دەوڵەتـەکان دەگـا. یادگـەی مێـژوویی بـە ئاراستەکردنی شوناس، مێژوو بەرەو "ئێستا" دەگوێزێتەوە. ئەم مێژووە هاوردە بۆ ئێسـتا، "مێـژووی ئـەرێنی(تـاریخ مثبـت)" یـان مێژوویـەکی هەڵبـژاردەیی لـە رابـردووە کـە دەگاتـە پێکهێنـانی دەوڵـەتو پێکهێنـەرەکانی ئـەم پێکهاتەیـە، "بژاردە (نخبە)"کانو "جەماوەرەکان" دەبن.

"کوردیزم"، رابردوو گرێ دەداتە بان سنوورییەوەو، زەمەن دێنێتە "ئێسـتا"و ئێسـتاش گـرێ دەداتـە داهـاتووەوە. "کـوردیزم" بـە واتـای گـۆڕانی روپـەڕێکی زەمــەنێك لــە "رابــردوو" بــۆ "ئێســتا"و لــە "ئێســتا"وە بــۆ "داهــاتوویی (Futurity)"یە. نەتەوە بە هەرمانبوونی بەکۆمەڵو مێژووش بەخاڵی ناوەندیی ئەم هەتاهەتایی بوونە، دەزانێ.

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، مێژوو، یادگەی بەکۆمەڵو سروشتی کۆمەڵگایە کە وەك وزەی بزاوتی ئەو کۆمەڵگەیە کار دەکا.

لـەم نێـوەدا، ئەگەرچـی "شـوناس"، خـۆی دەردەخـا، بـەڵام ئـەم "یادگـە مێژوویە" کە بە هۆی دەروونناسییەوە، یەکانگیر دەکا. یادگەی مێـژوویی کـە بــەم شــێوەیە، شــوناس دەرەخســێنێ، ئامرازێــك بــۆ یەکپارچــەیی هــەر کۆمەڵگایەکەو، یەکپارچـەیی کۆمـەڵگاش پێویسـتی بـە رابردوویـەکی هاوبـەش

هەیە. یادگەی مێژوویی توخمێکی "بەرهەست (سوبژکتیڤ)" لە پێناسەی چەمکی نەتەوەیشدایە.

***

کەڵکوەرگرتن لە زمانی زگماکی وەك زمانی فەرمی، قۆناخێکی گرینگی یەکیەتیی هێنەر بوونە:

"نەتەوەکان رۆحێکی هاوبەشو یەکیەتیەکیی رەوشتییان هەیە، وەها پێکیان دێنێ کە بوونیان هەبێو ئەم یەکیەتییە بە تایبەت لە زماندا دەردەکەوێ. "دۆمێستر"

زمانی زگماکی وەك زمانی فەرمی، بە واتای شارۆڤەندیو ئەندامبوون لە چوارچێوەی نەتەوەیەکدایە. رۆنانی زمانی زگماکیو زمانی فەرمی لەسەر یەکدی بە واتای "بیرکردنەوەی کوردیزم" دەبێ. ئەمەش کە بە واتای هەوڵ بۆ یەکپارچەکردنو گەلاڵەکردنی یەکیەتیی نەتەوەیییە. پەرەپێدانی زمانی فەرمیو سەقامگیرکردنی، بە واتای هەوڵدان بۆ بە سیاسی کردنی جەماوەرە. زمانی فەرمی لە جیهانی ئەورۆکەدا، ئاوێنەی بالآنوێنی نەتەوەخوازی ولآتانەو بە واتایەکی دیکە دەوڵەت ـ نەتەوەکانی جیهان، نە بە هۆی پلەی گەشەسەندنی ئابووری ـ کۆمەلآیەتیو سیاسی، بەڵکوو بە هۆی "زمانی فەرمی"و "مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەیی" وەك ناسنامە لە رێکخراوەو دامەزراوە نێونەتەوەییەکاندا دەناسرێن.

***

"مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەیی" لە "کوردیزم"دا، وەك بنەمایەك پێناسەدەکرێ کە هەرکات "مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەیی" وەك

فورمولێـك قبـوڵ بكـەین، ئـەوكات رێگـەی بـزاوت بـەرەو نەتـەوە دەستەبەرو بۆشایی بەشداریی تیۆرییەكی روون لە "كوردیزم"دا، پڕ دەبێتەوە.

نەتەوەكانی جیهان لەگەڵ مـەزن نرخانـدی بەشـێكی سیاسـی بـە شوناسـەوە، دەوڵـەت - نەتـەوەكان خۆیـان دادەمـەزرێنن‌و داواكـاری خۆیـان بـۆ "مـافی دیاریكردنی چارەنووس"یان دەكەنە شوناسـێكی نێونەتـەوەیی. "كـوردیزم"یـش "مـافی دیـاریكردنی چـارەنووس" وەك كولتـوورێكی سـەروەر، لـە چوارچـێوەی سنووره نیشتمانییەكانی خۆیدا لە ریزی كارەكانیدا دانـاوەو لـەو باوەڕەدایـە كـە رادەی چڕوپڕی گۆڕانكارییەكان لەسەر كۆمەڵگاوە، پێگەی ئەو كۆمەڵگایە دیاری دەكات. لەم نێوەدا پێوەنـدیی كولتـوورو سیاسـەت، دەبێتـە هـۆی بـەهێزكردنی چـڕوپڕبوونی پێگـەی كۆمـەڵگا. خـاڵی پێكـدادانی كولتـوورو سیاسـەت لـە "كـوردیزم"دا، "مـافی دیـاریكردنی چـارەنووس"ە كـە بـەرەنجامی تێكچـڕژاویی گۆڕانكارییەكان لە كۆمەڵگایەكدا كە بە ئامانجی نەتەوەخوازی لە ئەژماردێت.

بەڵام "مافی دیاریکردنی چارەنووس" چیە؟

ئـەوەی کـە لـە ئـەدەبیاتی سیاسـی وەك "مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس" ناسـراوە، مـافی بەشـداری لـە رەوتـی خـەڵکباوەڕی حکومـەتو بانـدۆڕی لەسـەر داهاتووی سیاسی، کولتووریو کۆمەڵایەتی کۆمەڵگایـەکی دیاریکراودایـە. "مـافی دیاریکردنی چارەنووس" بۆ تـەواوی مرۆڤـەکان، مـافی گەشەسـەندنی ئـابووری، کۆمەڵایەتی، کولتووریو سیاسیی‌یە.

"مافی دیاریکردنی چارەنووس"، هەروەها لەگەڵ چەمکی دادپەروەری لە مافە نێونەتـەوەیی‌یـەکاندا هاوواتایـە: "هەڵبـژاردنی ئازادانـەی شـێوەی ژیـان لەسـەر بنەمای رەزامەندی تاك یان کۆمەڵگایەکی دیاریکراودا".

"مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس"، ئەسـڵێکی بنـەڕەتی نێونەتـەوەیی‌یـەو لـە جاڕنامـەی مافـەکانی مرۆڤیشـدا هـاتووەو وەك مـافێکی مـەدەنی لـە بیاڤـە جۆراجۆرەکانی زانستی مرۆڤایەتی‌دا بەفەرمی ناسراوە.

تیۆری "مافی دیاریکردنی چارەنووس"

ئـەم تیۆرییـە، تیۆرییـەکی گشـتگیری نموونـەی بەرزکردنـەوەی مرۆیـیو کەسایەتییە کە لە بەستێنی کۆمەڵگاوە، دەردەکەوێ. چڕبوونەوەی ئەم تیۆرییە لەسەر پلەکانی هەڵسوکەوتی مرۆیی بریتییە لە کردەکارو دژکردەوە بـۆ گەیشـتن بـە رادەی دەرفـەتی هەڵبژاردنـەکان. بـەڵام "مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس" سەرەتا لەسەر بنەمای ئـەم گریمانەیـەدا پێـداگرە کـە، مـرۆڤ وەك بوونـەوەرێکی چـالاك بـە بـەریانی گەشـەکردنو دەروونناسـانەو بـەریان بـۆ زەقبوونـەوەی لـە

کۆمـەڵگادا دەناسـێنێ، کـە تـەواوی تایبەتمەندییـە کۆمەڵایەتییـەکانی لەگەڵ هەستی خۆی (self) دەگونجێنێ. ئەم مرۆڤە سروشتییانە، ئەگەرچی بـە شێوەی خودکار کار ناکەنو چوارچێوەی کۆمەڵ لـە سـەر هـەڵسوکـەوتیان وەك کردەکارو دژکردەوە کاریگەری دادەنێ، بەڵام تایبەتمەنـدی دەروونناسـانە، وەك گرینگترین هۆکاری بزاوتـی ئـەوان دێتـە ئـەژمار. لـە تیـۆری "مـافی دیـاریکردنی چارەنووس"داو لە روانگەی دەروونناسی جڤاکییەوە، مرۆڤ بە هەڵکەوتنی نێـوان دوو سـنووری "بـوونی چـالاکانەی تـاك"و "باندۆرهـەڵگری چـالاکی جڤاکی(تأپیرپـذیری فعال اجتماعی)"، هەڵسوکـەوتو روانگـەو هزرەکـانی خـۆی رێـك دەخـاو رەوتـی روو لـە گەشـەی خـۆی درێـژەدەدا. "مـافی دیـاریکردنی چارەنووس" وەك پێداویستییەکی دەروونی، سـەربەخۆ لـە رەگـەز، گرووپ یـان کولتـوورەو تـەنیا لـە چوارچێوەیەکی تایبـەتی هۆکـارە ئەتنیکییەکانـدا، شـوێن هەڵدەگرن. تیـۆری "مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس" لـە روانگـەی دەروونناسـی کۆمەڵایەتییەوە، بە واتای پێویستییەکی پێگەو ناسێنەری سـاخڵەمەیی(سـلامت) دەروونی لـە مرۆڤـەو رەچاونەکردنی وەك خەسـارێکی دەروونـی ناسـراوەو وەك نەخۆشـی هـەڵسوکـەوتی لـە مرۆڤـدا پێناسـە دەکـرێ. ئـەم تیۆرییـە، شـرۆڤەی هەڵچوونە مرۆییەکان بە لەبەرچاوگرتنی پێداویستییە دەروونییـەکان بـۆ گەیشـتن بـە سـەربەخۆیی کەسـایەتییە. دەروونناسـی کۆمەڵایـەتی "مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس" پێـی وایـە هـەڵسوکەوتـە مرۆییـەکان، سەرچـاوە لـە رەگـی دەروونناسـانە کـە لـەدووی گەیشـتن بـە ئامـانج یـان ئامانجگـەلێکن. تیۆرییـە هەڵچـوونەکان، لـەم هـەڵسوکەوتگەلێکـە کـە وەك "بایەخـە دەروونناسـانەکانی ئامانجدۆز(ارزشهای دروونشناختی هدفـیاب)" ناودێر دەکرێ. لـە تیـۆری "مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس"دا، گرینگـی بـەم خاڵـە دەردەکـەوێ کـە مـرۆڤ لەگـەڵ

تـــەوەری کردنـــی ســـەربەخۆیی کەســـایەتی سەرچـــاوەگرتوو لـــە تایبەتمەندییە دەروونییەکانی تاك لە حاڵەتی هاوسەنگیدا چۆن لە نێوان ئامانجە جۆراجۆرەکاندا، بەردەوام سەرنجی خۆی لە پێوەندیدار بە ئامانجێکەوەیە کە لـە رووی چـۆنایەتییەوە، سـەربەخۆیی ئـەو دابیندەکـەن و دەپـارێزن. روانگـەی ئـەم مژارە لەسـەر بنـەمای پێداویسـتییەکی دەروونییـە. لەگـەڵ ئـەم وەسـفکردنانەدا "مافی دیاریکردنی چارەنووس"، گەشەسەندووترین ئاسـتەکانی دەروونناسـانەی مرۆڤ لە ئاراستەکردن بەرەو "سەربەخۆیی تاك"دا دەبێ.

نێواخنی پێداویستییەکان لە مافی دیاریکردنی چارەنووسدا

نێواخنی پێداویستییەکان لە مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس لەگـەڵ تێڕوانینـی دەروونناسانەدا، زەقبوونـەوەی پێداویسـتییەکان بـە ئامـانجی گەشەئەسـتاندن و جیـــابوون و هەرمانبوونـــە کـــە لـــە فـــازی جڤـــاکی خۆیـــدا، ســـێ ئامـــانجی "پـــەیڕەوبوون(اهلیـــت)"، "پێوەنـــدیی(ارتبـــاط)" و "ســـەربەخۆیی(اســـتقلال)" رەنگدەداتەوە. لەم روویەوە "گەشەسەندن"، "جیاوازی" و "هەرمانبوون" کە لە ئاسـتێکی چـۆنایەتیدا، ئاکـامی ئاخێزگـەی ویسـت و مەبەسـتەکەی لـە تیـۆریی پێداویستییە سەرەتاییەکانەوە (پێداویستییەکانی هۆکـاری بـەردەوامبوونی ژیـان لـە چوارچـێوەی سروشـتیدا) دێنـە ئـەژمار، کـە بزاوتێکـی ئەسـتوونی بـەرەو پەیڕەوبوون، پێوەندیی و سەربەخۆیی لـە تیـۆریی پێداویسـتییە دووهەمییەکانـدا (پێداویســـتییە تـــەواوکراوەکان لـــە رێگـــەی هێـــزی ئاوەزمەندانـــەوە)، پێگـــە بەهێزەکانی تاك بۆ رۆچوونە نێو گرووپـی کۆمەڵایـەتی، ئامـادەی چـالاکی کـردن

دەبن. بنەمایی‌ترین ئاکامی پێویستی دووهەم "سەربەخۆیی"یە، هۆکاری بەریان بەرەو "مافی دیاریکردنی چارەنووس" لە مرۆڤێکی سروشتی دایە.

مافی دیاریکردنی چارەنووس وەك واتایەكی سیاسیو حقووقی

"مافی دیاریکردنی چارەنووس"، وەك واتایەکی بنەمایی لە جاڕنامەی گەردونی مافەکانی مرۆڤدا، هاتووەو وەك نموونەیەك لە پێناو دەستڕاگەیشتنی جۆری مرۆڤ بە "ئازادی"و "ئاشتی" ناسێنراوە. سەبارەت بەمەش، بانگەشەی داکۆکیکردن لە مافەکانی مرۆڤ لە سەرەتاوە بەفەرمی ناسینی "مافی دیاریکردنی چارەنووس"ییان، واتا پەیدا دەکات. " مافی دیاریکردنی چارەنووس" زایەڵە(بازتاب)ی گرینگی کۆمەڵگە، گرووپ، ئەتنیكو نەتەوەکانی کۆمەڵگەی جیهانیو پێداگرتن لە سەر یەکسانبوونیان بە هۆیی مرۆڤبوونیانەوەیە.

هەروەها بە پاڵپشتبوون بە پاراستنی کولتووری کۆمەڵگە، گرووپ، ئەتنیكو نەتەوە کە ئازادییەکان بۆ هەڵبژادنی سیاسیو کولتووری، دەستەبەر دەکاتو نە گەرەنتیدانی. "مافی دیاریکردنی چارەنووس" هەروەك جیاوازی نەژادی، نەتەوەییو ئەتنیکی گرووپە مرۆییەکان بۆ بەفەرمی ناسینو داوا لە حکومەتەکان دەکات تا بە فەرمی ناسینی ئەم مافە، لایەنگری خۆی لە رەوشێکی سیاسی، جڤاکی، ئابووریو کولتووری خۆیدا ئازاد کردووەو لەگەڵ هیچ بەربەستێکدا بەرەوڕو نەکات.

"مافی دیاریکردنی چارەنووس" لەسەر ئەم خاڵە پێداگرە کە هیچ مرۆڤێك بەهەر هۆو بیانوویەکەوە مافی خۆ زاڵکردنی بەسەر ئەوەی دیکەی نییە.

هەروەها خەباتی گرووپە نەژادیو ئەتنیکی یان نەتەوەییەکان لەکاتی بەرەوڕووبوونەوە لەگەڵ هەر چەشنە باڵادەستی بە فەرمی ناسراوداو ئازادی هەڵبژاردنی "نیشتمان"، "دەسەلات"و "شارۆڤەندبوون"، بە راستییەکانی "مافی دیاریکردنی چارەنووس" دەزانێ. "مافی دیاریکردنی چارەنووس" هەروەها بە تەواوی شێوازەکانی کۆلۆنیالیزم بە هۆی چییەتی دەسەلاتی سیاسی، ئابووریو کولتووری گرووپێکی "باڵادەست" بەسەر گرووپی "بندەست"دا بە تەواوەتی رەت دەکاتەوە. لەم روویەوە چەمکی "مافی دیاریکردنی چارەنووس" لە پێوەندی لەگەڵ داگیرکردنو بە واتای "پێویستی سڕینەوەی کۆلۆنیالیزملێدراوی (لزوم استعمارزدایی)"دایە.

پۆلینبەندییەکانی مافی دیاریکردنی چارەنووس

"مافی دیاریکردنی چارەنووس" بە "مافی دیاریکردنی چارەنووسی دەرەکی"و "مافی دیاریکردنی چارەنووسی نێوخۆیی" پۆلین دەکرێ. "مافی دیاریکردنی چارەنووسی دەرەکی" لە کاتی سەرهەڵدانی رەوشێکی کۆلۆنیالیدا دێتە ئاراوە کە تێدا، نیشتمانێك یان گرووپێکی نەتەوەیی راستەوخۆ لە ژێرباندۆری هەوڵ بۆ دابەشکردن، فرەخوازیی یان گۆڕانی شوناس لە لایەن باڵادەستەوەیە. لەم حاڵەتەدا، "مافی دیاریکردنی چارەنووسی دەرەکی" بە پێداگری لەسەر سەربەخۆیی گرووپی بندەستدایە، تەواوی کەرەستە شیاوەکان بۆ بەربەرەکانێ لەگەڵ باڵادەستدا کە لەپێناو بەدەستهێنانەوەی سەربەخۆییو بەرگری لە بەرانبەر دابەشکردن، پاوانخوازیو هەوڵ بۆ گۆڕینی شوناسدا، بەڕەوا دەزانێ.

"مافی دیاریکردنی چارەنووسی نێوخۆی"یش کاتێك سەرهەڵدەدا کە حکومەتێك بە کەڵکوەرگرتن لە کەرەستەی دەسەڵات، هەوڵ دەدا گرووپە بندەستەکانی دەسەڵاتدارێتی خۆی بە شێوازێکی تایبەت، پێناسەو نێوەرۆکی راستەقینەیان جیا بکاتەوە. گرینگترین گرووپە مەبەستەکان لەم حاڵەتەدا، رەگەز، رەنگە گرووپی ئیتنیکی یان گرووپی نەتەوەیی نیشتەجێ لە وڵاتێکدا، لە روانگەی تایبەتمەندییەکانی سەرەوە، لە چینی باڵادەستی ئەو وڵاتە جیادەکاتەوە، لەم حاڵەتەشدا "مافی دیاریکردنی چارەنووسی نێوخۆی"، فاکتەرگەلێکی وەك "خودموختاری"، "رێککەڤتن (ائتلاف)"و "سەربەخۆی" بۆ هەرکام لە گرووپە ئامانجدارەکان لە رێگەی هەوڵێکی ناڕەوای چینی باڵادەستەوە، بەڕەوا دەزانێ.

"مافی دیاریکردنی چارەنووسی نێوخۆی" لە بەرووڕووبوونەوە لەگەڵ هەڵاواردنگەلێکدا وەك: هەڵاواردنی فێرکردن، هەڵاواردنی ئایینی، هەڵاواردنی کولتووری‌و هەڵاواردنی ئابووری، سەرەتا مەرجەکانی وەلانانی هەڵاواردن دێنێتە ئاراوەو پاش قبوڵنەکردنیان لە لایەن هەڵاوێر (تبعیض‌کننده) و هەڵاوارده (تبعیض‌شونده)، رێگەی بۆ هەڵبژاردنی ئازاد دەدا. "مافی دیاریکردنی چارەنووس"، مافێکی سروشتی، رەوتێکی درێژخایەن‌و دەرفەتێکی هەمیشەیی مرۆڤەکان بۆ هەڵبژرادنی چەشنێك حکومەت‌و سیستمی کۆمەڵایەتی‌و گۆڕانی هەرکامیان لە کاتی پێویستدایە.

مافی دیاریکردنی چارەنووس لە بیاڤی "خەڵك"دا

" مافی دیاریکردنی چارەنووس" بە گشتی، لەمەڕ خەڵکییەوە واتا پەیدا دەکات کە بەهەر هۆیەکەوە، لە رەوشی هەنووکەیی خۆی رەزامەندو لە گەیشتن بە رەوشێکی دڵخواز، خوازیاری "مافی دیاریکردنی چارەنووس"ن. بەلام بە شێوەیەکی تایبەت، خەڵك رەنگە بە کۆمەڵە کەسێك بە مێژوویەکی هاوبەش، رەگەزێکی هاوبەش، شوناسی ئەتنیکی هاوبەش، شوناسی کولتووری هاوبەش، شوناسی زمانی هاوبەش، شوناسی ئاییني هاوبەش، شوناسی ئیدئۆلۆژیکی هاوبەش یان نموونەی ژیانی ئابووریيەکی هاوبەش دەگوترێ. گرینگترین هۆکار لەم نێوەدا، کە رەنگە بتوانێ گلێرکەرەوەی تەواوی هۆکارەکانی سەرەوە لە "مافی دیاریکردنی چارەنووس"دابێ، چەمکی "نەتەوە"یە کە لەگەڵ تێکڕایی مێژووی هاوبەش، خاکی هاوبەش، زمانی هاوبەشو ئامانجی هاوبەش نێوان کۆمەڵێك لە مرۆڤەکاندایە، بیاڤی خەڵکی بە شێوەیەك تا ڕادەیەك تەواو جیای کردۆتەوەو بارودۆخی بۆ بەکارهێنانی "مافی دیاریکردنی چارەنووس" رێك دەخا، بەم هۆیەوەیە کە دەگوترێ گشتیترین بیاڤی خەڵکی بە شێوەیەکی تایبەتی، دەتوانێ واتایەك بە ناو "نەتەوە" بێ. لەم روویەوە بەو ئاکامە دەگەین کە چەمکگەلێکی وەك دەوڵەت، وڵات، دەسەلاتداریەتی، هێزی کەمتریان بۆ شرۆڤەی "مافی دیاریکردنی چارەنووس" لە بەرانبەر چەمکی نەتەوەدا هەیە.

مافی دیاریکردنی چارەنووس لە بیاڤی "نیشتمان"دا

له بیاڤی نیشتمانی‌دا، " مافی دیاریکردنی چاره‌نووس"، نیشتمانێك به‌ فه‌رمی ده‌ناسیێ كه‌ تایبه‌تمه‌ندییه‌كانی، زیاتر له‌ سنووره‌ سیاسییه‌ نێونه‌ته‌وه‌یی‌یه‌كاندا پێناسه‌ بووبێ.

سه‌ربه‌خۆیی حقووقی ئه‌م مژاره‌، كارتێكه‌ری هێزه‌ كۆلۆنیالیسته‌كان یان ناهاوكێشه‌ نێونه‌ته‌وه‌ییه‌كان به‌ سه‌ر چۆنایه‌تی ره‌نێوهانین یان ره‌نێوهانینه‌وه‌ی هێندێك له‌ وڵاتان "فه‌زا ـ شوێن"ی تایبه‌تی‌دایه‌. به‌م شێوه‌یه‌ ره‌نگه‌ ده‌سه‌ڵات بتوانێ دیاریكه‌ری چه‌ندایه‌تی جێگیركردنی گرووپگه‌لێ له‌ خه‌ڵك كه‌ له‌ نیشتمانێكی تایبه‌تدا بێ، به‌ڵام ئه‌و نیشتمانه‌ تایبه‌ته‌، دیاریكه‌ریی سروشتی چه‌ندایه‌تی‌و چۆنایه‌تی جێگیركردنی نیشته‌جێبووه‌كانیان ده‌بێ. به‌ڵگه‌یه‌كی دیكه‌ كاریگه‌ری ده‌سه‌ڵات له‌سه‌ر چۆنیه‌تی سنووردانه‌ركردنی نیشتمانێك‌و له‌ ژێر باندۆردانانی هێمنی‌و ته‌ناهی(امنیت) به‌ بیانوی بیاڤی ده‌سه‌ڵاتدایه‌.

بنه‌ماكانی مافی دیاریكردنی چاره‌نووس

به‌ گوێره‌ی ئه‌وه‌ی كه‌ گوترا، گرینگترین بنه‌ماكانی " مافی دیاریكردنی چاره‌نووس" بریتیین له‌:

- مافی هه‌ڵبژاردنی چۆنییه‌تی ژیان (choice)
- توانایی ده‌سه‌ڵاتی بڕیاردان بۆ گه‌ڵاڵه‌كردنی پێداویستییه‌كان‌و دابینكردنیان. (control)
- توانایی پێكهێنانی پێوه‌ندی به‌ مه‌به‌ستی به‌شداریی‌و یه‌كانگیری ته‌ناهی به‌ ئامانجی هه‌رمان بوون. (Relatlonship)

ــ وەك كەسـايەتييەك خـاوەن بايـەخو ڕێـزداری لـە كۆمەڵگـەی نێونەتەوەيیدا بوون. (Dignit and Respect)

ــ توانـايی هەڵبـژاردنی پاراسـتنی شوناسـی خـود لـە كۆمەڵگايـەكدا. (Community)

ـ كارامـەيی تـاك وەك كەسـايەتييەكو دەرەتـانی پێكهێنـانی ديـالۆگ لەهـەر ئاستێكدا (conversation calچFis)

ــ توانـايی بـۆ پێكهێنـانو قبـوڵكردنی بەرپرسـايەتی لـە بڕيارسـازیو بڕياردەركردندا. (Roles and Responsibilty)

ـ توانايی مرۆڤ بۆ هەڵبژاردن لە هەر ئاستێكدا.(Freedom)

ــ توانـايی كاردانـەوەی لـە پێنـاو گەيشـتن بـەوەی كـە هـەڵیبـژاردوە. (Authority)

ڕێكخستنی سەرچاوە مرۆييەكانو نامرۆييەكان بـۆ بەفـەرمی ناسـینو نافـەرمی بوون بۆ يارمەتيدانی مرۆڤ لە پێناو گەيشتن بە ئامانجدا. (Support)

ـ پێكهێنانو قبوڵكردنی ڕۆڵی بايـەخ(ارزش)ەكـان لـە ڕێكخسـتنو بـەڕێوەبردنی كارەكان لە پێناو گەيشتن بە ئامانجێك پێكدێو گرينگيـدان بـە ڕێبەرايـەتيكردنی لەم ڕێگەيەدا.(organization)

لەوەێ ڕا كە "مـافی دياريكردنی چارەنووس" مـافێكی سروشـتیو ڕەوتێكـی سروشـتـیيـە، گـرينگترين فاكتـەرەكانی پێويسـت بـەوەوە، هـەبوونی مرۆڤـە ئازادەكـــان بـــە توانـــايی هەڵبـــژاردنی ئـــازادو بەشـــداريی سياســـیو كۆمەڵايەتييەكانەوەيـە. ڕێزلێنـان لـە بايەخـە كولتوورييـەكانو فـرە نەتـەوەيی، كولتـووریو ئـابووریو، قبـوڵكردنی شوناسـی ئـەتنيكیو نەتـەوەيی مرۆڤـەكانو

رێزلێنان له نیشتمان، پێوەندییەكانو سەرچاوەكان وەك رەهەندگەلێ كـە لــە تایبەتمەندییــە سیاســی، جڤــاكی، ئــابووریو كولتووریــەكانیشو لــە فاكتەرەكانی دیكەی "مافی دیاریكردنی چارەنووس"دا دەبن. "مافی دیاریكردنی مــافی چارەنووســی نەتــەوەیی كــورد" لــە چوارچــێوەی "كــوردیزم" ئاراســتەی گۆڕەپانی ئازادی، ویستی هەراوی نەتەوەیی كوردە دەبێ.

***

"پێگەی نەتەوەیی (شأن ملـی)" هـەر تاكێـك، "مافـە شـارۆڤەند"ییـە پێناسـە كراوەكانی له كۆمەڵدایە.

مافــە شــارۆڤەندییەكان لــە "كــوردیزم"دا، لــە لایــەن دەوڵەتــەوە دەدرێتــەوە ئەندامــەكانی كۆمــەڵگاو سیســتمی حكومــەتی لــە ســەر بنــەمای "ناســیونالیزمی دێموكراتیك"دا، دەبێ. "كوردیزم" لەم تێگەیشـتنە كـە دێموكراسـی مـۆدێڕن لـە سەرەتایی بیچمگرتنی واتایی خـودەوە، تیۆرییــەكی نەتــەوەخواز بـووەو لەسـەر ئەم بنەمایە، ئەم روانگەیە میتـۆدی دێموكراتیـك لـە دەسـتەواژەی "رەزامەنـدیی گشـتیی نەتــەوەیی(رضــایت ملــی همگــانی) (general-national-will)" پێدەگا، ناسیونالیزمی دێموكراتیك وەك سیستمێكی سیاسیی هەڵدەبژێرێ. لـەم روانگەوە نەتەوە، پێویستی بە نیشتمانێكی باوباپیرانو دێموكراسی پێویستی بە كۆمەڵگایەكی مەدەنی هەیە.

لــە دێموكراســییەكی ناســیونالیزەكراودا، لەســەر بنــەمای یاســا تایبەتییــە ئەبستراكت(انتزاعی)ەكان پێناسە ناكرێو پێوەندیی بە ژیـانی تاكەكەسـی (و نـە تایبەتی) تاكەكان نیە. بەڵكوو ئەوە بەرهەمی پێداگری بەشدارییەكی مێژوویییە. جـەماوەرێك كـە بێدەسـەڵاتو توانـایی پێویسـتیان بـۆ دامـەزرانی دامـەزراوەی بەشـداریی سیاسـی خـۆی لـە" نـەریتی نەتـەوەیی كەڵەكـە (سـنت ملـی انباشـتە

Accumulated national tradition)"کراون، پێوەری نەتەوەسازیو قبوڵکردنی دیموکراسییان نابێ.

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، چوارچێوەی "ناسیونالیزمی دیموکراتیک"، بە وێنەی مۆدێلێکی حکوومەتی، کۆمەڵی نەتەوەیی، لە رێگەی بیروباوەڕو راسپاردە بەرانبەرەکان پێکهاتووە، دیاردەیەکی مێژوویییە کە تێدا، ئەوەی رابردوو و ئەوەی داهاتوو، لە سەردەمی ئێستادا پێکەوە گرێ دەخۆن. پێویستی رێکخستنو راسپاردنی ئەندامەکانی خۆی لە دامەزراوەکانیدایەو لە چوارچێوەیەکی تایبەتدا گرێ دەدرێ. لەم پێناسەیەدا، نەتەوە لە رێگەی کولتووری نەتەوەییەوە لە نەتەوەکانی دیکە جیادەکرێتەوەو لەسەر بنەمای تایبەتمەندییەکانی دەگمەنی خۆی پێناسە دەکرێ. هەروەها دەوڵەت لەوەها دۆخێکدا نەتەوە لە سەربنەمای خۆی لە کۆمەڵی نەتەوەییدا، پێویستی تایبەتمەندییەکانی سیستمێکی دیموکراتیک لەخۆدەگرێ. "ناسیونالیزمی دیموکراتیک" لە "کوردیزم"دا، کۆڵەکەی دامەزرانی بەشدارییەکی سیاسی خۆی لە نەریتێکی نەتەوەیی کەڵەکەکراو و لە چوارچێوەی رەزامەندیی گشتیی نەتەوەییدایە.

***

شارۆڤەندی (citizenship)

"شارۆڤەندی (citizenship)": "شوناسێکی رەوا(یك هویت مشروع)"، "مافێکی رەوا (یك حق مشروع)"و "ناسنامەیەکی کۆمەڵایەتی (یك شناسەی

اجتماعی) "یه. "شارۆڤەندی نیشتمانی(تابعیت سرزمینی)"، بەشداریی لە دەسەلات (مشارکت در حاکمیت)"و "بەرگری لە بەرانبەر بێگانە"دا، ئاکامی نەتەوەخوازی مەدەنییە کە هەموو لەسەر بنەمای بنەمای "رەزامەندیی (willing)" لە کۆمەلگادا بەرهەم دێن.

ئەسلی "رەزامەندیی" یەکێك لە کۆلەکە هەرە گرینگەکانی "کوردیزم" دێتە ئەژمار. بەم هۆیەوە، شارۆڤەندی هەلبژاردنو نەتەوە دیاری دەکاتو لەدووی دێت، "قبولکردنی قەوارەکان"، "شارۆڤەندی نیشتمانی"، "بەشداریی لە دەسەلات"داو "بەرگری لە بەرانبەر ئەوی دیکەدا" بە پێویست دەزانن.

ئەگەرچی توخمە پێکهێنەرەکانی "کوردیزم" وەك ئەتنیك، نەتەوەو چوارچێوەیەك لە قۆناخی "پێش مۆدێرنیتە"شدا بوونی هەبووەو بەشێك لە وشیاریی نەتەوەیی بوون، بەلام "شارۆڤەندی (citizenship)" بە واتایی مودێرن، کۆلەکەی چالاكو بنەمایی بەشداریی سیاسییو جڤاکی لە "کوردیزم"دایە. شارۆڤەندی لە واتای نوێیەکەیدا، هاوواتای "نەتەوە"، ژێرخانی بەشداریی لە دەسەلاتداو دەسەلاتداریتی نەتەوەیەكو پێوستی "نەتەوەخوازی"یە.

"کوردیزم" لە روی پێناسەگەلێك وەك یەکپارچەیی، هاوخوێنی، شارۆڤەندیو بەرپرسایەتی هاوبەشەوە، بۆ هەموو نەتەوە، ئەرکی یەکسان هەلدەبژێریو لەسەر بنەمای ئەم روانگەیەوەیە "هەم ئەمو هەم ئەو"یش، هەم لەسەر بنەمای "کۆدە رەواکان (کدهای مشروع (legal codes)"و دامەزراوەکانەو هەم بە واتای "نەتەوە"و "ئەتنیك"و "قەلەمرەو" باوەڕی هەیەو پێبەندە پێی. ژێرخانی بەشداری لە چارەنووسی کۆمەلێكو گەشەپێدانی "هەستی برایەتی

(brotherhood)" نێوان ئەندامەكانی كۆمەڵگاو دانی ئیمتیازە یاساییەكانو بەرژەوەندییەكانی سەرچاوە گرتوو لەوەی كە بۆ ئەندامێكی سیاسی لە كۆمەڵدایە. ئەم بەرژەوەندیو ئیمتیازانە بریتین لە: ئازادی مەدەنی، خاوەنی پشتگیری یاسا، مافی بەشداری لە هەڵبژاردنو ...هتددایە.

***

"كوردیزم" لەگەڵ پێناسەی " نێو گرووپ (in-group)"و "دەرەوەی گرووپ (out- group)"دا سنووری نێوان "خۆ" و "ئەوی دیكە" پێناسە دەكاتو "ناسنامە"ی كۆمەڵگایەك لە سەربنەمای "خۆ"و "ئەوی دیكە" بنیات دەنێت.

بەڵام بۆ جیابوون پێویستە؟

"كوردیزم"، پێوندیی سروشتی تاكەكانی كۆمەڵگا لەگەڵ یەكدیو لەگەڵ فەزایی دەرەكی لە خۆ شرۆڤە دەكاتو نیشان دەدات ئەم كۆمەڵگایانە، چۆن رۆڵ دەگێڕن.

بوونی جیایی هەمووكات وەك هۆكارێكی جیاكەرەوەی یەكدی سەرهەڵدەداو وەك بوونەوەرێكی ئۆرگانیك، جیا لە پێكهاتەیەكی یەكپارچە، رەوتێكی بەردەوامی بەرەو یەكبوون كۆمەڵگایەك پێكدێنێو كولتووری كۆمەڵگای جیهانی رەچاوكراوو ئۆرگانیزەو "شوناسی نەتەوەیی" پێناسە دەكەن.

***

بە پێی تێڕامانی "کوردیزم"، فاکتەری بکەر(فاعل)ی کۆمەڵگای مەدەنی، پێکهێنانی کۆمەڵگایەك کە بە هۆی توانمەندییە دەروونییەکان، خەسارهەڵگری کەمتری لە بەرانبەر گۆڕانکارییەکاندا هەیە. هێزی پشتبەستوو بە کۆمەڵ لە کۆمەڵگای مەدەنیدا، بە واتایی توانایی هاوسەنگی نێوان کۆمەڵگاو دەوڵەتەو بە واتایی یەکەیەکی خودموختارە. کۆمەڵگا دەبێ خاوەنی وشیاری یان توانایی دەستڕاگەیشتن بەو بێو خاوەنی هەستکردن بە رەوشی سیاسی کۆمەڵگاش بێو ئەمە بە واتایی فێرکردنو پەروەردەی گشتییو توانایی پێکهێنانی کۆمەڵگەیەکی سەربەخۆ لە دەوڵەتە.

کۆمەڵگای مەدەنی، "چۆنایەتی گرێدراو"و "پۆلینبەندییەکی نادەوڵەتی"ییەك لەسەر بنەمای دامەزراوەگەلێك بە رادەی پێویست بەهێزن تا هاوسەنگی نێوان دەوڵەتو کۆمەڵگا پێکدێنێو لە دەسەڵاتی دەوڵەتیو وردبوونی کۆمەڵگادا پێشگیری بکەن.

***

یەکێك لە گرینگترین ئامانجەکانی "کوردیزم" سیاسی کردنی کولتوورە. لە "کوردیزم"دا بەم پێناسەیە کە کولتوور، کەرەستەیەکی خاو شاکەللەی نەتەوەخوازییەو پێشبواری بیچمگرتنی نەتەوە ـ دەوڵەتەکانە. لەسەر ئەم باوەڕە کە کولتوور کاتێك ببێتە سیاسی دەتوانێ پێکهێنەری نەتەوەخوازی بێ. تیۆریی "دەوڵەت ـ پێکهاتە (دولت ـ ساخت)" لە "کوردیزم"دا، فاکتەرێك پێك دێنن کە پەرەپێدانی نەتەوە ـ دەوڵەت لە بیاڤە جڤاکی، سیاسیو کولتووری (بەتایبەت)و ناوەندخوازیی راگوێزەرەوە شرۆڤە دەکات. (ئافراندنی رۆڵی دەوڵەت لە پەرەسەندنی خود لە تەواوی بیاڤەکانو لە "ناوچەیەکی نیشتمانی"دا،

ســـەقامگیری جوغرافیـــایی سیاســـیو پارێزگـــاری لـــە هاوتـــەریبی کولتووریدایە). "سیاسی کردنی کولتوور" بەو واتاییە کە ئەوەی لە رابـردوودا بـە شـێوەی کولتـوورێکی پـاڵێوراو وەردەگـیراوە، لـە سـەردەمی ئێسـتادا، لەگـەڵ سیاسـەتو کۆمەڵدا لـە پێوەنـدی دایـەو خـاوەنی هـەرێم، ئـابووریو کۆمەڵگایـە. سیاسیکردنی کولتـوور هـەورەها بـە واتـایی گـۆڕانی پێکـەوە گـرێدراوی میتـۆدو هەڵسوکەوتی جەماوەری نیشتەجێی کۆمەڵگایە. کولتـوورێکی سیاسـی، ناوەنـدی کۆبوونەوەی سیاسییەو هۆکارێکـە کـە تـەواوی گرووپـەکانی کۆمـەڵ کـە ئەنـدامی نەتەوەیەکن لە ژێر کارتێکەری دادنێو وەك یەکەیەکی هەمەکی (يك كل واحد) لـە پەنای یەکدی کۆدەکاتەوە.

***

لـە "کـوردیزم"دا، هاوپێوەنـدیی دینامیـك بـووە، و لـە قـەوارەی هـاوزاد لەگـەڵ کولتـوورو سیاسـەت (کولتـووری سیاسـی) بـەردەوام خـاوەن پێناسـە بـەهێزە دەروونییـەکان بـۆ سـەرهەڵدانە. "کـوردیزم" ئاکـامی کۆمەڵـە دۆخێکـی جڤـاکیو سیاسییە کە لە ئاکامی تێپەڕین لـە "کولتـووری پـەنگراو (ایسـتا)"و " کولتـووری چالاكو بەردەوام (پويا)" (کولتووری سیاسی)دا پێـك دێ. بـە هـۆی شـوێندانەریی ئەم بیرۆکەیە لە کولتووردا، باندۆری نەتەنیا لـە سـەر "بڕیاردارێـژەرانی سیاسـی" یان "بژاردەکان (نخبەگان)"، بەڵکوو لەسەرهەموو تاکـەکانی کۆمـەڵگا دەبـێو بـە شـێوەیەك هـەموو ئەندامـەکانی کۆمـەڵگا پێکـەوە نزیـك دەکاتـەوە. پێوەنـدی "شوناس"و "نەتەوەخوازی کورد" بەرەنجامی ئەم کارو کردەوانەیە.

***

"کـوردیزم" پێویسـتییەکی کۆمەڵایـەتی سـەردەمی ئێسـتایە لەسـەر بنەمای چەشنێك پێکهاتەیی جڤاکیو کولتوورییە. لەم روانگەوە، نەتـەوە، ئـەتنیك ، رەگەزی ـ کولتـووری لەسـەر بنـەمای هاوبەشـییە مێژوویـەکان، رەوشـتی ژیـان، ئارمانجی هاوبـەشو شـوێنی جوغرافیـایی تایبـەت لـە چوارچێوەی "شـوناس"ی نیشتەجێبووەکاندا رەنگدەداتەوە. لە "کوردیزم"دا هۆگری نەتەوەبوون بە واتایی گەیشتن بە "ئاوەزمەندییەك (عقلیتی)" کە بەسـەر تـەواوی ئەندامـەکانی کۆمـەڵگا شوێندانەرو بۆ هەموویان گرینگی هەیە. "رەنێوهێنان(اکتساب)" یان "گشتگیری" (acguistion) شوناسی نەتەوەییو کردەوەی فۆرماسیۆنی نەتەوەیی، پتر لـە هەڵچـوونێکی نائاوەزمەنـد، پرۆسـەیە کـە تـەواو ئاوەزمەندانـە بـووەو لەسـەر "پەیماننامەیـە(میپـاق)"ێـك رێنـوێنی دەکـات. "کـوردیزم" بەڵگانـدنێکی تـەواو ئاوەزمەندانە لە راستییەکانی نەتەوەی کوردەو نیشان دەدا ئەوەی کە لە روانگەی ئاوەزێکی راستەقینەی رەزایەتبەخشەوەیە، دەبێ لە جیهاندا سەقامگیر بێ.

"کوردیزم" بە هێنانـە ئـارای ئـەم پرسـیارە کـە "مـافی نەتـەوەیی کـورد چـیەو شـایانی چ شـتێکە؟ بـە بناخـە داڕێـژەری لـە بنچـینە شـیاوەکانی هاوپـەیمانیو رێکخسـتنی سیسـتمێکی زمـانی هاوبـەش، ویسـتەکانو روانگـەو بەرژەوەندییـە نەتەوەییـیـەکان لـە شـاڕێگەی زمـانو واتـا هاوبەشـەکان لـە هـەر چـوارقۆناخی رێکخســـتن (organization)، رێبـــەریی (leadership)، ئێســـتراتێژی (شـێوازی بـزاوت)، تاکتیـك (شـێوەی پراکتیـك) ئاراسـتەو بـە کـردەوەی میتـۆدە هزرییـەکان بنیـات دەنـێ، بێجگـە لـە پێکهێنـانی هاوتـایی هـزر لەگـەڵ پـرسو هاوڕێژەیی بووەکانو لەگەڵ ویستەکاندا، هەوڵی نەتەوەی کورد بۆ بەدەستهێنانی مافەکانی خۆی رێکخستووەو بواری بۆ یەکسانیسازی رۆحـی، هـزری، بیروبـاوەڕی دابـین دەکـات. "کـوردیزم" بـە داهێنـانی هزرێـكو خوڵقانـدنی میتۆدۆلـۆژی

بیرکردنەوەیەك، سەرمایەی زانستی، هزریو کولتووری، تەواوی هێزی خۆی بۆ دەربازبوون لە گێژاوی قەیرانی "ئەوی دیکەدا بوون" بەکارهێناوەو لە ئاکامدا، راستییەکی سیاسی، جڤاکیو کولتووری شوناسێکی سەربەخۆی بە نێو "نەتەوەی کورد" دەسەلمێنێ. ئامانجی "کوردیزم" ئێستاندارد کردنی ئەندیشەو هزرەکانو هەستو ئاکارەکانی "نەتەوەی کورد"و تەکوزی، ئەولەویەتبەندیو چڕبەست بوون لەسەر بوونی توانمەندییەکانی "نەتەوەی کورد" بۆ پێکهێنانو سەقامگیری چوارچێوەیەکی تایبەت بەناو "کوردستان"ە.

***

"کوردیزم" بە پێناسەی مافی ئازادییو بەرانبەری لە مافەکانی نەتەوەی کورد، مافی هەڵبژرادنی تیۆریو پراکتیکی مرۆڤ لە تەواوی بوارەکانەوەو رێکارەکان بەشێوەی پراکتیك بۆ بەرگری لەبەرامبەر ئەوەی کە دەبێتە هۆی پیشێلکردنی مافەکانیانو ئالۆزی لە هێمنیو ئاکارەکاندا بە فەرمی دەناسێو ئازادی بیرکردنەوە، ئازادی دەربڕین، ئازادی مەزهەبو ئازادی هەڵبژاردن لە تەواوی بیاڤەکاندا بۆ نەتەوەی کوردو جۆری مرۆڤەکان بە رەوا دەزانێ.

"کوردیزم"، لەگەڵ بەفەرمی ناسینی مافە سیاسی، ئابووری، کۆمەڵایەتیو کولتووریەکان بۆ تەواوی مرۆڤەکان وەك "مافی گەشەپێدان"، ئەم مافانە وەك "مافی گەشەسەندن"ی نەتەوەی کورد دەزانێو لەم روانگەوە کە "مافی گەشەسەندن"، ئامانج، پێکهێنانی رەوشێك کە مرۆڤەکان بتوانن توانمەندییە هێزەکییەکانی خۆیان چالاك بکەنو بگەیەننە ئاستی بەرزو پێوەرێك کە لە پێناو هەڵسەنگاندنی رێزلێنان لە جۆری مرۆڤ و بە تایبەت، نەتەوەی کوردیش دەزانێ.

***

"كوردیزم" به رەتكردنەوەی بایەخو ئاكارو هزرەكانی "ئـەوی دیكـە" دژ بــە "خــۆ" لەســەر بنــەمای دابەشــكردن، ســنووردارکردن، پشتبەســتن بــە سەروەریو وەلانانی به هۆیی "بنـاژۆخوازی (بنیـادگرایی)" کـه ئاکامگـەلێك وەك: پێكهێنانی دژایەتیكردن، داسەپاندنی رەنج، نادادپەروەریو رقی لەخۆگرتووەو به بیـانوگرتنی تایبەتمەندیگـەلێكی وەك رەوشـی چـینایەتی، بیروبـاوەڕی سیاسـیو روانگه مەزهەبییەكان هـەوڵ دەدا بـه شـێوەیەكی تاكڕەوانـە(خودسـرانه)، هـەوڵی مەزنایەتی كردنی جیاوازییـە گرووپـیو تاكییـەتی بـووەو بـه ئافرانـدنی نـاهێمنیی نــەژادی، مەزهــەبیو هزرییــەكانو بەســتێنێكی پێویســت لەهەمبــەر "ســڕێنەوەی نەتەوەیی كورد"، تەیار بكا. مافی ژیان، مافی ئازادیو مافی تەناهی بـۆ نەتــەوەی كورد بەرهەقو رەوا دەزانێ.

"كوردیزم"، تەواوی ئەو تیۆرییانەی كه له سەربنەمای سەروەرییو هەڵاواردندا، هەم له روانگەی كردەوەییەوە هەڵوەشاوەو هەم له روانگەی ئاكارییــەوە مــەحكوم دەكات. "كوردیزم" قوتابخانەی ئازادییو بەرانبــەری نەتــەوەی كـورد لــە هەمبــەر نەتەوەكانی دیكەی جیهاندایە.

"كــوردیزم" بــە قبــوڵكردنی ئازادییــە مەزهەبییــەكان، مــافی هەڵبــژاردنو باوەڕهێنانی مرۆڤ بۆ هەر مەزهەبێك، مـافی باوەڕهێنــان، ئاشـكراكردنو دەربڕینـی بیروباوەڕە ئایینییەكان، بـەجێهێنانی بیروبـاوەڕ ئـایینی، بـەكارهێنانی مەزهــەبی، فێركردنی كاروبارە ئایینییەكان به فەرمی دەناسـێو لـەو باوەڕەدایـە كـە ئـازادیی ئایین، كاتێك سەقامگیر دەبێ كه ئایینو مەزهەبی مرۆڤ، هەرچی كه بێ نابێته هۆی ئەستاندنەوەی مافه تاكو كۆمەڵایەتییەكانی.

"كوردیزم" به چربەستنەوەی له سەر توانمەندیی باندۆری سەرچـاوەگەلێك وەك چوارچێوەی مێژوویی، ئوستوره هاوبەشەكان، یادوەرییە هاوبەشەكان، كولتووری

گشتیی، ئابووری هاوبەشو یاسا گشتییە هاوبەشەکانو لەگەڵ پێکهێنانی بزاڤێکی سیاسیو کۆمەڵایەتی، پێکهێنانی دەرفەتێکی سیاسی بۆ رەنێوهێنانو بەردەوام کردنو لەگەڵ پێکهێنانی هاوسەنگیی نێوان تەواوی بیاڤەکان، بە فۆرماسیۆنی دەروەستی دەروونیی، بزاوتە سیاسی، کولتووریو کۆمەڵایەتییەکان لە پەنایی یاسا مەدەنییەکانو بەشدارییە ئازادەکاندا، بەرەو جەمسەربوونو پێکهێنانی شوناسێکی سەربەخۆ ئاراستە دەکات.

رەوتی ئاراستەکردنی بەرەو "شوناسێکی سەربەخۆ"، بریتییە لە سێ قۆناخی "پێکهێنانی شوناسێکی کەڵەکەکراو(شناخت هویت انباشتە)"، "یەکگرتوویی گرووپی"، "دەروەستبوونی سیاسی"یە کە بە پەرەئەستاندنی بۆ سەر تەواوی توێژەکانی کۆمەڵ، بەستێنێکی پێویست بۆ بەشداریی بەکۆمەڵ لە رێگەی "شوناس ـ پێکهاتە" رێك دەخا. حیزبە سیاسییەکان، خوێندکاران، زانکۆکان، یەکیەتییەکان، ناوەندە مەزهەبییەکان، راگەیەنەکان، تەعاوەنییەکانو .... وەك پاڵپشتی هێڵی سەرەکی ئەم پرۆسەیە دەناسرێن.

بەم شێوەیە، رۆڵی "کوردیزم" پێکهێنانی تەناهی هزریو دەروونی بۆ کردەکار لە بەرەورووبوونەوە لەگەڵ وێنە بەرهەستە(عینی) ئەرێنییەکانی "ئەوی دی ــ پێکهێنەر"و سەرنجی تەواوی پەروەردەکردنی "خود ــ پێکهێنەر"دا دەبێ بە رەنێوهێنانی هێڵێکی دەرهەستی (ذهنی) راستەقینە نێوان "ئەوی دی"، بوارەکانی بزاوتی کۆمەڵایەتیو سیاسیو لە درێژەدا، هەستان لەلای بکەری کوردەوە، دابین دەکات.

***

"کوردیزم" چییەتێکە، کە بە کردەکاری "خۆ"ی پێناسە دەکرێ. لەم ڕوویەوە بە شێوەی رەوتێکی رووکەش و دینامیک، بیری بەکۆمەڵی خەڵك بۆ گەیشتن بە ئامانجی هاوبەش لەگەڵ بەرپرسایەتی هاوبەشی بەکۆمەڵ لە کردەوەی بەرانبەرانە لەگەڵ بژاردەکان، نەیارو دەسەڵاتەکان بەرهەم دێنێ و لە درێژەی پرۆسەیەکدا، رەنێوهێنانەوە (بازتولید)و پێگەیشتوو دەکات. ئەم فاکتەرە لە گەشەسەندن و توانایی پێویست بۆ شرۆڤەی گەشەسەندنی بزاوتی سیاسی و کۆمەڵایەتی بۆ روبەڕوبوونەوەو پێکهێنانی دیالۆگ لەگەڵ "ئەوی دی"دا ئامادە دەکات. بڵاوبوونەوەی خێرای بزاوتی توێژە جۆربەجۆرەکانی کۆمەڵگا بە هۆیی چییەتی ناچەقبەستوویی(نائیستا)و "خۆکردەکار (خودکنشگر)" چالاکی بەردەوام و خێرا لە شێوەی بزاوتەکان بۆ نۆژەنبوونەوەی بەردەوامی کردەوەی بەکۆمەڵ، سەرهەڵدانی بەردەوامی ئاوێتەبوونی بەشداریی ڕێکخراوەیی و نارێکخراوەیی و توانایی کۆکردنەوەی خەڵك لە بەرانبەر "ئەوی دی"دا، لە تایبەتمەندییە بنەڕەتییەکانی تیۆری "کوردیزم"ە.

***

لە روانگە "کوردیزمەوە" ئەوەی کە لە مێژوودا بە ناوی "ناسیونالیزم" سەری هەڵداوەو ئاکامگەلێکی کارەساتباری خوڵقاندوە، نە ناسیونالیزم، بەڵکوو چائۆڤینیزم (Chauvinism) یان "نیشتمانپەروەری دەمارگرژانە"یە؟ گرینگترین تایبەتمەندییەکانی چائۆڤینیزم، "دوژمنکاری"، پێناسەی "گرووپە باڵادەستەکان"و "گرووپە بندەستەکان" و پێکهێنانی خاڵی نیشانەی کۆمەڵگا سیاسی بووە. ئەم هۆکارە وەك ناوەندێکی راگواستنەوەو بە پێکهێنانی وشیاری

دروێین بە تایبەت لە کاتی نەبوونی کۆمەڵگای مەدەنیدا، زۆرترین کاریگەری لە پێناو بەدەستهێنانی مەبەست بەسەر کۆمەڵگادا بسەپێنێ. بندەستکردنی کۆمەڵگای مەدەنی لە وڵاتانداو "دەسەڵاتی خۆ" لە رێژیمە جۆربەجۆرەکانو بە هەرکام لەم وڵاتانەدا، هەمدیس پێکدادانی جیا لە تێڕوانینی رابردوو و هەڵبژاردنی دیاردەیەك بەناو "نیشتمانپەروەری دەمارگرژانە" نەبووە. ئەم هۆکارە، دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی کارەساتگەلی مەترسیدار بەناو ناسیۆنالیزمی دەمارگرژانە بووە.

"گەڕانەوە بۆ ئەوەی بەرگری لێوە کراوە"، گرینگترین هۆکاری هەڵچوونی "چائۆڤینیزم" بووە.

لە نیشتمانپەروەری دەمارگرژانەدا، "ئەوی دی" بەردەوام وەك نەیار ناسێنراوە. ئەم مەسەلەیە دەبێتە هۆی ئەوە کە ئەندامەکانی گرووپ، تەواوی نیشانەکانی مەدەنی، سیاسی، ئابووریو زۆربەی مافەکانی مرۆڤی "ئەوی دی" نکوڵی لێبکا.

روانگەی "چائۆڤینیزم" لە راستیدا نمونەیەکی ئەوڕۆیی "رۆمی شارستانییەت"و "رۆمی بەربەرییەت" لە روانگەی شارۆڤەندانەوە "رۆم" لە سەردەمی ئیمپراتورییەتدایە.

بژاردەکان لە نەتەوەخوازیدا وەك ئامرازێکی بزاوتی جڤاکی ـ سیاسی کەڵك وەردەگرن. بەڵام ئەمە تەنیا شێوەی ویستێکی کەمخوازانەی سنووردارە. ئەتنیك باوەڕی رەنگە شمشێرێکی دوودەم بێ کە هەم وەك ئامرازی لەبار لە لایەن بژاردەکانەوە کەڵکی لێوەردەگیرێو هەم وەك ئامرازێك بۆ خزمەت بە "دوژمن کوژی" چائۆڤینیزم دادەنرێ. لە راستیدا، بژاردەگەلێك کە لە نەتەوەخوازی وەك ئامرازێك کەڵك وەردەگرن، ناخودئاگا لە نێو نیشتمانپەروەری دەمارگرژانە بەکار دەهێنن.

چائۆڤینیزم زۆرجار "بەشێك لە ئیستراتیژی گەلالەکراو بۆ بزاوتی بەشێك لە گرووپەکان بووە کە لە لایەن توێژی بژاردەوە فرمولە دەکرێ و ئامانجەکەی، پێکهێنانی رەوشێکی دەستکرد (بۆ نمونە ئاگایی بەخشینی درۆیین) بۆ گەیشتن بە مەبەستەو زۆرجار سەرەڕۆییەکانیانە. لە روانگە "کوردیزمەوە، ئەم مژارە ئەگەرچی لە زۆربەی قۆناخەکانی سەدەی بیستەمدا بە ناوی "ناسیونالیزم" سەری هەڵدا، بەڵام نیواخنی راستەقینەی ناسیونالیزم نیەو تەنیا بەشێك لە تیۆری ئەتنیكباوەڕی لە شێوەی لادان لەودایە.

تایبەتمەندییە ئەتنیکی ـ نەتەوەییەکانی چائۆڤینیزم لە سەرەتاوە لە سەر "سەروەری نەتەوییی"داچڕپەست دەبێت:

ـ "هەرمان بوونی نەتەوەکان لە بەرانبەر پیلانگێڕی دوژمنان"و "بەریانی بەردەوام بۆ پەرستنی مێژینەی نەتەوەیی"یە.

نەخۆشی گومانکاری (Paranoia)، بەڕێوەبەریی سیاسەتە حکومەتییەکان بەرەو رادیکالێزم، ورەی "ئەوی دی کوژی" لە "خۆی"دا پێك دێنێ و بەرهەمهێنانی مێژینەخوزاییەکەی پیرۆز، تووی "ئەوی دی کوژی" لە دڵی "خۆی"دا دەچێنێ و دەبێتە هۆی ژینۆسایدکردنی خەڵك لە لایەن رادیکالیزمەوە. ("رقە مێژینەییەکانی ئەتنیکی(قەومی)" لە چوارچێوەی نیشتمانپەروەری دەمارگرژانە (چائۆڤینیزم) سەرهەڵدەداو دەبێتە رادیکالێزمی سیاسی.

چائۆڤینیزم لە تەیارکردنی بەربڵاوی وێناسازی نائاوەزمەندانە (ناعقلانی) لە خەریتەی خەیاڵی خۆیدایە. لەم روویەوە ناتوانین چائۆڤینیزم وەك "ناسیونالیزم" رەچاو بکرێ. "چائۆڤینیزم"، دژکردەوە بە قەیرانی سەرچاوەگرتوو لە ئەزموونەکانی قۆناخی بەستراوەیی، بەهۆی ئامرازێك بە ناو "ئەتنیکە".

"شوناسپەرستی" شەرابێکی سوتێنەرە کە دەگاتە چائۆڤینیزم، لەگەڵ ئەوەی کە بە ناوی نەتەوەخوازی دەناسرێ‌و روی لە پێڕاگەیشتن بە سەقامگیری‌و هەنگاو هەڵهێنان لە رێگەی "شوناس خوازی"ی‌دایە. ناتەباییان لە ئاسمان تا زەوییە. (رەنگە بتوانێ بانگەشە بکرێ نەتەوەی کورد پتر لە نەتەوەکانی دی لە مێژوودا، قوربانی چائۆڤینیزم‌و نیشتمانپەروەری سەروەریی‌خوازی گرووپی باڵادەست بووە).

***

مرۆڤ لە کوردیزم دا، تاکێکی هەمان نەتەوەو نیشتمانە. نەتەوەیەك کە یاسای ئاکارییەو تاکەکان‌و نەوەکانی لە نێو نەریت‌و رەساڵەتەکەی‌دا پێکەوە گرێ دراون کە لە رادەی وارسکەی ژیان لە چوارچێوەی سنوورداری چێژخوازییەکدا دەبەزێنێ تا ژیانێکی بەرزتری بێ سنوورەکانی شوێن و زەمەن لە چوارچێوەی کارەکانی‌دا بەڕێوە بەرێ. ژیانی سەربەرزانە کە لەودا، تاك بەهۆی بەختکردنی بەرژەوەندییە تاکەکسییەکانی خۆی‌و قوربانیکردنی خۆیەوە ئەم هەبوونە تەواو کراوە دابین دەکات‌و مسۆگەری بەهای خۆی بە وێنەی مرۆڤێکە. مرۆڤ لە "کوردیزم"دا بەردەوام لە سێ بنچینەی ئارمانجی وەك مەرجی پێکهێنانی ئازادییە تاکەکسییەکان‌و پەیڕەوی دابینکردنیان، وەك مەبەست دەزانێ:

"شارۆڤەندبوون" ، "کارامەیی"، "خاوەن مافی هەڵبژاردن"ە. (بەم دەربڕینە، پێکهێنانی نیشتمانێکی نەتەوەیی سەربەخۆ، گریمان تەنانەت بە چوارچێوەی دەوڵەتێکی سەربەخۆ بە واتاگەلی دوهێندەتر، مەرجی پێکهێنانی ئازادییە تاکەکانە. تا کاتێك هەڵاواردنی نەتەوەیی نێوان نەتەوەیەك کە تاك پێوەندە بەو و گرووپ باڵادەستەوە هەیە، بە شێوەیەکی راستەوخۆ درێژەی هەیە، تاك هەست بە

ئازادی ناکا، ئەگەرچی لەسەر بنەمای یاساکانی باسکراو تاك دەبێ ئەم هەستەی هەبێ و تاکاتێك دەوڵەتێ کە وەك شارۆڤەندێکی ئەو ناژمێرێ و لە خۆیان نازانن، رێگەی رۆچوونە نێو ئازادییەکی ئەرێنی بەشداری سیاسی نابن. ئەگەر ئازادی ـ بەشداری لە سەردەمی ئێمەدا، بەشێکی هەراو لە کە ئازادییە کە ئێمە وێنای دەکەین، ئازادی نەتەوەیی دەبێ یەکێ لە هۆکارەکان یان قۆناخێکی حاشاهەڵنەگریدا پێك بێنن).

کوردیزم لە پراکتیکدا

لـە روانگـەی "کـوردیزم"وە، دەولـەت پێداویسـتییەك تایبـەتی لـە چوارچـێوەی شارۆڤەندی هەیەو ئەگەر ئەم پێداویستییە بە شێوەی رەزامەندانـە بەڕێوەدەچـێ. پـیشبینـی درێژەخایـەنی پێکـەوەژیانی هێمنانـەی هـەبێ. لـە بەرانبـەردا، ئەگـەر دەولـەتی هـەبوو، لـەم رێگایـەوە کـردەوەی دروسـت نـەبێو ئەندامـەکانی گـرووپ تایبەت بۆ پاوانکردنو سەرکوت کار بکات یان تێڕامانی بالادەستیو بن دەستی لـە هاوکێشە سیاسی، کۆمەلایەتی، ئابووریو کولتوورییەکان زال بکـاتو ئـەو گرووپـە دەتوانێ لە مافەکانی خۆی، دەولەتی تایبەتی پشتیوانیو بەرپرسەکانیان لـە هـەر رێگەیەکەوە دەرەتانی هەبێ، هەستێتەوە، بەلام مژارێك کە لە کوردیزمـدا شـایانی گرینگی پێدانە، ئالۆزی لە تێگەیشتنی "نەتەوە"و "دەولەت"دایـە. لـە تێڕوانینـی نەتەوەخوازی کـوردەوە، بـە کۆمەلـە تاکێـك، بـە ئامانجێـك لـە روانگـەی سیاسـی خودموختارانە هێما دەکاتو دەولەت کۆمەلێك لە دامـەزراوە سیاسـییەکانە کـە لـە چوارچـێوەیەك بـەناو ولاتێـك خوازیـاری پـاوانکردنی سـەرکەوتنی زۆرەملێیانـەی رەوایە. ئەم ئالۆزییە لەمەڕ نەتەوەی کورد زۆربەیان لە چـوار ولاتـدا پـەردەوازەن، زۆرجار ئاکامێکی نەشیاوی هێناوەتە ئاراوە کە لە راسـتیدا، دەولـەت لـە ئاکامـدا، نەتەوە لە روانگەی سیاسییەوە یەکگرتووە دەکات.

بەم پێشەکییەوە دەتوانین بچینە نێو ئاخێو(گفتمان)ی کـوردیزم لـە پراکتیکـدا. لە تێڕوانینی نەتەوەخوازی کوردەوە، بزاڤی بەرگری نەتەوەیی، بزاڤێکی مێژوویییە کـە لـە ١٦٣٩ تـا بـە ئەورۆکـە لەگـەل هەلکشـانو داکشـانێکی بـەرینو بەرخۆدانـە کاتییـەکانی جۆراوجـۆری خـۆی نوانـدوەو بـە سـەرنجدان بـە بـارودۆخو رەوشـی دیاریکراوی هەر قۆناخێك، لەگەل ئامانجەکان، ئیدئۆلۆژییەکانو بەرخۆدانە کاتییـە

جۆربەجۆرەکانیدا ئاوێتەو رەنگو بۆیان بەخۆوەگرتووەو ویستە مێژووییەکانی خۆی لەبەریانی کردووە. لە روانگەی ئێمەوە، بزاڤی بەرگریانەی نەتەوەیی کورد تا بە ئەورۆکە هەوڵێکی بەرینو شیاوی ستایش کردن، بەڵام شێواو، بۆ گەیشتن بە مافی ئازادی نەتەوەیی کورد بووە. ئەم بزاڤە ئەگەرچی بەردەوامو ئامانجمەند بووە، بەڵام چڕنەبەستو(نامتمرکز)و پرشوبڵاو بووە. ئەم بزاڤە تا ئێستا خاوەنی پێکهاتەیەکی یەکانگیرەو نە خاوەنی رێبەرێکی سەرانسەریو رێکخراوێکی دیاریکراو بووە کە بتوانێ لەهەمبەر هاوکێشە سیاسییەکاندا، رێکارە ئێستراتیژییەکان دابنێ. ئەو کۆمەڵێك لە چالاکییە پرشوبڵاوەکانی گرووپو حیزبەکاندا، پەردەوازەو نایەکانگیر بووەو تا ئێستا نەیتوانیوە لە چوارچێوەی میکانیزمێکی دیاریکراودا، بەرنامەیەکی دیاریکراو و تاقە ئامانجێكو چوارچێوەیەکی سیاسی سەربەخۆ بە نێو "کوردستان" مسۆگەر بکا.

لە روانگەی "کوردیزم"وە، ئەو مەرجە گرینگانەی کە نەتەوەی کورد بۆ پێکهێنانی شوناسێکی نەتەوەیی سەربەخۆ ئاراستە دەکات لە شوێنێکی پێویستو وەك بنەڕەتیترین مەرج، مافی دیاریکرنی چارەنووسی کوردو لە رووی زەوتکرنەوە، داگیرکردنی کوردستان لە لایەن گرووپی باڵادەستەوە، پیشێلکردنی توندی مافەکانو تەناهیی شارۆڤەندان، لاوازی گرووپی باڵادەست لە دەستەبەرکردنی بەرژەوەندییە سیاسیو ئابوورییە رەواکاندا، گەڕانەوە لە دانووستانە پاڵاوتەو دەروونی بۆ بەفەرمی ناسینی مافەکانو بەرژەوەندییە سیاسییەکانە.

"کوردیزم" لەو باوەڕەدایە کە بزاڤەکانو کارو کردەوەکانی لە هەناوی کۆمەڵگاو لە پێوەندییە ئالۆزەکانو دادپەروەرییەکانی هەراوی کۆمەڵگاوە بیچم دەگرێ،

بەستێنێکە بۆ هەل رەخسێنیو بوار رەخسێنی هارمۆنیکی بزاڤە سێنفییەکان (خوێندکاران، مامۆستایان، کرێکاران، ژنان تەیار دەکات تا بتوانن جگە لە یارمەتی یەکدی، لە رێگای گەیشتن بە ئامانج بجوولێن. کوردیزم لەگەڵ ئەم بیروباوەڕەدا حیزبەکان، بزاڤی خوێندکاری، ناڕەزایەتی کرێکاری، ویستە رێکخراوەییەکان، بزاڤی مامۆستایانو هەموو ئەو توێژانەی کۆمەڵگا لە رێگەی گەیشتن بە شوناسێکی سەربەخۆدا، سامان دەدا.

لەسەر ئەم بنەمایەوە، دوای بەرسڤدانەوەی پرسیارگەلی وەك رێکخستنی(ارایش) هێزە هزری ـ سیاسییەکان چۆنە؟ کێش، هەڵکەوتنو شوێنمان چیە؟ پێداویستیو ئاستەنگەکانمان کامەیە؟ لەدوای چین؟ رێژەی دووری و نزیکیمان لەگەڵ هێزەکانو دەسەلاتی سەقامگرتو چیە؟ لە چ قۆناخێکدا دەژین؟ قۆناخێ لە پیشماندایە کامەیە؟ لەدوی راڤەی چ شتێکین؟ و بە کام میتۆد؟ ئێستراتێژی خۆ لە گۆڕەپانی کردەوەدا بە شێوەی خوارەوە دەناسێنێ:

١ـ گێڕانی رۆڵێك لە چوارچێوەی شوناسی بەرگریدا

٢ـ گێڕانی رۆڵێك لە چوارچێوەی شوناسی دەسەلاتدا

٣ـ ئاپۆرا (تجمیع)و رێکخستنی هێزە جڤاکی ـ سیاسییەکان لە دەوری خالّی ناوەندی شوناسی نەتەوایەتیدا

٤ـ پێکهێنانو بەردەوام بوونی لە ئاخێو(گفتمان)ەکانی دەروونی گرووپیدا

٥ـ بیرکردنەوە میکروپۆلیتیك لە کاتی هزری ماکرۆپۆلتیکدا

٦ـ بزاڤ لە تەنیشت رێکخراو دا

٧ـ هەولّ بۆ پێکهێنانی زەنجیرەو لە دریژەدا تۆرێکی هاوبایەخ

٨ـ دامەزراوە، پرۆژەو بەرنامە لە چوارچێوەی رێکخستنی جەمسەرێکدا

٩ـ ناوەندی کردنی "پێکەوەبوون" و "تێکچرژاویبوون".

١٠ـ پەرەپێدانی پێوەندییە ئاسۆییەکانو هەوڵ بۆ بەرزکردنەوەی ئەستوونی لە چوارچێوەی دامەزراوەو ڕێکخراودا

١١ـ پێوەردانانی شوناسی خاوەن ناسنامەی نەتەوایەتی

١٢ـ چالاکیی دامەزراوەیی

١٣ـ بەهێزکردنی دەسەڵاتی "خود"

١٤ـ پێناسەی شوناسی نەتەوایەتیی کورد لە ڕێڕەوی بەرژەوەندیی جیهانیدا

١٥ـ رەنێوهانینی نوێ، گوێبیستی نوێ، شێوازە نوێیەکان، ڕێکخستنی نوێو ڕێبەری نوێ.

١٦ـ نۆژەنکردنەوەی ئامانجە دەرهەستەکان، هەوڵ بۆ پێکهێنانی بەرهەستێکی سیاسی، کۆمەڵایەتی نوێ لە ڕێگەی خەملاندنی بەرهەستو دەرهەستانەوە.

"کوردیزم" لەو باوەڕەدایە کە نەتەوەی کورد هەنووکە بە خودئاگایەکی کاریگەر، واتە بوونی وێنەیەکی خاوەن یەکگرتوویی دەروونیو تەکوزی لۆژیکی دەستی راگەیشتوەو بۆ دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانو شوناسی کولتووری خۆی، لە بەربەرەکانێ لەگەڵ پێکهاتەکانو هێزە سیاسییەکاندا دەرکەوتووە کە ئەم مافانەیان لەو درێژخایەن کردووەو یان بەربەستێك لە پێناو دابینکردنیان بوون.

***

"کوردیزم" بۆ پێکهێنانی "وشیاری هاوبەش"و "شعورێکی گشتی" لەمەڕ تێگەیشتنو واتایی، سیستمی زانستی (جیهانبینی)و سیستمی بایەخدان(ئیدئۆلۆژی) خۆی لە بیاڤی ئامانجدا، "شوناسی سەربەخۆیی

نەتـەوەیی"، لـە بیـاڤی هـزردا، "نەتـەوەخوازی کـوردی" و لـە بیـاڤی کردەدا، "پێکهێنانی توانایی و توانایی بـۆ پێناسـەی کوردسـتان و کـورد لـە بـوارە جیهانییەکانـدا" دادەنـێ و بـە دوور لـە هەرچەشـنە گرتنـی زمـان، "شوناسـی سەربەخۆ" لەسەر بنەمای یەکپارچەیی ناسێنەری "ناسین و ناسێنراو"ی نەتەوەی کورد لە تەواوی بوارەکاندا، دەزانێ:

هەڤاڵانی من!

نیشتمانی خۆتانتان خۆش بوێ. وڵاتی مە، ماڵی مەیە کە خودا پێشکەشی کردوین‌و تێدا بنەماڵەیەکی پڕ حەشیمەت جێگیر کردووە کە ئێمەی زۆر خۆش دەوێ‌و ئێمەش خۆشمان دەوێ.

بنەماڵەیەک کە ئێمەی لەگەڵدا، پتر لە هەر بنەماڵەیەکی دیکە هەستی هاودەردی دەکەین‌و خێراتر هەستی پێدەکەین. و ئەم بنەماڵە لەوێڕا کە لەسەر خاکێکی تایبەتەوە چربۆتەوەو خاوەن توخمگەل‌و بەشە ئاوێتە کراوەو لەباری چەشنێکی تایبەت لە چالاکییەکان. نیشتمانی مە شوێنی هەراوی مەیە.

ئێمە کاتێك لە سەربنەمای بنەواشە دەروستەکان بۆ نیشتمانی خۆمان هەوڵ دەین، بۆ هەموو مرۆڤایەتی هەوڵمان داوە. وڵاتی مە خاڵی پشتبەستن و ئەهرۆمێکە کە دەبێ بۆ هەمووان بەکاری بهێنین. ئەگەر ئەم خاڵە پاڵپستۆکە لەدەست بدەین‌و لە بایەخی ئەودا دابنێین. نەتەنیا بۆ هەموو مرۆڤایەتی بەڵکوو بۆ نیشتمانیش خۆمانیش بێ کەڵك دەبین ... مرۆڤەکان بەرلەوەی بتوانن لەگەڵ نەتەوەکاندا پێکهێنەری مرۆڤایەتی یەکبوونی پەیدا بکەن دەبێ خۆیان نەتەوەیان هەبێ. هیچ هەڤبەندییەکی راستەقینە بەشێك لە نێوان نەتەوەو تاکەکان یەکسان بوونی نیە، تەنیا لە رێگەی شوناسی خۆمانەوەیە کە دەتوانین بوونی بەکۆمەڵی ناسراومان هەبێ...

ئاڵایەك کە خوداوەند پێتانی داوە رەهای نەکەن، لە هەر شوێنێك هەن‌و لە دەروونی هەر نەتەوەیەکن کە بارودۆخی ئێرەی تێدا هەڵکەوتووە، بەردەوام ئامادەی بەرخۆدان بۆ دابینکردنی ئازادی ئەو نەتەوە بن، بەڵام وەها خەبات بکەن

که ئەگەر خوێنێك رژاوە دەربڕی گەورەیی نەتەوەکەمان بێو نە خۆتان بە تەنیایی. نەڵێن من، بڵێن ئێمە.

هەر کەس دەبێ لە نێو ئێوەدا هەوڵ بدا تا نیشتمانو نەتەوەکەی لە بوونی خۆی یەکانگیر بکا. هەر کەس لە نێوان ئێوەدا دەبێ خۆی زامنو بەرپرسیاری هاوچەشنەکانی خۆی بزانێو هەروەها بەسەر کردەوەکانی خۆی زاڵ بێ کە دەبێتە هۆی نیشتمانو نەتەوەکەیو بەو هۆیەوە خۆشیان بوێو رێزیان لێبگرن.

نەتەوەی ئێوە نیشانەی مەئمورییەتێکە بە ئێوە دراوەو تا مەئمورییەتی خۆی لە هەمبەر مرۆڤایەتیدا بەرێوە دەبرێ. توانمەندییەکانو هێزی هەموو رۆڵەکانی کورد دەبێ بە کاربەری گێڕانی مەئموریەتەکەی بێ. نیشتمانی راستەقینە، کۆمەڵی مرۆڤی ئازادیخوازو یەکسانە کە بە هۆی یەکییەتی برایانە یەکیان گرتووە تا گەیشتن بە ئامانجێکی هاوبەش چالاکی بکەن. ئێوە ئەرکی وەهاتان هەیە و نەتەوەی خۆتان لەوەها دۆخێکدا بپارێزن.

نەتەوە کۆمەڵێکی چەندایەتی تاکەکان نیە بەڵکوو هەڤبەندیو کۆمەڵەکانە. لەو روویەوە مافی تاکو یەکسانی هیچ وڵاتێك راستەقینە نیە. کاتێك تاقانەییو یەکسانی یان مافی هەبوونی چینەکان، ئیمتیازەکانو نایەکسانییەکان پێشێلکرا بێ، وڵاتی راستەقینە بوونی نیە. کاتێ چالاکی بەشێك لە هێزەکانو توانمەندییەکانی تاك راوەستاو یان نووستو و خامۆش بێ، کاتێك بنچینەیەکی هاوبەش بوونی نەبێ کە شایانی ناسینو قبوڵکردنی هەموان بێ، نەتەوەو جەماوەری راستەقینە بوونی نابێ، بەڵکوو تەنیا جەماوەرێك بە هەڵکەوت لە نێو مرۆڤەکان بوونیان هەیە کە بارودۆخی (یان زۆرەملێ) یان لە دەوری یەکدی کۆکردۆتەوەو بارودۆخێکیش رەنگە پەردەوازەیان بکا.

هەر ئیمتیازێك خوازیاری دەسەڵات، میرات و یان هەر مافێکی تایبەتی دیکە بەشێك لە مافی هاوبەشی نێوان هەمووان بێ، رق برپیارێکی هەڵچووەو بەرپرسیارن کە لەبەرانبەریدا بەرگری بکەنو بیڕووخێنن.

نیشتمانی ئێوە پەرستگەی ئێوە بێ. ئەگەر ناتانهەوێ نیشتمانو نەتەوەی خۆتان بەکەمتر بزانرێ، هیچ چوارچێوەیەکی دیو هیچ یاسایەکی ئاکاری هەڵناگرێ ... بەناوی ئەڤینێ کە لە هەمبەر نیشتمانو نەتەوەی خۆی دەردەبڕێ دەبێ بە شێوەیەکی ماندوونەناسانە لەگەڵ هەرچەشنە نایەکسانییەك بۆ بەربەرەکانێ هەڵتبستێنێتەوە.

یاسای ئێوە دەبێ لەگەڵ رێکخستنی ژیان لەسەر بنەمای کاربەری هەمان یاسایی باڵا پێوەندی هەبێو بەم مەبەستە پێویستە کە هەموو ئێوە لە رێکخستنی ئەو یاساگەلەدا یارمەتیدەر بن.

یاساگەلێ کە تەنیا ئامرازی بەشێکی چوکە لە شارۆڤەنداندا ئامادە کرابن، هەرگیز ناتوان شتێك جیا لە زایەڵەی هزرەکان، ئاواتو ویستەکانی هەمان بەش بن ـ واتە زایەڵەی ویستەکانی یەك سێهەم یان یەك چوارەمی گرووپێك یان ناوچەیەك نە هەمووی وڵات.

یاساکان دەبێ دەربڕی ویستە هەمەکیو گشتییەکان بن. یاساکان دەبێ هەروەك لێدانی دڵی نەتەوە بن، هەموو نەتەوە دەبێ راستەوخۆ یان بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ یاسادانەری بکا بە دانی ئەم مەئمورییەت بە گرووپێکی کەم، بەرژەوەندی گرووپێکی تایبەت جێگری بەرژەوەندیی هەراوی وڵات دەکات.

وڵات بە تەواوی بەشێك لە زەوی نیە، وڵاتی راستەقینە هەمان هزرە کە ژیانی پێدەدا. وڵاتی هزری ئەڤینو هەستی هەڤبەندیو کۆمەڵە کە هەموو رۆڵەکانی ئەو نیشتمانە پێکەوە یەکگرتوو دەکات تا کاتێك تەنانەت یەکێ لە هەڤاڵانی ئێوە

نــەتوانێ بــە بڕیــارێکی مــافی دەنگــی خــۆی لــە پێشــکەوتنی ژیــانی نەتەوەییدا ڕۆڵیان هەبێ، تا کاتێك کە تەنانەت لە نێو نەزانیدا بـژیت، لـە حاڵێکـدا ئەوانی دیکە فێرکراون، تا کاتێ جەستەیەك بێ کـە بـەهۆی توانمەندییـەکانو حـەز بەکارکردن لە پێوەندی کار لە هەژاریو تەنگدەستیدا بەسـەر دەبا. لـەو کاتـەدا، ئێوە وڵات بە واتای ڕاستەقینەکەی واتە وڵاتی مە بۆ هەموو نابێ ...

هەرگیز حاشا لە بوونی نەتەوەکانی دیکە نەکـەن، خۆتـان بەرپرسـیار بـزانن کـە ژیانی نەتـەوەی خـۆی لـە جـوانیو دەسـەڵاتدا بـەرەوپێش ببـەن، وڵاتـێ کـە هـەر چەشنە ترسو دڵەڕاوکێیەكو دردۆنگی ئازاد بێو بنەمای ئەم خەڵکە قـورسو قـایم بنو دەسەڵاتەکەیان بریتییە لە دەسەڵاتی یەکپارچەیی هەمووان بێ...

"و مــادام ئامــادەن بــۆ نەتــەوەی خــۆت، گیــانی خــۆت بــەخت بکــەی، ژینــی نیشتمانتان هەرمان دەبێ".(مازینی، ١٨٧٢ـ ١٨٠٥)

"کوردیزم" بەرخۆدانێکی بێکۆتـایی نەتەوەیەکـە بـۆ گەیشـتن بـە "جەوهـەری ئازادی"، "ئازادی ژیان"،"ئازادی بیرکردنەوە"و"ئازاد مانەوە"یە.

"کوردیزم" چارەنووسی مەیەو چارەنووسمان دیاری دەکات.

كوردیزم (چەمكەكان)

هــەر وەك گــوترا، تیــۆریی كــوردیزم دەتوانــێ بــە گواســتنەوەی راستیەكان لە چوارچێوەیەكی دیاریكراوەدا، بواری "خۆناسین(خودشناخت)"ی نەتەوەیەك لە چوارچێوەی دەوڵەت ـ نەتەوەیەكدا بڕەخسێنێ.

كــوردیزم، ســەلماندنی شوناســی نەتــەوەیی لــە چوارچــێوەی "دەوڵــەت ـ نەتەوە"یەكەوەو وەك تیۆرییەك، "سیمایی سیاســی"یــە كــە دەربــڕی روخســاری سروشــتی پێوەنــدی تــاك بــە كۆمەڵەكــەی خۆیەوەیــە. "ایــزم (ism)" لــە "كوردیزمدا"، "كــردەوە (practica)"یــە، رەوتــی گەشەســەندن، كردەكارێك، میكــانیزمێكی گونجــاو و قەرەبووكــەرەوەو گێڕانــی رۆڵــی كاراكتــەری لــە لایــەن "جەماوەر"و "بژاردەكان(نخبەها)"نەوە لە پرۆسەی "نەتەوەخوازی"دایە.

"كــوردیزم"، بــزاوت لــە دەرهەســتە پــەردەوازەكان بــەرەو بەرهەســتە یەكگرتووەكان، بزاوت لە هاوسەنگی ناسەقامگیری "نۆرمخوازی (هنجارگرایی)" بەرەو هاوسەنگی سەقامگیری نەتەوەخوازی كوردو هەوڵ بۆ سەلماندنی راستییە سیاســی، كۆمەڵایــەتی، فەرهەنگییــەكانی نەتــەوەی كــورد لــە چوارچــێوەی شوناسێكی سەربەخۆییدایە. "كوردیزم" بەهەرمی خودئاگاییو بەشێكی گرینگ لە هزری كوردێكەو وەكوو تیۆرییەك كە پێگەی ئەو بە تەواوەتی خودئاگاییو بەهەستێكی گرینگی هـزری كوردێكـەوەو وەكـوو تیۆرییـەك كـە پێگـەی ئـەو بـە تەواوەتی خودئاگایی سیاسی، كۆمەڵایەتیو فەرهەنگیو ئابووری نەتەوەیی كورد دەبێ. "بەریانە دەروونی" نەتــەوە بــەرەو پێگەیشــتنی بەوێنــەی ئۆرگــانیزمێكی رەنگدانەوەی دەبــێ. لــەم روویــەوە دەتــوانین بڵــێین كــە كــوردیزم "لێكدانــەوەی خۆی بە زمانی خۆی(تعبیر خود بە زبــان خــود)" و تــەنیا بــەو هۆیــەوە دەتوانــێ تەواویەتو راستییەكانی كوردســتان تەتڵــە(تــبین)، وەســف و شــرۆڤە بكرێ. لــە پەرتوكی دووهەمی تیۆریی كوردیزم بە چەمكە بنەڕەتییەكانییەوە خەریكین.

شرۆڤەی چیرۆکی نەتەوە لە "کوردیزم"دا، گەیشتن بە مەزنایەتی، دەسەڵاتو ئازادییە.[1]

"کوردیزم" لە سادەترین پێناسەدا، خۆشەویستی نەتەوەی کوردە کە بە دانانی بنەمای خۆیی لەسەر شێوازی نۆرم، تێگەیشتنیو بناژۆیی، بەشداریی جەماوەریی خەڵك بۆ ئاوەزیەتیی "نەتەوەخوازی" ئاراستە دەکا.[2]

کوردیزم بە مەبەستی بیچمگرتنی بەڵگەمەند، ئێستراتیژیو تاکتیکی پێگەیی لە راستییەکانی فەرهەنگی، سیاسیو ئابووری پێکەوە گرێ دراوە کە دوائامانجی خۆیی لە یەکپارچەییەکی هەراو بەناو کوردستان مسۆگەر دەکا.[3]

"کوردیزم" بەرهەمی بەرخۆدانەکانی نەتەوەی کورد دژ بە باڵادەستە (لە روانگەی مێژوویی - میتۆدۆلۆژییەوە، بریتیە لە قۆناغی ٤٠٠ ساڵەی کۆلۆنیالیزمی نێودەوڵەتی) کە لانیکەم بریتین لەم تایبەتمەندییانە:

١- بەرخۆدانێکی ئەرزی گشتییو هاوبەش

٢- زمانی گشتییو هاوبەش

٣- فەرهەنگێکی گشتییو هاوبەش

٤- یەکیەتیی گشتییو هاوبەش

٥- مێژووی گشتییو هاوبەش

٦- تێگەیشتنی گشتییو هاوبەش لەمەڕ پێوەندیی کۆمەڵێك کە بە "هەستە هەڤبەندییە کۆمەڵایەتییەکان (احساسات همبستگی اجتماعی) ناودێر دەکرێ.

٧- باری دەروونی هاوبەش.[4]

"کوردیزم" شێوەیەکی تایبەت لە شوناسی سیاسییە کە لە کۆمەڵێکدا بەناو نەتەوەی کورد بنجبەست بووە.[5]

"كوردیزم" له راستیدا شێوه ڕەوا پەیداكراوەكانی زەمەنی ئێستایە بۆ "نەتەوەی كورد" له چوارچێوەی كردەكارو دژكردەوەی دینامیكی شوناسێك بە ناو "كورد" بە جەختكردن لەسەر دامەزراوەكان، هەڵسوكەوتو تێگەیشتەكانە كە دەروەستە نۆرم، حەزو سیاسەتە داڕێژراوەكانی ئەم بیاڤە دەستیان تێدا هەیە.(٦)

شوناسی نەتەوەیی لە "كوردیزم"دا لەسەر بنەمای ئارمانجە پێوەندیدارەكان بە شارۆڤەندی، بەشداری و دێموكراسی دەربڕینو هزری "نەتەوەخوازی كورد"ە وەك بناخەیەك بۆ شوناسی شارۆڤەندیو هەڤبەندی بەهێز دەكا.(٧)

"كورریزم" لە بیاڤی "ئارمانجە نەتەوەییەكان" لە دوی مسۆگەركردنی ئەم ئامانجانەیە:

١ـ مسۆگەركردنی سەربەخۆیی سیاسیی نەتەوەیی كورد لە ڕێگەی لەبەرگرتنی نەتەوەخوازی كورد.

٢ـ سەقامگیری پێگەو شوێنی نەتەوی كورد لە پلەی نەتەوەیەكی ئازاد.

٣ـ مسۆگەركردنی بنچینەی دەسەڵاتی نەتەوەییو یەكسانی بۆ نەتەوەیی كورد لە بەرامبەر نەتەوەكانی دیكەدا.(٨)

"كوردیزم" بە فەرمی ناسینی دەسەڵاتدارێتی نەتەوەیی نەتەوەی كورد لە ژێر ساباتی دەسەڵاتی خەڵكی دایە.(٩)

"كوردیزم" بە هێنانە بەرباسی "رزگاری نەتەوەیی بەرزتر لە هەر شتێك" بنەڕەتی هەستو تێڕوانینەكانی "نەتەوەخوازی" بەرەو شوناسێكی سەربەخۆ ئاراستە دەكا.(١٠)

"كوردیزم" ڕەواییبەخشینی بەرانبەرانە بە كولتووری نەتەوەیی كورد وەك كولتوورێكی زاڵ لە بیاڤی جوغرافیایی "كوردستان"دایە.(١١)

"کوردیزم" نه تەنیا بیری مە بۆ گرینگیدان بە بوارە راستەوخۆکانی مێژوویی و پێکهاتەیی ئاراستە دەکا، بەڵکوو نیشان دەدا کە هەر چەشنە باسێك لەمەڕ نەتەوەخوازی ناتوانێ داواکاریەیەک لە دوای یەکە بنەڕەتیەکانیتر لەمەڕ دەرهەستێتیو شوناسی مرۆڤایەتی جیا کاتەوە.(١٢)

"کوردیزم" بەفەرمی ناسینی نەتەوەیەکە لە روانگەی مێژووییەوە بە شێوەیەکی نادرووست ناسێنراوە یان هەوڵ بۆ سڕینەوەی دراوە. لە روانگەی "کوردیزم"ەوە هەر واتایەك لە شوناس، دەبێ ئەم مژارانە وەك خاوەنی بەشێك لە تێگەیشتنی خۆیی لەو چەمکە دابێ.(١٣)

"کوردیزم" وەك ئاخێوێك سێ کاری بنچینەیی بەڕێوە دەبا:

١- رێگا جۆربەجۆرەکانی رەنێوهێنانو رەنێوهینانەوەی شوناس بەردەوام دەناسێتەوە، پەسندو دەری دەبڕێ. "ناسیارناسی(شناخت شناسی)"

٢- پێگەی جۆراوجۆری هەبوونی بەردەوام دەناسێتەوە، پەسندو دەردەبڕێ. (هایدن ناسی[ئەم وشەیە کەلهوڕییە.و.](هستی شناسی)

٣ـ لایەنە جۆربەجۆرەکانی بەهێزکردنی بەردەوام دەناسێتەوە، پەسندو دەردەبڕێ. (سیاسەت).(١۴)

"کوردیزم" دەسەڵاتداریتی تاك هزری(اندیشەای واحد)یەو ئاوێتەساز لە نەتەوە، پێداگری لە یەکیەتیی نەتەوەییو گۆڕانی جیاوازییە دەروونییەکان لە پێکهاتەیەکی ئاوێتە کراودایە.(١٥)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە ئەو شتەی کە نازناوی جیاییخوازی لەخۆ گرتووە هەوڵ بۆ دوزینەوەی پێگەیەکی سەربەخۆیە کە سەرچاوە لە تێگەیشتنە هەستپێکراوەکانی جیاواز لەگەڵ "ئەوەی دی"دایەو ئەوەش دەتوانێ بە

یەکسانی وەك دژکردەوەیەك لە بەرامبەر چەمکە پەراوێزکراوەکانیش ڕەچاو بکرێ کە لەلایەن ئاخێوی باڵادەستەوە بەسەر نەتەوەی کورددا سەپێنراوە.[١٦]

لە ڕوانگەی کوردیزمەوە، مەزهەبی جیاواز لەنێوان کوردەکان نابێ هەرگیز بێتە هۆی پێکهێنانی سنووری نێوان "ئێمە" و "ئەوان". لە "کوردیزم"دا، سنووری خودو ئەوی‌دی "، "خود"ی کورد" و "ئەوی دی کوردی ناخودی"یە.[١٧]

"کوردیزم" هەرچەشنە بەلاڕێداچوونێکی ناتەبادۆزانەی مەزهەبی لە چوارچێوەی بنچینەکانی خود، ڕەتدکاتەوەو بێ بایەخو ناڕوا دەزانێ لە ڕوانگەی "کوردیزم"دا، هەموو ئەو کەسانەی کە لە جوغرافیایی نیشتمانیو دەرهەستی کوردستان دەژین نەتەوەی کورد پێك ێنن.[١٨]

"کوردیزم"، "یەکبوونخوازی نەتەوەیی (وحدت پنداری ملی)" لە وەڵامدانەوە بە پرسیارە پێوەندیدارەکان بە شوناسەوە، دەسەڵاتدارێتیو پەیڕەوی کردن لە هەمان کاتدا هۆگری تاکەکان بە کۆمەڵە جۆربەجۆرەکانەوەیە.[١٩]

"کوردیزم" دانی دەسەڵاتدارێتی نیشتمانێك بە کۆمەڵگەیەکی ئاوێتە بە ناو "کورد" لە جوغرافییایەك بەناو "کوردستان" دایە.[٢٠]

"کوردیزم" مسۆگەرکردن بە یەکگرتنەوەی سنوورەکانی دەوڵەتی نەتەوەیی لەگەڵ هێڵە چڕەکانی شوناسی شارۆڤەندانی کورد بە ناو "شارۆڤەندی دەوڵەتی نەتەوەیی"یە.[٢١]

"کوردیزم" بە پێداگری لەسەرئەم ئارمانجە کە "نەتەوە"، سەرچاوەی ڕەواییەو لەسەر ئەم باوەڕەکەیە مافی بەشداریکردنی لە سەربەخۆییدا دەبێ پەیڕەوی ئاخێوی "شوناس" بێ.[٢٢]

"کوردیزم" به وێنەی ئیدئۆلۆژییەك، نۆرمی سیاسی، پەرەپێدانی هاوشێوەکردن بە ئامانجی گەیشتن بە شوناسی سەربەخۆ لە سیستمێکی گشتگیری کوردستان تەوەردایە.(٢٣)

"کوریزم" تێگەیاندنی هەستی غrووری نەتەوایەتی‌و بانگەشەی نەتەوەی کورد بۆ رزگارییە هەتا پێگەی شیاوی خۆیی لە مێژووداو لە پلەی نەتەوەیەکی مەزندا بە دەست بهێنێ.(٢٤)

"بزاڤی خودئاگایی نەتەوەی کورد" فەلسەفەیەکە، کە لەسەر بنەمایی دژایەتیی یەکییەتیی نەتەوەیی کورد لە نیشتمانی کوردستاندا بە ئامانجی کۆتاییهێنان بە باڵادەستی لە رێگەی "مافی دیاری کردنی چارەنووسی نەتەوەیی"یەوە بە دەست دێت.(٢٥)

"کوردیزم" بەستراوە بە ئارمانجێکەوە کە خوازیاری سڕینەوەی سنوورە دیاریکراوەکان لەلایەن "باڵادەست"وەو ئامانجی پێکهێنانی وڵاتێکی سەربەخۆیی کوردییە.(٢٦)

پێکهێنانی "ئاگایی سەقامگیری نەتەوەیی" لە بیاڤی راهێنانی کولتووری، ئارمانجی بنەڕەتی "کوردیزم"داو لە سەقامگیری یەکپارچەکردنی نەتەوەییدایە.(٢٧)

"کوردیزم" وەکوو "باوەڕێکی پیرۆز(مقدس)" بنەمایی کەسایەتی نەتەوەیی‌و هۆکاری هەڤبەندی‌و یەکیەتیی نەتەوەی کورد بە وێنەی بایەخێکی بنەڕەتی(ارزش بنیادین)یە.(٢٨)

"کوردیزم" بەرنامەیەکی سیاسی ناسراو بۆ نەتەوەی کورد لە پێوەندی لەگەڵ مێژوو، بایەخی بنەڕەتی‌و شوناس‌و، پیداگری راستەخۆی لەسەر هەبوونیەتی دیاریکراوی نەتەوەییدایە.(٢٩)

"کوردیزم" به وێنەی نەتەوەخوازیی رزگاریدەر، خەباتی خۆیی دژبە باڵادەستێ کە نیشتمانی کوردستانی لە ژێر دەسەڵاتی خۆیدا گرتووە، نیشانەگیری دەکا.[٣٠]

ئامانجی دوارۆژی "کوردیزم" دیاریکردنی بەشێك بە شوناسی نەتەوەیی، دارِماندنی سیستمی باڵادەستو ژیانەوەی دەوڵەتی سەربەخۆیی کوردستانە.[٣١]

مەبەست لە ئیدئولۆژی "کوردیزم" ئەو بنچینەو، بایەخو ئارمانجانەیە کە پێکهێنانو سەقامگیری وڵاتی سەربەخۆی کورد بە مەبەستی گیشتن بە ئامانجە هاوبەشەکان، نۆژەنکردنەوەی یان ئازادکردنی لە رێگەی بەرِێوەبردنی دادپەروەری، یەکسانیو تەکوزی، رێنوماییو هاندان دەکا.[٣٢]

مەبەست لە رێکخستنی نەتەوەیی لە "کوردیزم"دا، تەڤگەرو شۆرِشەکان یان خەباتە بیچمگرتووەکانو رێکخراو لەلایەن گرووپی نەتەوەیی کوردەوەیە کە خوازیاری بەفەرمی ناسینن.[٣٣]

کولتووری مەدەنی لە "کوردیزم"دا کۆمەڵە کردەوە، قوربانیدانو رێکارە هاوبەشەکانی شارۆڤەندان بە ئامانجی داسەپاندنی وەفاداریو بەرگری لە نەتەوە ـ وڵاتە.[٣٤]

ئامانجی نەتەوەیی لە "کوردیزم"دا خۆناسینی جەماوەری نەتەوە ـ دەوڵەتەکانو دۆزینەوەی رەسەنایەتیی کولتووری ئافرِینرانە کە بە هۆی هۆنەرە نەتەوەییو فەرهەنگییەکانی خەڵکییەوەیە.[٣٥]

ئەرکی دیاریکردنی سنوورو دەسەڵات، بەرگری لە سنوورە نیشتمانییەکانو رەنێوهێنانی ناسینی نێودەوڵەتی لە بوارە دەرەکییەکانی "کوردیزم"دا دەژمێردرێ.[٣٦]

گرینگی ڕێکخستنی نێوخۆیی کۆمەڵگەی نەتەوەیی، چارەسەری کێشەگەلێکە کە پێویستی بە ئاراستەکردنی خۆبژێوی(خودکفایی)و ڕەوایی سیاسی دەخوازێ. هەروەها بەکارهێنانی ئامرازە بنەڕەتییەکانی پێویست بە مەبەستی یەکیەتی بەخشین بە نەتەوە لە چوارچێوەی ئامانجە یەکیەتی بەخشەکانی " کوردیزم"دا جێگیر دەبن.(٣٧)

شوناسی کولتووری لە "کوردیزم"دا زایەڵەی یادگەی مێژوویی(حافظە تاریخی)و جەوهەری ژینەری نەتەوە لە رابردوودا، ئێستاو داهاتوو بوە، هەبوەو دەبێ.(٣٨)

"کوردیزم" بایەخدانەری چییەتی نەتەوەیی کورد وەك سەرچاوەیەکی ڕەوا بۆ دامەزرانی هەبوونێتیو شوناسی جیاوازو سەربەخۆیدایە.(٣٩)

هەوڵی "کوردیزم" مسۆگەرکردنی کردەخوازی (عمل گرایی) خەباتی خەڵکی لە پێناو بیچمگرتنی هێڵێکی ئیدئولۆژێکی لە هەوڵ بۆ سەربەخۆییە.(٤٠)

سێ هۆکاری گشتی کە "کوردیزم" لە کردەوەدا دەبێ گرینگی زۆریان بداتێ:

١- ئامادە کردنی یاسای بنەڕەتی

٢- هەڵبژاردنی دەوڵەتی هەڵبژێردراو(منتخب)

٣- پیشتیوانی نەتەوەیی لە یاسای بنەڕەتی دەوڵەتی هەڵبژێردراو. (٤١)

"کوردیزم" بە دووریکردن لە جەمسەربوونی ئیدئولۆژیك، دەستڕاگەیشتنی نەتەوەیی بە دەسەڵاتی سیاسیو بە بەشداری تەواوی گرووپ، هزرو ئیدولۆژییەکان لە چوارچێوەیەکی سیاسی نیشتمانێکی سەربەخۆیی کوردستان ڕەچاو دەکا.(٤٢)

"کوردیزم" بە تێڕوانین بۆ تەواویەتی خاکی "کوردستان"، بە وێنەی ئیدئولۆژییەکی دەرهەست، تەواوی بەشەکانی کۆمەڵگە بەرەو بەشداری نیشتمانپەروەرانە لە "یەکیەتی نەتەوەیی" بانگهێشت دەکا.(٤٣)

لە "کوردیزم"دا، بژاردە ڕووناکبیرەکان لە ڕێگەی پاراستنیو پیکهێنانی بیروهزر، هونەر، ئەدەبیات، وێنەکێشیو مۆسیقا لەسەر ڕەسەنایەتی نەتەوە پێداگرن.(٤٤)

"کوردیزم" لەسەر ئەم باوەڕەی کە فێرکاری جەماوەرەکان بە فەرمی ئامرازێك پێکدێنێ کە بەهۆیی ئەوەوە بوار بۆ گەشەئەستاندنی کۆمەڵگەی شارستانییەتو ئازاد دەڕخسێنێو، یارمەتی خەڵکی دەدا لە ئەزموونە هاوشێوەکاندا هاوبەش بن، ئامانجێکی هاوشێوەیان هەبێو کەڵك لە نموونە هاوبەشەکان بگرن.(٤٥)

"کوردیزم" بە ڕاهێنانی فەرهەنگێکی نیشتمانپەروەرانە لەسەر بنەمای ئەڤینداری بە نیشتمان، هەستی بەرگری لە نیشتمانو نەتەوە، ئەم کولتوورە بە شێوەیەکی جیاکەرەوەو بەرزنرخاندنیان، یادوەرییەکان، تەڤگەرو ڕێوڕەسمەکان ڕوون دەکاتەوە.(٤٦)

"کوردیزم" ڕەتکردنەوەی چوارچێوەبەندی شوناسە گشتییەکان بە ناو "نەتەوە"یە کە لە لایەن گرووپی باڵادەستەوە بانگەشەی بۆ دەکرێ.(٤٧)

"کوردیزم" تیۆرییەکی فەلسەفیو سیاسییە کە بایەخی یەکسان بۆ نەتەوەی کورد لەگەڵ نەتەوەکانی دیکەدا، پێناسە، شرۆڤەو سەقامگیر دەکاو بنەمای بەهایی ڕەوشتی خۆی لەسەر "ڕزگاریی نەتەوەیی" دادەمەزرێنی.(٤٨)

"بنەواشە(اصل)یەك کە لەم باوەڕەدایە کە یەکەیەکی سیاسیو نەتەوەیی دەبێ سازگارو گونجاوبن "، بنەمای "کوردیزم" وەکوو گریمانەیەکە.(٤٩)

بنەواشەیەك كە لەوباوەڕەدایە كە گرینگی‌نەدان بە ناسازگارییەكانی سەرچاوەگرتوو لەوەوە، هۆكاری زۆربەی خوێنرێژییەكان بە هۆكارە نەتەوەییەكان لە مێژووی سەدەی بیستەمدا بوە.[٥٠]

لە روانگەی "كوردیزم"وە، پێوەندی ناسیونالیزم لەگەڵ شوناسی نەتەوەیی‌دا، پێوەندییەكی دیالكتیكیو لۆژیكییە. لەحاڵێكدا ناسێونالیزم وەكوو دەربڕینی شوناسی نەتەوەیەك، كار دەكا لە هەمان كاتدا بەهۆیی ئەم ڕەوتەوە یارمەتیدەری بیچمگرتنو پێناسەی ئەو شوناسەیە.[٥١]

"كوردیزم" دەربڕینی هەستی هۆگر بوون بە نیشتمانو زایەڵەی هەستەگەلێكی قووڵە كە كۆمەڵگەی نەتەوەیی كوردستان لە هەمبەر نیشتمانێك بەماناو واتا ناسراوەكانی خۆی دەردەبڕێ.[٥٢]

"كوردیزم" ئەنتگراسیۆنو یەكپارچەیی نەتەوەی كورد لە كۆمەڵگەیەكی سیاسیدایە، یان بە گوێرەی ئاوێنەیەكی جێگرتوویی هەڵسەنگێندراویان بەپێی خۆناسین یان بەپێی هەستی دەروونی كە لە رووداوە مێژووییەكان وزەی وەرگرتووەو لە رووداوە مێژووییەكانیشدا رەنگدەداتەوە.[٥٣]

"كوردیزم" لەم باوەڕەدایە كە دەوڵەتەیل، رەوایی خۆیان تەنیا لە خەڵكێك كە نوێنەرییان هەیە، بەدەست دەهێنن، بەڵام دەبێ ئەم هەستە نێوان نەتەوە بەهێزو جێگیر بكرێ كە خەڵكی خۆیان لەگەڵ كۆمەڵگای نەتەوەیی رێكبخەنو وەك بەشێك لەودا بژێمێردرێن.[٥٤]

"كوردیزم" هەوڵ دەدا نەتەوەی كورد سەرچاوە نەتەوەییەكانی بناسێ، وەدوای بكەوێ، بی‌پارێزێیو پشتیوانی لێ‌بكەن.[٥٥]

پێوەندیدانخوازی(الحاق طلبی) لە "كوردیزم"دا بریتییە لە هەوڵ بۆ دۆزینەوەی نیشتمانێك كە لە ڕوانگەی ئەتنیك، كولتووریو مێژوویی پێكەوە گرێ

دراون‌و بە هۆیی دابەشبوونەوە، پەیڕەوی لە دەسەڵاتدارانی گرووپی باڵادەست کردنە.[٥٦]

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، چوونکوو کوردەکان خاوەن پێگەیی مێژوویی هاوبەشن، لە بنەڕەتدا تاك نەتەوەیەکن کە بە خەڵکێکەوە بەستراوەن‌و لەم روویەوە دەبێ لە ڕوانگەی سیاسییەوە پێکەوە پێوەند بدرێنەوە.[٥٧]

"کوردیزم" لەگەڵ پێناسەی پێوەرگەلی "سەربە نەتەوەیەك بوون"و دیاریکردنی جیاوازیی‌و ناتەباییەکان، خەباتی خەڵکی کوردی لە رەوگەی "سەربەخۆیی نەتەوەیی"دا، رێکدەخا.[٥٨]

"کوردیزم" لە بیاڤی دەروونناسی‌دا دوو هۆکار لەبەرچاو دەگرێ:

یەکەم: وەلانانی هەستی بندەستی کە لە دواکەوتویی، لە پەراوێزدابوون‌و قوربانیکردنیەوە سەرچاوە دەگرێ.

دووهەم: ئاوەزمەندکردنی غرووری زێدەخوازی تاکەکانی نەتەوەی لەهەمبەڕ نەریت‌و دەسکەوتە نەتەوەییەکان.[٥٩]

نەتەوە لە "کوردیزم"دا، لە پاڵ پێناسەکانی دیکەدا، واتایەك لە نیشتمانپەروەری‌و شوناسی بە کۆمەڵیش دێنیتە ئاراوە.[٦٠]

لە "کوردیزمی مێژوویی" نەتەوەی کورددا، لەگەڵ خاوەن سەرچاوە بوون‌و رەسەنایەتی لە واتای هەبوونی "شوناسێك"ی خاوەنی دامەزراوە نەتەوەییەکان، نیشتمان‌و بەردەوامی مێژوویی بوەو لە ئاکامدا لەگەڵ ئەو بوارانەشدا سەربەخۆیی نەتەوەیی خۆیی بەدەست دەهێنێتەوە.[٦١]

قۆناغی "رابوونی نەتەوەیی (بیداری ملی)" لە کوردیزمدا، لەسەر بنەمایی توخمە "فەرهەنگی - زمانی"یەکان‌و هەستە نەتەوەییەکانە کە لەگەڵ کارامەبوونی پێوانەکاندا دەبێتە هۆی خودئاگایی تەواوی نەتەوەیی.[٦٢]

"کـوردیزم"، ســێ هۆکـاری زۆر گـرینگ لـە رزگـاری نەتــەوەیی بـە کارێگەر دەزانێ: هزری نەتەوەیی، شوناسی نەتەوەییو مافە نەتەوەییەکان.(٦٣)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، رۆحی نەتەوەیی، خۆیی بە شێوەیەکی تاقانە لـە هونەر، مۆسیقا، خوو و نەریتەکان، واتە کولتوورێـك لـە بـەرینتـرین واتـای وشـە زەق دەکاتەوە.(٦٥)

یەکیەتیی زمانی، یەکیەتیی مێژوییو یەکیەتیی کولتووری نەتەوەیی کورد لە ئاکامی فەرماندا دەبێ ئاشکراکردنی سیاسەتی خۆیی لە هەڤبەندییو هاریکـاری نەتەوەیی بدۆزێتەوەو بە پێکهێنانی یەکەیەکی سیاسی سەربەخۆ بگات.(٦٥)

"کوردیزم"و هزری هەڵقوولو لەوەوە، ناخی یەکبوونی نەتەوەی کوردو خاوەن توانمەندیـەکی بـەهێزی خـوازەکردن (مجـازی سـازی) بـۆ ئاوێتـەکردنی لەگـەڵ لیبرالیزمو دێموکراسیدایە.(٦٦)

لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە نیشـتمانی کوردسـتان بجێگـە لـە جوغرافیـایی نیشـتمانێك بـە وێنـەی نێشـمانێك نەتـەوەی کـورد، خـاوەن فەزایـەکی زمـانیو کولتـووری کـەم وێنـەی خۆیشـی کـە ئـەو لـە "ئـەودی (نـاخود)"ەوە جیـای دەکاتەوە.(٦٧)

لە "کوردیزم"دا، چەمکگەلی دەسەڵاتدارێتی خەڵکیو نەتـەوەیی بـەم واتایەیـە کە مـافی خـەڵکی لـە بەشـداریی دێموکراتێـك لـە هەڵبـژاردنی شـێوەی دەوڵـەتی رەچـاوکراوی خـۆی، گـەرەنتی شوناسـی نەتـەوەییو مـافی دەوڵـەتی نەتـەوەیی کـورد لـە رێکخسـتنی ئازادانـەی کاروبـاری نێوخـۆییو دەرەکـی خۆیـدا خەسـار هەڵنەگرە.(٦٨)

یەکێ لە گرینگترین ئامانجەکانی "کوردیزم" نۆژەنکردنەوەی پێکهاتەی بنەڕەتی پێوەندییە سیاسیو کۆمەڵایەکان لە ڕێگەی دیموکراتێکەوە، بۆ گەیشتن بە دەسەلاتی راستەقینەی نەتەوەیی یان دەولەتییە.(٦٩)

"کوردیزم"، بیچم - پێکهاتەتەوەری رەواییکردنی(مشروعیت سازی) سیاسی دەسەلاتدارێتی نەتەوەی کورد بەسەر چارەنووسی خۆیدایە. (٧٠)

"کوردیزم" لە سیستمی پراکتیکدا، سەقامگیری دامەزراوەکان، دروشمە نەتەوەییەکان، ئالاو سروود، ناسنامەو هێما نەتەوەییەکانە.(٧١)

"کوردیزم" لەگەڵ پێناسەی پێوەرگەلێك وەك جێگیرکردنی دامەزراوەکانی پارێزەری دیموکراسی، دەسەلاتی یاسا، گەرەنتی مافەکانی مرۆڤ، ڕێزگرتن لە کەمایەتییەکانو پیشتوانیکردن لێیانو پشتیوانیش لە ئابوورییەکی چالاك، دەرفەتی مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەیی، ڕێنوێنی مسۆگەکردنی بەختەوەری نەتەوەیی دەکات.(٧٢)

"کوردیزم" لە بیاقی ئاکار(اخلاق)دا، جیا لە پێناسەکردنەوەی تەکوزی بایەخو نیشانەکانی نموونە ئاکارییەکان لەسەر بنەمای سەرچاوەی نەتەوەیی ڕێك دەخات.(٧٣)

"کوردیزم" لە پێوەندی لەگەڵ رەوتی هەلایسانیدا، واتە نیشتمانی کوردستان، لە رەهەندە راڤەییو بەراوردکارانەوە، بە تاوتوێکردنی پێوەنییە هەلقوولۆەکان لە کۆمەلگای کوردستانەوە هەستاوەو بەستێنی سەقامگیری دەسەلاتدارێتی کوردی لە چوارچێوەی کوردستاندا تەیار دەکات(ڕێك دەخات). (٧٤)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، نیشتمانێکی سەربەخۆیی کورد ئارمانجی ئاکاریو پێوەرییەکە، کە رۆڵەکانی نەتەوەی کورد، خۆیان پێی هەڵدەسەنگێننو

بێنە سەر ئەو بڕوایە کە کوردستان، تەنیا نیشتمانێکە کە نەتەوەی کورد دەتوانێ لەوەدا بە چارەنووسی دوارۆژی خۆیی بگات.(٧٥)

"کوردیزم" هەستێك لە کورد بوون، شوناسێکی هەستپێکراوو تاقانەی کوردیو پێناسەکردنەوەی هەست لە واتایی شوناسی نەتەوەییدایە.(٧٦)

پێوەری مەدەنی لە "کوردیزم"دا، ئازادیی یەك بە یەکی تاکەکان لە چوارچێوەی شوناسی نەتەوەیی کوردەوە وەك یەکێ لە بنچینەی مافەکان، شوێندانەری لەسەر دادەنرێ، چوونکە نەتەوە وەکوو تاك، پێناسە دەکرێ.(٧٧)

"کوردیزم" بە مانای دەستڕاگەیشتن بە یەکەیەکی سیاسی سەر بە نەتەوەی کوردە. "کوردیزم" لەم واتایەدا ئاوێنەکردنی وڵاتسازیو چڕبەستنی دەوڵەتیشە.(٧٨)

"کوردیزم" بە بەرزکردنەوەی وشیاری گشتی لە چارەنووسی هاوبەشدا، لە دوی مسۆگەرکردنی ئامانجێکی بە کۆمەڵە کە لە چوارچێوەی دەوڵەت - نەتەوەوە سەرهەڵبدا.(٧٩)

"کوردیزم" بەزاندنی ئاگایی گرووپی خۆجێیو وەرگرتنی دڵخوازانەی شوناسی نەتەوایەتییە.(٨٠)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، زۆربەی شکستە رزگاریخوازییەکانی کوردستان لە دەیەکانی دواییدا کە بووە هۆی بێدەسەڵاتبوونیان بۆ چوونە نێو مژاری شۆڕشە راستەقینەکانو شکست لە پێکهێنانی گۆڕانکارییە واتادارەکانی کۆمەڵایەتیو سیاسیو لاوازبوونی لە پێکهێنانی هەستو تێگیشتنەکانی توندی ئامانجێکی هاوبەش بووە کە لە شوناسی نەتەوەییەوە سەرچاوە دەگرێ. "کوردیزم" لەم روویەوە، لە سیستمێکی پۆلینبەندیداو لەسەر بنەمایی چین، دەسەڵاتو هەڵکەوتوویی، کۆمەڵێکی سیاسیی پێناسە دەکات کە بە تێڕوانینێکی قووڵ بۆ

شوناسـی نەتـەوەیی، جگـە لـە پێکهێنـانی ڕێکخسـتنێکی سیاسـیو کۆمەڵایەتی بەرزتر، دەبێتە بەربەستێك لە دەستڕانەگەیشتن بە ئامانجی دوارۆژی خاڵە چارەنووس سازەکان. (٨١)

هـەوڵی "کـوردیزم" گرینگیـدان بـە گەشـەکردنی هانەیـەکی ئاگایانـە لـە سـەرهەڵدانی گرینگـی هەقیقـەتی چـەمکگەلێك وەك "شوناسـی نەتـەوەیی"، "نەتـــەوە"، "مـــافی دیـــاریکردنی چارەنووســـی نەتـــەوەیی" و "شوناســـی سەربەخۆ"یە. (٨٢)

"کوردیزم" لە بەراوردکردنی لەگەڵ سیاسەتی ئیدئولۆژێکی گرووپی باڵادەست کـە بـە گشـتی ئـامرازێ بـۆ ئاوەژۆوێنـاکردنی راسـتییەکانە، هـەوڵ دەدا بـە یەکگرتووکردنی تێڕوانینە لەبارەکانی بوونو لـە نموونـە پێویسـتەکانو گۆڕانی تێڕوانینـەکان، هـزری نەتەوایـەتی ڕێکـدەخاتو "نەتـەوەێتی کـوردی" وەك ئارمانجێکی سیاسی دەکاتە تێڕوانینێکی بنەڕەتی. (٨٣)

"کوردیزم" واتـادانو پێکهاتەدانـەری بـۆ جیهـانی سیاسـیی نەتـەوەی کـوردو رەنگدانـــەوەی "شوناســـی نەتـــەوەیی" لـــە هـــزر، ئاخـــاوتنو کـــردەوەی نەتەوەییدایە. (٨٤)

"کـوردیزم" بزاڤێکـی کـردە یـەك لـەدوای یەکـەکانی پێکهێنـان یـان هەسـتی گرووپێکی تایبەت لە خەڵکییـە کـە لـە راسـتیدا نەتـەوەی راسـتەقینە (نەتـەوەی کورد) پێکدێنن، هەسـتێك کـە دەتوانـێ باشـترین نـاوی لەسـەر بنێـی، "هەسـتی نەتەوایەتی"یە. (٨٥)

لـە ڕوانگـەی "کـوردیزم"، ئامـانجی بزاڤـە ناسیۆنالیسـتەکان، پێکهێنـان یـان بووژانەوەی هەستی نەتەوایەتییە، کە بۆ هایدنی(هسـتی) نەتەوەیـەك، بریـارێکی

پێویستە. ئەم نەتەوە دەبێ دەوڵەتێکی لەخۆیی هەبێ یان لانیکەم خاوەن سەربەخۆیییەکی تەواوی کولتووری هەبێ.[٨٦]

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، کاتێك نەتەوە بە ئاسانی وەکوو راستییەك دێتە بەرباسەوە، هەر نەتەوەیی ـ مەزن یان چوکە ـ مافی بێ ئەملاوئەولای هەیە کە خۆیی بێ و لەسەر بنەمای هەناوی خۆیدا بژیت.[٨٧]

"کوردیزم" لەم باوەڕەدایە کە جیهانگەرایی‌و بەحیهانیبوون، ئەگەر چێ رەنگە هەندێك لە بیچمەکانی نەتەوەخوازی سنووردار بکات، بەڵام بەتەواوی بیچمگەلێکی دیکە پێکدێنێ. چوونکو بەجیهانیبوون، لە بەهێزکردن و هاوشێوەیی پێکدادانە فەرهەنگییەکان، بەگشتی بەرسڤی ناوچەگەرییانە (لۆکالیزم) نێوان کەسانێك کە دڵبەستەی (هۆگری) کولتووری نەتەوایەتین‌و بەرگری لێدەکەن‌و زەقی دەکەنەوە.[٨٨]

لە روانگەی "کوردیزم"وە نەتەوە دەبێ چەشنێکی دیاریکراوی لە دەوڵەت ـ نیشتمانی مودێڕن بێ، بەم واتایە دەبێ نێوان یەکەیەکی نەتەوەیی‌و سیاسی سازگاریەکی سەقامگرتوو یان لەباریان هەبێت.[٨٩]

"کوردیزم" شرۆڤەگەلێك لە پێوەندیی لەگەڵ شێوەی ناسین لە ئێمەوە، پێوەندییە کۆمەڵایەتیەکان، دەسەڵات، کۆمەڵگاو کولتوورەو پێداگری لەسەر نەتەوە وەك تەوەری سەرەکییە.[٩٠]

"کوردیزم" شێوازی هەبوونی نەتەوەی کورد لە نێو جیهاندایە، کە لە "شوناسی نەتەوایەتی" شوێنهەلگر(تأثیرپذیر)ن‌و شوێندانەر(تأثیرگذار)ی لەسەر ئاخێوە شوناسخوازانە (هویت طلبانە) لەسەریان هەڵدەکەنرێ‌و دیاری دەکرێ.[٩١]

ئاخێوی نەتەوە لە "کوردیزم"دا لەسەر ئەو گریمانەیە پێداگرە کە هەر نەتەوەیەك لە نێوان نەتەوەکانی رابردوودا، ئێستاو داهاتوودا چارەنووسێکی تایبەتیان هەیەو لەم روویەوە، دەگمەنە، هاوولاتی هەر نەتەوەیەك پێگەی یەکسان، ئەزموونی مێژوو، هۆگرییانو کولتوورێکی هاوبەشیان هەیە. زمانو ئایین هەندێك جار لەو کولتوورەدا دەژمێردرێن. ئەم ئاخێوە هەروەها هەڵقوولانی نەتەوە بە کردەوەیەکی جیهانگیریی دەناسێنێ.(٩٢)

ئاخێوی نەتەوە لە "کوردیزم"دا، مافی دەسەڵاتدارێتی بەسەر خەڵکداو نوێنەرایەتی سیاسی لە لایەن خەڵکەوە بەتەواوی سەر بە نەتەوەکانەوە دەژمێرێو لەو باوەرەدایە کە کاتێك گرووپێك لە مرۆڤەکان لەچوارچێوەی نەتەوەیەکدا کۆببنەوە شایانی سەربەخۆیی دەبن. بانگەشەی ئاکاری ـ سیاسی ئاخێوی نەتەوە ئەمەیە کە هەرکات نەتەوەیەك بیهەوێ، مافی پێکهێنانی حکومەتی هەیەو حکومەتی خاوەن رەوایی، حکومەتێکە کە نوێنەرایەتی نەتەوەیی لە ئەستۆ بێت.(٩٣)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، لە مێژووی هەر نەتەوەیەکدا، چەشنێك هاوگری هەیە کە ئاخێنراوە لە راڤەی ئازایەتی، مەزنایەتی، فیداکاری، هەژاریو خۆڕاگری توند لە لای ئەو نەتەوەیەو بەختەوەریی دوارۆژی هەر نەتەوەیەك لەوەدایە کە دەسەڵاتدارییەك پێك بێنێو لە زێدی دایکی خۆیدا کۆبیتەوە.(٩٤)

لە روانگەی" کوردیزم"ەوە، نەتەوەکان، یەکە کۆمەڵایەتیو سیاسییەکانن کە لە سەر بنەمای پرەنسیپێکی تایبەت لە چییەتی خۆیەوە بیچمی گرتووەو پێکهێنانی لەسەر ئەم گریمانەیە دامەزراوە کە کۆمەڵە کولتوورییەکان دەبێ ببنە کۆمەڵە سیاسییەکانو تاکە پیوەندیدارەکان بەم چەشنە کۆمەڵانەوە، مافی خۆبەڕیوەبردنیان هەبێ یان لانیکەم بەڕێوەبەری خۆیان هەڵبژێرن.(٩٥)

داخـوازی تـەواوی نەتـەوەیی کـورد لـە "کـوردیزم"دا، ئەوەیـە کـە دەوڵـەتو حکومـەتێك پێـك بێنـێ یـان سـەرێکی دەسـەڵاتی وڵاتو حکومـەتی بەدەستەوە بگرێو ببنە دەوڵەتێکی نەتەوەیی. (٩٦)

خاڵی دەرهەست(ذهن) لە ئیدئۆلۆژی"کوردیزم"دا، ئەوەیە کە نەتەوەیی کـورد لە نەتەوەکانی دیکە شتێکی کەمتری نیەو مەبەست لە بواری دەرهەسـت، هـەوڵ بۆ تەیارکردنی هێزەکان لە بەرامبەر ئەمری یەکسانی نەتەوەی کورد لە بەرامبـەر نەتەوەکانی دیکەو لە ئاکامدا خاوەن مافی گەشەسەندندایە. (٩٧)

"کـوردیزم" پێداگری لەسـەر ئـەو باوەڕەیـە کـە گەشەسـەندنی شـێواو و لـە جیهانی راستەقینەدا دەبێتە هۆی پاوانخوازیی ناوەند بەسـەر دەوروبـەردا بـووە. لـەم نێـوەدا ناوچـەکانی دەوروبـەر کـەم تـا زۆر لـە بەرامبـەر ئـەم دەسـەڵاتەدا دژکردەوەیـەکی دوو لایەنـەیان نیشـان داوەو لـە هـەمان کـاتی بـەرگری لـە بەرانبەریانـدا هـەوڵیان داوە کـە تـا لـە هێـزی بـزاوت بـە قـازانجی خۆیـان کـەڵك وەرگـرن. ئەمـەش تـەنیا بـە گـوێرەی ئارمـانجخـوازیی سیاسـیو تـەیارکردنی ئیـدئۆلۆژیکی هێزەکـان بـە پاڵپشـتی لەسـەر سەرچـاوەکانی خۆیـان دەرەتـانی هەبووە، واتە پێداگری لەسەر "نەتەوە"بوون. (٩٨)

"کـوردیزم"، ئوسـتوورەیی هەڤبەنـدی، هـاوگریو نۆژەنبوونـەوەی ژیـانی نەتەوەی کوردییە. (٩٩)

"کوردیزم"، ئیدئۆلۆژییەکی بەرزنرخاندنی رۆحی نەتەوەیی، هەستیکی زۆر بە شوناسی بە کۆمەڵ، هەڤبەنـدی نێـوان کۆمـەڵیکی بـەرین لەسـەر بنـەمای زمـان، کولتوور، میرات، ئایینی هاوبەش یان شارۆڤەندی نەتەوەییە. (١٠٠)

نەتـەوە لـە "کـوردیزم"دا، گرووپێکـی هاوپێگەیـە کـە بانگەشـەی دەسـەڵاتی سیاسی زەوی لە سەر بنەمای باوەڕی هاوبەش بە کولتووری تایبەتی خۆی بووەو

کۆمەڵی سیاسی خۆی لەسەر بنەمای واتایی شارۆڤەندیو دەسەڵاتدارێتی خەڵکی دادەنێ. بە واتایەکی دی نەتەوە بریتییە لە کۆمەڵە خەڵکێك کە چارەنووسێکی زمانی، پاڵپشتی کولتوورەکەیانەو دەوڵەتی مودێرن بەهێزکردنیان لە روانگەی سیاسییەوەیە.(١٠١)

لە کاتێکدا کە بوونی کۆمەڵە زمانییەکی هاوبەش، بە مەرجی پێویستی نەتەوەبوون دەژمێردرێو مەرجی گرینگتر لەوە ئەوەیە کە هەستی دەروونی سەربە کۆمەڵە خەڵکێك کە چارەنووسێکی هاوبەشیان هەبێ ـ چارەنووسێك کە بەرهەمی ئەزموونو یادوەرییە هاوبەشەکانە ـ و هەروەها کۆمەڵێکی جوغرافیایی لە خەڵك کە هاوپێوەندیی شوێن و یەکسانیان هەبێ، لە گۆڕێدا بێت.(١٠٢)

ئامانج لە پێناسەی "ئوستوورەی نەتەوایەتی" لە "کوردیزم"دا، نەتەنیا پاساوی مافی نەتەوەیی کورد لەسەر نیشتمانی کوردستاندایە، بەڵکوو پێناسەی رەسالەتی تایبەتی نەتەوەی کورد لە بەرامبەر نەتەوەکانی دیکەدایەو دیاریکردنی هۆکاری ئاوەزمەند بۆ بانگەشەکردنی بۆ یەکسانی سیاسیو فەرهەنگی نەتەوەکانی دیکەیە.(١٠٣)

لە روانگەی "کوردیزم"وە، یادوارە هاوبەشە مێژووییەکانو ئەزموونە بەکۆمەڵەکان، لە هەستاوێتیترین هۆکارەکانن کە لە پێکهێنانی نەتەوەکان وەك کۆمەڵگە فەرهەنگییەکانی خاوەن چارەنووسێکی هاوبەشی سیاسی دێنە ئەژمارەوە.(١٠٤)

"کوردیزم" لە روانگەی کۆمەڵناسانەوە چەشنێك یەکبوونی کۆمەڵایەتییە کە ئەندامانی کۆمەڵگایەکی کولتووری پێکەوە گرێ دەدا.(١٠٥)

ئیـدئولوژی نەتـەوەیی لـە "كـوردیزم"دا، لـە دوای چـوارمژار بـە مەبەستی سـەرەكی دایـە: یەكیـەتیی نەتـەوەیی، بـەرز نرخانـدنی پێشڤەچوونی نەتـــەوەیی، ئامـــادەكردنی رەســـالەتی نەتەوایـــەتی، ئارمـــانجی ســـەربەخۆیی نەتەوەیی.(١٠٦)

كولتوور لە "كوردیزم"دا، لە پەسەندە سـەقامگرتووەكانی هەڤبەنـدی لەسـەر بنەمای بایەخە هاوبەشەكانە كە لە رەوتی كۆمەڵایەتی بوونی دەروونی دەبێو بە گرێدان بە رەوگەی پێوەندی هاوبەش، بایەخەكان، دابونەریتە هاوبەشـەكان بـە شێوەیەكی بنەڕەتی بوونی نەتەوەیی پێك بێنن.(١٠٧)

"كوردیزم" خوازیاری مافە جیانەكراوەكانی تەواوی توێژەكانی نەتەوەی كورد لە هەموو بوارە سیاسی، فەرهەنگی، كۆمەڵایەتیو ئابوورییەكان لە پـەنای مرۆڤـ و نەتەوەكانی دیكە دایە.(١٠٨)

نەتەوە لە "كوردیزم"دا، نموونەی باڵای كۆمەڵێكی كولتوورییـە. سـەرهەڵدانی هەڤبەندی نەتەوەیی بە واتای بوونی سیستمێكی هاوبەشـی هـزریو سـیمبۆلێكو شـێوە هەڵسـوكەوتە هاوبەشـەكانە كـە ئەنـدامانی نەتەوەیـەك پێكـەوە گـرێ دەدا.(١٠٩)

"كوردیزم" شیاوترین بنیات بۆ رەوایی سیاسـی نەتـەوەی كـوردو هـەنگاوێكی بنەڕەتیو رەها لە رەوگەی گۆڕانكاریو هـزرو كـردەوەی نەتـەوەی كـورد بـەرەو ئاوەزمەندێتی (عقلانیت)و هزرتەوەرەیی (خردمداری)یە.(١١٠)

لـە روانگـەی "كـوردیزم"ەوە، تـوخمی پێكهێنـەری سـەرەكی پێكهێنـەریی نەتەوە، واتا هاوبەشەكانو تێگەیشـتن و ناسـینە كـە جـەماوەری نەتـەوە لەمـەڕ ئەزموونە هاوبەشەكانیانو لەگەڵ گرووپەكانی دیكەدا هەیە. ئەم واتـاو ئەزموونـە هاوبەشـانە بـەر لـەوەی پێناسـە بكـرێن لـە نەتەوەیەكـەوە بـۆ نەتەوەیـەكی دی

ئاڵووێر دەکرێن‌و بە شێوەی یادواری، هێماو بایەخەکان‌و رەمزدانەری‌و دەبنە "ئەستورەکردنی پێکهێنەر" لە نەتەوەدا. ئەم ئوستوورە پێکهێنـەرە فـرە مژارن: نێوی هاوبەش، ئوستوورەیەکی هاوبەش، حەکایەتێکی مێژوویی هاوبـەش بە وێناکردنی خاوەن کولتوورێکی تاقانەو نـەگۆڕ (تحـول ناپــذیـر) بەسـتراوە بـە نیشتمانێکی تایبەت‌و هەستی دەروونی هاوگری‌و یەکبوون.[111]

یـەکێ لـە هـزرە بنچـینەییەکانی دەسـەڵاتداریێتی لـە "کـوردیزم"دا، هەسـتی بەستراوەبوون بە تاکە نەتەوەیەك و بوونی هێزێکی ناوەندخواز لە پێناو یەکیەتی بەخشینی دایە.[112]

هەموو سیستم ـ دامەزراوەگەلێ کە نەتەوەیەك باوەڕی پێیان هەیە، وەك ئاڵای نەتەوەیی، یادوارە مێژووییەکانی رابردوو، بنچینەکانی ئاینی دەسـەڵاتدار، رێسـا ئابوورییـەکانی شـیاوی قبـوڵکردنی گشـتی‌و زەنجـیرە پلـەی (سلسـلە مراتـب) سەقامگرتوو لە "کوردیزم"دا، بەشێك لە هەستی هاوگری بە کوردستان بە وێنەی نیشتمانێکی نەتەوەییە.[113]

نەتەوەیی کردن (ملـت سـازی) نیشـتمانێك لـە کـوردیزمدا، کومەڵایـەتی‌کردنی نیشـتمانی حەشـیمەت لـە مەبەسـتی پێکهێنـانی هەسـتی هاوبەشـی شـوناس بـە تێڕامانەگەلێك لە نیشتمان‌و نەتەوەیە کە بە وێنەی بەشێك لە گەلاڵەی نەتـەوەیی کردن وێنا دەکرێ.[114]

رۆڵی تەوەرەیی شوێن‌و پێکهێنانی شوێن، بیچمگرتنی بەرانبەرانـەی شوناسـی ئەنتیك ـ نەتەوەیی لە تێڕوانینی جوغرافیایی "کـوردیزم"، گرینگـی جوغرافیـایی ناسـیونالیزم وەکـوو پـاری هاوبەشـی شـوێن، دەسـەڵات شـوناس روون دەکاتەوە.[115]

له روانگەی "کوردیزم"دا، رۆڵی جوغرافیایی پێناسەی قەلەمڕەوی نەتەوەکانو بوونی سنوورەکان نێوان ئێمەو ئەوانی دی بە زمانێکی پسپۆڕانەو شرۆڤەی راستیەکانی چاوەدێر بەسەر پەرانپەری سروشتی، کولتووریو چۆنیەتی بەڕێوەبردنیاندایە.(١١٦)

"کوردیزم" رابوونی ئەڤین بە نیشتمان، بە ئامانجی تێگەیشتنی هاوبەشی دایەنگە (زادگاه)و گیڕانی ئەرکی نەتەوایەتی‌یە.(١١٧)

دامەزرانی نەتەوەیی، فەزای سیاسی، کۆمەلایەتی، کولتووریو ئابووری لە ئامانجە دوارۆژەکانیەوە کە لە پاش نەتەوەخوازی نیشتمانیدایەو "کوردیزم" لە میکانیزمی پێویست کە ناسێنەری وێنەیەکی نەتەوەییو تایبەت لە کوردستاندا وەك زێد، وەتەنو نیشتمانەو بۆ دیاریکردنی بەشێکی نەتەوە کەلك وەردەگرێ. (١١٨)

دروستکردنی سنوورو پێکهێنانی پێگەی کۆمەلایەتی، رێگەی بنەڕەتی لە توخمە بنەڕەتییەکانی پێکهێنانی شوناسی لە "کوردیزم"دا دێنە ئەژمارو لەم روانگەیەوە، سنوورەکان هەم دامەزراوەو هەم هێمای پێوەندیی دەسەلاتو دامەزاروە کۆمەلایەتییەکانن کە لە رەوتی جیاکردنەوەی کردەوە جێگرتووەکانەوە دەبنە بەشێك لە ژیانی رۆژانەو، سنوورکانی هەم ئافرێنەرو هەم ئافرێنراوی شوناسن.(١١٩)

بە باوەڕی "کوردیزم" هەستی هاوشوناسی(هم هویتی) لەگەڵ "بەستێنێکی نزیكو نەبەستراوە"ی ناوچەیی پەرە ئەستێنێ نە ئەوەی کە لەنێو بچێت. لەم روویەوە، شوناسی نەتەوایەتی لەو شوێنانەی بەهێزتر دەبێت کە شوناسی نەتەوایەتییان رەوشێکی باوەڕ پێکراو و پتەویان هەیە. (١٢٠)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، بەستراوەیی بە نیشتمانەوە بە هەمان مێژینەی کۆمەڵگای مرۆییە و بەڵگەیەکی کەم لەم بارەوە هەیە کە پێوەندییە ئیدئولۆژیکیەکانی بەهێزی کە شوناس، سیاسیو نیشتمان پێکەوە گرێ بدا رو لە لاوازبوونی هەبێ.(١٢١)

لە "کوردیزم"ەوە فێردەبین تەنیا ئەسڵێکی هاوبەش کە بنەڕەتی هەر نەتەوەیەك پێك دێنێ، هەستی ئەندامەکانی ئەم نەتەوەیە بەوەی کە نەتەوەکەیان بەرەو چارەنووسێکی هاوبەش دەڕۆنو پێویستو دەروەست بە یەکەیەکی گشتی خۆی، وەکوو "ناخی نەتەوە" هەیە.(١٢٢)

مێژووی باڵادەستبوون لە کوردستاندا، مێژووی پشتیوانی بەکەمزانینی کەسایەتی نەتەوەیی نەتەوەی کوردە. گرووپی باڵادەست بەردەوام ئەم نەتەوەیە لاواز، هەژاربوون لە بەڕێوەبەرایەتیدا، نیگەرانی لە بەڕێوەبردنی ژیانی خۆیدا، هەستاوێتیبوون(احساساتی)، تینویەتیی بەتین، شێواو و تەنانەت دڕندە ناودەبەن تا پاساوێکی لەبار بۆ بەردەوامبوون بە دەسەڵاتدارێتی و سەرکوت دابین بکەن.(١٣٢)

بنچینەگەلێك کە لە "کوردیزم"دا وەك بنەڕەتی بنچینە نەتەوەییەکانو پاساوی کردوەی سیاسی دەناسرێن، بریتین لە:

١ـ بنچینەی "مافی دیاری کردنی چارەنووسی نەتەوەیی" بۆ تەواوی نەتەوەکان بەتایبەت نەتەوەی کورد، مافێکی حاشاهەڵنەگرە.

٢ـ نەتەوەی کورد وەك تەواوی نەتەوەکانی جیهان مافی سەربەخۆیی سیاسیو خاوەن وەڵاتێکی سەربەخۆیی هەیە.

٣ـ ئەگەر نەتەوەیەك بێدەسەڵات بێت، مافی هەیە بە پشت بەستن بە تەواوی شێوەکان دەرتان بۆ سەربەخۆیی خەباتی خۆی پێك بێنێتو خەبات بکات.

٤ـ تەواوی نەتەوە ـ دەوڵەتەکانی جیهان مافیان هەیە کە سیاسەتی نێوخۆییو نێونەتەوەیی خۆیان بۆ دەستێوەردانی وڵاتانی دیکە ڕێکبخەن.[١٢٤]

گرێنگترین ئاکامگەلێك کە "کوریزم" بە دوای خۆیدا دەیهێنێت، بریتیە لە:

١ـ ئەندامەتی لە شوناسی نەتەوایەتی بۆ تاك، مزگێنیدەری ڕزگاریو ئازادی لە فەرامۆشبوونی تاکەکەسیو بە واتای ئەندامەتی لە کۆمەڵێکدایە کە کاریگەری لەسەر ژیانی تاکدا دەبێت.

٢ـ ڕەوایی وەرگرتن لەگەڵ نەتەوە بۆ تاکەکان، هیوای نۆژەنبوونەوەو چاکسازکردنەوە، لە ڕێگای چاکسازی کردنەوە یان نۆژەنکردنەوەی ژیانی نەتەوەوە دابین دەکات.

٣ـ باوەڕ دەداتە تاکەکانی کە هەمووان خاوەنی دۆخێکی یەکسان وەك ئەندامەکانی نەتەوە دەبن.[١٢٥]

هەستی بەهێزی "ئێمەبوون(ما بودن)"ی لە "کوردیزم"دا، یەکەمین ئامرازێکە کە خەڵك بەو هۆیەوە شوناسی خۆیان بە شێوەی بەکۆمەڵ دەناسنەوە.[١٢٦]

"کوردیزم" فەلسەفەیەکی سیاسییە کە لەو باوەڕەدایە یەکەمین هۆکار لە پێناسەو پێکهێنانی دامەزراوە سیاسییەکانو پێکهێنانی وڵاتێك وەك قەلەمڕەوێکی دیاریکراو، حکومەتو شیاوی بەستنی پێوەندییەکی بەرانبەرانە دەبێت.[١٢٧]

هەموو نەتەوەکان خاوەنی مافی سەربەخۆیی بە "سەروەریی ماف لەمەڕ ڕەوشی سیاسی خۆیان"ن، بە ئازادیی بڕیار بدەنو بە ئازادی ڕێگەی پەرەپێدانی ئابووری، جڤاکیو کولتووری خۆیی دەگرنەبەر.[١٢٨]

"کوردیزم" مافی کەڵك وەرگرتنی هەر کەسێك لە کولتووری خۆیی، ئازادی ئایین، مافی کەڵك وەرگرتنی هەر تاڵێك کە زمان خۆییو شێوەیەکی ئاشکراو

تایبــەتی، مــافی دامــەزرانی دامــەزراوەکانو کۆمەڵــەکان، پاراســتنی پێوەندی، مافی بەشداریکردنی لە ژیانی کولتووری، ئابووری، سیاســیو نــەبوونی هەڵاواردنو یەکسانی هەڵسوکەوت بۆ هەموو نەتەوەکان بەفەرمی دەناسێت.[١٢٩]

نەتــەوە لــە "کــوردیزم"دا، زەقتــرین شوناســی گــرووپ بــۆ ئامانجــەکانی رێکخراوێکی سیاسییە.[١٣٠]

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، کەمایەتییەکانو کۆمەڵگە ئەتنیکییەکان لە هــەر وەڵاتێــکدا وەکــوو ئەنــدامانی پێگەیشــتوو و یەکســانی کۆمــەڵگاکانن کــە تێــدا دەژین.[١٣١]

"کوردیزم" نەتەوە بۆ یەکیەتییو ئاپۆرای لە یەکەیەکی ئورگـانێکی سیاسـیو لە چوارچێوەی وڵاتێکی سەربەخۆو لە رێگەی بەرزنرخاندنی شوناسـی هاوبـەشو وەفاداری بە نیشتمانی نەتەوەیی بانگهێشت دەکات.[١٣٢]

"کوردیزم" ئەڤینێکی مەزنتر لە ئاوەزو بەهێزتر لە ئیرادە پـەروەردە دەکـات، ئەڤینێك بە یارمەتی ئەم باوەڕەوە دێت کە ئەم چارەنووسە، تاقە چارەنووسێکی پیرۆزە بۆ نەتەوەیەك کە ئەڤین بە ئازادی، بزوێنەرو هەرمانبوونیەتی.[١٣٣]

"کوردیزم" هەم شێوەی کردەیی سیاسیو هەم شێوەی ئاخێو (گفتمان)ە کـە لە هـەر بیاڤێکدا بـە پێکهێنـانی سیسـتمێکی پێناسـەو واتـایی، شـوناس وەکـوو پۆلینبەندییــەکی ئــاخێوو بــە گــوێرەی چوارچــێوەکانی نەتــەوەو ســانابوونی پێکهاتنی، رەنێودێنێتەوەو دەیپارێزێ.[١٣٤]

"کوردیزم" پتر چەمکێکی لەبار بۆ پەرەئەستاندنە تـا چـەمکێکی سـنووردارو، لەم رووییەوە کۆمـەڵێکی بـەربڵاو لـە هانـەکان دادەپۆشـێ و لـە پێوەنـدی لەگـەڵ شوناسی نەتەوایەتیدا، واتا پەیدا دەکات.[١٣٥]

"كوردیزم" تاقە هۆكارێكی هاوبەش لەسەر لێڕوانینە زانستییەكانو بیاڤی تێڕوانینەكانە كە دەتوانێ شوناسخوازی نەتەوەیی لە چوارچێوەی شوناسێكی سەربەخۆدا چالاك بكات. (١٣٦)

"كوردیزم" تیۆرییەكە كە لەسەر بنەمای باوەڕ بە ئازادی لە رەهەندە جۆراوجۆرەكانی ئابووری، سیاسی، مەزهەبییەوە بۆ نەتەوەی كوردو بوار رەخساندنی و كردەوەكانی بەسەر خۆیدا حكوومەت دەكات. (١٣٧)

ئامانجی "كوردیزم" یەكگرتووكردنی تەواوی ئەندامەكانی كۆمەڵگای كوردستانو، چاوپۆشی لە بەستراوەییە تایبەتەكانیانو، بە جەخت كردن لەسەر وەفاداری، هێماكانو دامەزراوە هاوبەشەكانیەتی. (١٣٨)

نەتەوە لە "كوردیزم"دا حەشیمەتێكی مرۆیی خاوەن ناوێكە كە ئەستوورەو یادوەرییەكان، كولتووری گشتی جەماوەر، نیشتمانێكی دیاریكراو، یەكیەتیی ئابووریو حقووقیو ئەركی یەكسانی بۆ هەموو ئەندامەكانیەتی. (١٣٩)

نەتەوە لە روانگەی "كوردیزم"وە جیایی لە هەبوونێتی سیاسی (موجودیت سیاسی)، هەبوونێتی كۆمەڵایەتیشە كە خەیلێوەن(مدت زمان زیادی است) بیچمی گرتووەو لە شێوەی حكومەتی یاساییەوە جیاوازە. (١٤٠)

"كوردیزم" لەم باوەڕە دایە كە لە حاڵەتێكدا هەستی نەتەوەیتی لە هەر پلەیەك لە هێزدا هەبێ هۆكارێكی ئاسایی بۆ هاوپێوەندی تەواوی ئەندامەكانی نەتەوە لە ژێر حكومەتێكدا و خاوەن حكومەتێكی جیایان بۆ خۆیان هەیە. (١٤١)

"كوردیزم" بە قبوڵكردنی ناسیونالیزمی دێموكراتێك، لەسەر ئەم باوەڕەوە پێداگرە كە شارۆڤەندیی دێموكراسی مۆێرن هەم هەستی جیایی شوناسو بیاڤی كردەوەیەو هەم شوناسی نەتەوایەتی هاوبەش دابەش دەكات. (١٤٢)

"کـوردیزم" سەرچـاوەی شوناسـی تـاك لـە نەتـەوەوە سـەقامگیر دەكات كە خاوەنی دەسەڵات، ناوەندی سەرەكی وەفـاداری‌و بنـەمای هەڤبەنـدی هەمەكی رەچـاو دەكـرێ، بـەڵام هاوكـات بـە شـارۆڤەندان، مـافی خـاوەن شـێوە جۆربەجۆرەكانی شوناس لە فەزایەكی گشتیی‌دا بە نێو "كۆمەڵگای مەدەنی"یش دەدات. لـە "كـوردیزم"دا چـاوەڕوان دەكـرێ شـارۆڤەندان شوناسـی خۆیـان لـە نەتەوەی خۆیانەوە وەربگرن.(١٤٣)

ئەگەرچـێ لـە "كـوردیزم"دا مـافی شـارۆڤەندی لـە دیموكراسـی مـۆدێرن بـۆ بەشداری لە چالاكیگەلێ كە لە وڵاتدا سەربەخۆیەو لـە رێگـەی ئەوانـەوە دەتوانـێ هەستی شوناسی جیاواز لەگەڵ شوناسـی سیاسـی خـۆیی دەر بـبڕن، پـارێزراوە، بەڵام زەنجیرەپلـەی وەفادارییـە كۆمەڵایەتییـەكان كـە لـەودا نەتـەوە بـۆ هـەموو تاكـەكانی لـە هـەر روانگەیەكـەوە بـە پێویسـتی لـە لوتكـەی سـەروەترین خالێـك دادەنێت، ئەسلێكی سەقامگیرو چەقبەستوە (گریزناپـذیر)دەبێ.(١٤٤)

لە روانگەی "كوردیزم"ەوە، ناسیونالیزمی سیاسی هەركات لەگەڵ دێموكراسی ئاوێتە بێت دەتوانێ بە داڕشتنی بنەڕەتێك بـۆ فیدراسـیۆنێكی جیهـانی كـە هـەم هاریكـاری‌و هــەم راگـرتن‌و بەرســەڤی خــۆجێی بــە رەوا دەزانــێ‌و لــە پێنــاو ئاوێتەبوون‌دا بن نە ئەوەی كە بەربەستێك لە رێگای ئەودا بێت. ئـەم كـردەوە تـا رادەیــەكی زۆر بــەوە بەســتراوەیە كــە ناسـیونالیزمی سیاسـی بــە پشــتگەرمی دێموكراســی بتوانــێ لەســەر هەڵخڵەتاندنــەكان لـــە شــێوەی چـــائوڤینزیی (نیشتمانپەروەی دەمارگرژانە) دەركەوێ. ئارمانجی دێموكراسی نوێ بنـەڕەتێكی پتـەو بـۆ فدراسـیۆنێك لـە نەتـەوەكان دەبێـت. چـوونكە پشـت بەسـتن لەسـەر باوەڕێكەوە كە هەنـدێكجار لـەژێر نـاوی مافـە كورتكراوەكـان و كۆبەندیـدا بـێ‌و لەســەر ئــەم بــاوەڕەی كــە تــەواوی خــەڵكی دەبێــت لــە "مــافی دیــاریكردنی

چارەنووس"دا وەکوو خاوەن ئامرازێک بۆ دەستڕاگەیشتن بە ڕۆژخۆشیو بەختەوەرییەکی مەزنتر بن.(١٤٥)

"کوردیزم" وەك بزاڤێك، بزاوتێکی سیاسییەو بانگەشەی خۆیی لەسەر ئەم ئەسڵە پاساو دەداتەوە کە نەتەوەیەك بە ناو"نەتەوەی کورد" هەیە، وەفاداری پتر لە هەموو شتێك پێوەندیی بە نەتەوەوەیەوە هەیەو نەتەوە دەبێ لە نێوخۆیی قەلەمڕەوی نەتەوەیی خۆیدا خودموختاری سیاسی هەبێتو ئەوەی مشتومڕی دەسەڵات لەسەر ئەم ڕێکخراوە سیاسییە خودموختارە پشت ئەستورە، لەسەر ڕەوایی نەتەوەییە.(١٤٦)

"کوردیزم" وەك بزاڤێکی ناسیونالیستی یەکییەتی بەخش، بزاڤێکی سیاسی بەرهەڵستکارە کە بەشە داگیرکراوەکانی نیشتمانی کوردستان بە بەشێك لە قەڵەمڕەوی نەتەوەیی خۆی دەزانێو لە ئاکامدا لە دوی یەکپارچەکردنی کوردستان لە ڕێگەی پێکهێنانو سەقامگیری دەوڵەتێکی نەتەوەییەوەیە.(١٤٧)

مەبەست لە ڕەسانەیەتی لە "کوردیزم"دا پتر ڕەوشێکی زانستییە واتە سەربە شوێنێك بوون، تێکهەڵچوون لە زەمەنو هەوڵ بۆ داگیرکردنی بارستاییە بوونەکانەوەیە.(١٤٨)

بە "کوردیزم"، نەتەوەی کورد دەتوانێ بانگەشەی خاوەن چارەنووسی خۆیو گەرەنتی بەهەشتو دۆزەخی خۆیی بێت.(١٤٩)

مرۆڤی کورد لە "کوردیزم"دا خاڵ بە خاڵو هێڵ بە هێڵ، هەڵکەوتەی کاتی خۆیی هەڵدەسەنگێنێو زیرەکانە لەگەڵ ڕۆچوون بۆ هەر فاکتەرێکی نوێ بە هەڵسەنگاندنەکەی بە بەرنجامێکی وشیارتر دەستڕادەگات.(١٥٠)

لە "کوردیزم"دا دەوڵەتی نەتەوەیی وەك دامەزراوەیەکی باڵاو ناوەندی وەفاداریی ڕچاودەکرێ کە لە ڕێگەی ڕاگەیەنەکانەوە، ڕاگرتنی فێرکاری، هێڵی

دیاریکراوی زەمـەنو ئاراسـتەکردنی گەشـەپێدانی سیاسـیو ئـابووری، کولتووریو کۆمەڵایەتی بەهێز دەبێت.(١٥١)

لە "کوردیزم"دا وشەی "نەتەوەیی" وەکوو دیاریکەرێکی ژیانی رۆژانـە دەردێ کـە پتـەوترین بنـەما بـۆ هەسـتێکی بـەربڵاو لـە شوناسـی نەتەوایـەتی دابـین دەکات.(١٥٢)

"کـوردیزم" لـەم باوەڕەدایـە کاتێـك کـە نەتـەوە لەسـەر بنـەمای بنەواشـە راستەقینەکانی خۆی بۆ مرۆڤایەتی هەوڵ دەدات. نەتەوە لەم روانگەوە پاڵپشتی ئەهرۆمێك دەبێت کە دەبێ بۆ بەرژەوەندیی هەمووان بەکار بهێنرێت.(١٥٣)

"کوردیزم" بە زەقکردنەوەی تیۆریی نەتەوەێتی، مافی نیشتەجێبوونی خـۆیی دەبێتـە ئارمانجێـكو بانگهێشـتی هـەموو نەتـەوەکان بـۆ بەدەسـتهێنانی ئـازادی نەتەوەیی خۆیی خەبات بکەن، دەکات.(١٥٤)

"کـوردیزم" گەڕیـدەی رۆحو رەسـالەتی "نەتـەوە" بـۆ گەیشـتن بـە ئـازادیو یەکسانیو پشت ئەستور بە دەسەڵاتی خۆی بۆ رزگاری نەتەوەییە.(١٥٥)

"کوردیزم" بە واتەیەکی دی دەتوانێ بە جێگـەی "ئاگـایی نەتـەوەیی" بـەکار بهێنرێتو چاودێری بەسەر کۆمەڵێك واتاو هەسـتەکان دەکـات کـە فـۆرمی واتـای شوناسی نەتـەوەیی پێکدێنن. لـەم روانگـەوە، شوناسـی نەتـەوەیی شـتێکە کـە دەتوانێ وەکوو شوناسی بنەڕەتی ناودێر بکـەرێت، شوناسـێك کـە وێدەچـێت لـە بەراورد لەگەڵ هەر شوناسێکی دیکەدا، تەواوی بیاڤەکانی ژیانی جڤاکی، رامیاری کولتووریو ئابووری دەگرنەبەر.(١٥٦)

شوناسی نەتەوەیی لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، شوناسێکی پێگەیشـتوو و بـە واتایەکی دیکە پێگەیشتووی چەمکی شوناس بە واتای تـەواوی وشـەو سەرچـاوە

لــه رەوتێکــی تــەکوزی پێگەیشــتووی ئامانجمەنــدی کۆمەڵایــەتی بــۆ "نەتەوە"یە. (١٥٧)

شوناســێ کــه شــیاوپێدانی بــەرینی هەیــه یــان هــەمان شوناســی بنــەڕەتی کــه وێدەچێت چییەتی خاوەنەکەی پێناسـه بکاتو لـه هـەر چەشـنێك کـه هـەبێت هەڵسوکەوت له بارودۆخـه جۆراوجۆرەکانـدا پێکـدێنێت. ئـەم شوناسـه هـەروەها وێنەیەکی تـەکوزی کۆمەڵایـەتی یـان ئاگـایی کۆمەڵایـەتیی کۆمەڵگـەی مەبەسـت رەنگدەداتەوەو، له راستیدا ئەم وێنەیە له قەوارەیەکی چوکەدا دەگرێتەبەر. ئەم کردەوەیە چوارچێوەی شوناسی بنەڕەتی له جیهانی مـۆێرندا دەکاتـه بنـەڕەتی ئاگایی کۆمەڵایەتی مۆێرنیشو پێداگره لەسەر ئەوەی که لـه جیهـانی مـۆدێرندا، ئاگایی کۆمەڵایەتی، قەوارەیی ئاگایی نەتەوەیی لەخۆ دەگرێت. (١٥٨)

"کـوردیزم" چوارچـێوەی میکـانیزمی کولتـووریو بنەواشـەی یەکپارچـەیی جڤاکی، پێکهاتەی جڤاکیو سیستمی ناسیاری نەزمخولقێنییـه کـه واتـا دەداتـه راستییه کۆمەڵایەتییەکانو له ئاکامدا قەوارەی پێدەدات. (١٥٩)

دو بنەواشــەی زۆر گــرینگ لــه "کــوردیزم"دا، "بنەواشــەی دەســەڵاتدارێتی خــــەڵك"و "بنەواشــــەی بنــــەڕەتی یەکســــانی لــــه پێکهاتــــەی سیاســــیو کۆمەڵایەتی"دایەو لەسـەر ئـەم بنەمایـەوە، دەوڵـەت یـەکێ لـه پێویسـتییەکانی بنەواشـەی دەسـەڵاتدارێتی خەڵکییـەوەو دەسـەڵاتێك کـه لـه لایـەن دەوڵەتـەوە بەڕێوەدەچێت له نەتەوەوە سەرچـاوە دەگرێت. بنەواشـەی یەکسـانیش لەسـەر بنـەمای چـەندایەتی گشـتگیری شوناسـی نەتـەوەیی وەك هۆکـاری گـرینگترین پێداویستی پێکهاتەیی، واته چییەتی توێژبەندی (قشربندی) کۆمەڵایەتییە. (١٦٠)

شوناسی نەتەوەیی کورد له"کوردیزم"دا یەکـەمین شوناسـه کـه لـه زەنجیرە شوناسەکانو توخمی سەرەکی سەرچاوەیەك بۆ هەموو خەڵکی نەتەوەی کوردە.

شوناسی نەتەوەیی، بناخەی ڕێکخستنی بەدەستەوە دەدا کە لە بـوارە جۆراوجۆرەکانـدا شـیاوی بـەکار هێنانـە. واتایـان پـێ دەداو دەیانکاتـە تـوخمی شوناسە دیارکراوەکان.(١٦١)

"کوردیزم"وەکوو پرەنسـیپێکی سیاسـی لەسـەر ئـەم باوڕەیـە کـە یەکەیـەکی سیاسیو نەتەوەیی دەبێ ڕۆنانیان (انطباق) لـە سـەریەکدی هـەبێ. لـە ڕوانگـەی "کـوردیزم "وە، دەتـوانین بـە تیۆرییـەکی ڕەوایـی سیاسـی بگـەین کـە وەهـا دەڕەخســێ کــە ســنوورە ئەتنیکییــەکان، ســنوورە سیاســیەکان دانــابڕێن. "کوردیزم" بەم لێکدانەوەیە " بە سیاسیکردنی شوناس"ە.(١٦٢)

وێنـەی دەرهەسـتی "کـوردیزم" لـە کۆمـەڵگا دەبێـت دوو تـوخم بگرێتەبـەر: چییەتی نەتەوە بە تەواوی و چییەتی مرۆڤگەلێ کە ئەندامەکانی نەتەوەنو پێکی دەهێنن. چییەتی نەتەوە بە تەواوی هەڵگری هەبوونێتی یەکپارچەییو کۆمەڵێکە کە دەبێتە هۆی پێوەندیی تاکەکانو بیچمی گرتووەو چییەتی مرۆڤـەکانیش کـە ئەنـدامی نەتـەوەن بریتییـە لـە ئاراسـتەکردنی ئێـرادە، بەرژەوەنـدیو ئامـانجی ئەندامەکانی نەتەوە لە پێناو گەیشتن بە ویستو ئارمانجە نەتەوەییەکانە.(١٦٣)

لە ڕوانگەی "کوردیزم"ەوە، هەروەها مرۆڤ ناتوانێ بێ ئەندامەکانی لەش بژی، بێ نەتەوەش ناتوانی زیندوو بمێنی. هەر مرۆڤێك لـە نەتەوەیـەکی تایبـەت دێتـە دنیاو چاوەڕوان دەکرێ خۆیی لە هەسـتی دڵبەسـتنو بەسـتراوەبوون بـە نەتـەوە دەر بخات.(١٦٤)

"کـوردیزم" زایەڵەیـەك لـە هـەبوونێتی بـە کۆمـەڵ، هێمـا لـە گەشـەکردنی جەماوەری خەڵك، پرەنسیپێکی سیاسیو جڤاکی نـوێو ڕاسـتییەکی پێکهاتـەیی بۆ نەتەوەی کوردە.(١٦٥)

"کوردیزم" له چەکەرەکردنی کردەوەی خۆی، ئاپۆرای سیاسی بە مەبەستی دەستڕاگەیشتن بە دەسەڵاتداریێتی زەوی نەتەوەیی، سەقامگیری ئەم دەسەڵاتداریێتییەو پاراستنییەتی. ئەم چەکەرەکردنەی، بەرهەمی ئامانجی ئێمەو یادوەرییە بە کۆمەڵەکان، زمان، کولتوورو ئاینو پێوەنددان لەگەڵ قەلەمڕەوی تایبەت بۆ پێکهێنانی کۆمەڵێکی سیاسی نەتەوەیییە.(١٦٦)

"زمان" لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، هەنبانەی لاپەڕەکانی مێژوو و بایەخگەلێکە کە لە نەتەوەیەکدا شاردراوەتەوەو بەم هۆیەوە رۆحی نەتەوەیی، هەناوێك بە باشترین شێوە دەنوێنێت.(١٦٧)

لە "کوردیزم"دا مرۆڤ کۆیلەنابێ، نە رگەزەکەی بە دیل دەگیرێ، نە زمانو نە ئایینەکەشی.(١٦٨)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، ئاپۆرایەکی بەرین لە مرۆڤەکان بە هەناوێکی ساخڵەمەو دڵگەرم، ویژدانێکی ئەخلاقی دەخولقێنن کە ناوی "نەتەوە"یە. نەتەوە لەم روانگەوە، ئاپۆرایەکی دڵخوازانە، دەرهەستو ئیدئولۆژیکیشە.(١٦٩)

"کوردیزم" هەستی گرووپ یان کۆمەڵێك لە خەڵکە، کە لە چوارچێوەیەکی پێکەوە گرێ دراودا دەژینو یەك زمانو یان زاراوە خۆجێییەکان وەکوو کەرەستەیەکی گواستنەوەی هزرو هەستە هاوبەشەکان بەکار دەهێنرێت، باوەڕێکی هاوبەشی مەزهەبییان هەیە، خاوەنی دامەزراوە، دابونەریتە هاوبەشەکانن کە لە درێژایی مێژوویەکی هاوبەش بە دەستیان هێناوەو ئاڵوێریان کردووەو ویستی هاوبەشیان بۆ ئاوێتە بوونو هاوشێوەبوون پەروەردە دەکەن.(١٧٠)

بزاڤی نەتەوەیی لە روانگەی "کوردیزم"دا هەولێکی رێکخراوەیی بۆ دابیکردنی هەموو تایبەتمەندییەکانی نەتەوەیەکی پێگەیشتوو لە هەموو روویەکەوەیە.(١٧١)

ویستە پێوەندیدارەکان لەمەڕ چاکسازی کولتووری نەتەوەیی، سەرنجدان بە گرینگی زمان، پێکهێنانی پێکهاتەیەکی پێگەیشووی کۆمەڵایەتی رووناکبیرە بژاردەکانی کۆمەڵگاو بەدەستهێنانی مافە مەدەنییە یەکسانەکانو مافی دیاریکردنی چارەنووس نەتەوەیی، لە ئامانجەکانی بزاڤی نەتەوەیی لە "کوردیزم"دا، دەژمێردرێن.(١٧٢)

"کوردیزم" فەلسەفەی رەواییبەخشین بە هزرو باوەڕە پێوەندیدارەکان بە دەسەڵاتداریێتی نەتەوەیی کورد، مافەکانی مرۆڤ، بەڕێوبەرایەتی نەتەوەییو دەوڵەتی نەتەوەیی لە رێگەی پێکهێنانی کولتوورێکی هاوبەش لەسەر بنەمایی زمانێکی یەکگرتوویی نەتەوەییەوەیە.(١٧٣)

"کوردیزم" هەڵی نەتەوەیەکە بۆ بووژانەوەی شوناسی نەتەوەیی خۆیی لە ژێر ئالآیەکی نەتەوەخوازانەیە کە خوازیاری بە فەرمی ناسینی وەك کاراکتەرێکی سەربەخۆ لەلایەن کۆمەڵگای نێونەتەوەیی، وڵاتانو رێکخراوە نێونەتەوەییەکانەوەیە.(١٧٤)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، سەربەخۆیی، تەناهیو رەوایی، تەنیا لە جیهانێکدا کە نەتەوە ـ دەوڵەت بەسەریدا دەسەڵات بکاتو لەگەڵ بەدەسهێنانی بارودۆخێکی نەتەوە ـ دەوڵەتێك شایانی دەستپێڕاگەیشتنە.(١٧٥)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، کوردستان یەکەیەکی سیاسی دەبێت کە سنوورە نەتەوەییەکان بە بەراورد لەگەڵ سنوورەکانی دەوڵەت دایەو سنوورە دەوڵەتییەکان بە هۆکارێکەوە کە لە بەرگری نەتەوەییدایە رەوایی پەیدا دەکات.(١٧٦)

"ناوکێکی هاوبەش(هسته مشترك)" لە "کوردیزم"دا بەم واتایەیە کە خەڵکی نەتەوەی کورد، هەموو "شوناسی نەتەوەیی" بە هزرو ئەزموون وەرگرتووە.(١٧٧)

"كـوردیزم" بـە هەڵسـەنگاندن نێـوان كەرەسـتەو ئامانجـەكان لـە ڕاستییەكی بەرهەستیو ڕێژەیی كەرەستەو ئامانجەكان لـە خودئاگاییيەوەيـەو فاكتەری هەڵسوكـەوت، بـە ڕاڤـەی ناسـینی بەرانبەرانـەی ئەندامـەكان نەتـەوەو نەتەوەوە ئاڵۆز دەكات. لەم ڕوویەوە، نە تەنیا هزری دادپەروەری دەبێتە هۆیی هەڵسوكەوتەكان لە ڕێگەی بەرزكردنەوەی بارودۆخێكەوەیـە، بـەڵكوو هەسـتێكی دەروونـی لـە نـاخی خـەڵكی نەتـەوەدا هەیـە كـە شـارۆڤەندان هـان دەدات هەڵسوكەوتی خۆیی لە تەواویی ڕەهەندەكانەوە گەشە پێبداتو لە چوارچێوەی چەمكێك بە ناو "نەتەوە" بەرز بنرخێنێت.[(١٧٨)]

ئامانجی سیستمی پـەروەردەیی لـە "كـوردیزم"دا، گۆڕانكـاری بـەهاو ئاكـارە نەریتییـەكانو ئافرانـدنی بـەهاو ئاكـارە نوێییەكانـە كـە لەگـەڵ دابو نـەریتێكی نەتەوەیی هاوتەریبو لەگەڵ پێداویستیەكانی نەتەوەوە، هاوئاهەنگ بن.[(١٧٩)]

"كوردیزم" وێناكردنەوەی ویستی نەتەوەییيە كە دەبوا تـەواوی ئەندامـەكانی نەتەوە تێدا بەشدار بن، چونكە وەك ئەندامی نەتـەوە، ڕیگەیـەكی دیكـە جیـا لـە بەشداریی لە ویسـتی نەتـەوە بـوونی نیـە. هـەر ئـەم ویسـتە نەتـەوەییيەیـە كـە "كوردیزم" دەكاتە تیۆرییەك بۆ هەر یەك لە ئەندامەكانی نەتەوەكەی.[(١٨٠)]

لە ڕوانگەی "كوردیزم"ەوە، خەڵكانێ كە بـە هـەر هۆیەكـەوە هەسـت دەكـەن سەر بە كۆمەڵێكن كە وەفادارییان لە پلەی یەكەمدا گرێ دراوە بەوەی كـە مـافی دیاریكردنی بەرژەوەندییە باڵاكانی خۆیانو بەو گوێرەیە ژیانیـان ڕێك بخـەن كـە شێوەی ئارمانجی ڕێكخراوێكی سیاسی (دەوڵەتی نەتەوەیی) لە خۆیاندایە. ئەوان مـافی حاشـاهەڵنەگری دیـاریكردنی بیچـمو قـەوارەی ئـەم ڕێكخراوەیـە كـە لـە شێوەیەكدا پێویستیشیان هەست پێ دەكرێت، هەیە.[(١٨١)]

"کوردیزم" دیاردەیەکی سیاسی ـ جڤاکییە کە لە ساتەوەختێکی مێژوویدا باسکراو لە ناوچەیەکی دیاریکراو بە ناو "کوردستان"و لە وەڵامدانەوە بە تێکەڵکردنێکی تایبەتی لە مەسەلەکانی کۆمەڵگەی کوردستان دەردەکەوێت.[١٨٢]

"کوردیزم" نەتەوەخوازی کوردییە کە تەوەری بنەواشە یاساییەکانی ئاوەزمەند، قبوولکردنی بنەواشە گشتییو هەراوەکانو هەروەها ئەڤینداری نەتەوەو دامەزراوەکانی پێکدێت. لەم نموونەیەدا لەگەڵ دووربینی دابونەریتەکان، زمان، مەزهەبو خزمایەتی، گرینگی لەسەر کولتووری هاوبەشی مەدەنیو یەکسانی سیاسی ئەندامەکانی سەربە قەلەمڕەوێکی زەوی دیاریکراو پێ دادەگیرێت.[١٨٣]

کولتوور لە "کوردیزم"دا، چوارچێوەی هزرو بیروباوەڕ، هێماکان، ئوستوورەکان، بایەخەکانو پەیڤەکانە کە لەو رێگەوە خۆی بە نەتەوەکانی جیهان دەناسێنێتو، تێدا جێگیر کردنی پێویست ئاشنا دەبنو خۆیان بە جیهان دەناسێن.[١٨٤]

"کوردیزم" نەتەوەی کورد لە بەرانبەر "بەرخۆدانێکی چارەنووس ساز (پیکار سرنوشت ساز)"دا دەنێ کە سیستمی بایەخدانەریی ئەو وەکوو نەتەوەیەك لە بەرانبەر نەتەوەکانی دیکەو شوناسی نەتەوایەتی لە چوارچێوەی نیشتمانێکی سەربەخۆدا پێناسە دەکات.[١٨٥]

بنەواشەی بنەڕەتی(اصل بنیادین) تیۆریی سیاسی "کوردیزم" لەسەر ئەم گریمانەیە دادەمەزرێ کە بناخەی رەوایی بوون لەسەر بنەمایی "بنەواشەی مافی دیارکردنی چارەنووسی نەتەوەکان" وەکوو مژارێکی سەرەکییە.[١٨٦]

له روانگەی "کوردیزم"ەوە، له بنەڕەتدا کە لە هەناوی نەتەوەی کورددا شار دراوەتەوەو هیچ گرووپێك لە مرۆڤەکان، هیچ تاکێكو هیچ دەسەڵاتێك یان دەوڵەتێك ناتوانێ دەسەڵاتێك بسەپێنێت کە سەرچاوەکەی لەو نەبێت.(١٨٧)

"کوردیزم" بەشێك لە گیانو هەناوی مرۆڤی کوردە کە واتا دەداتە رۆحو توانمەندیو بنەچەی لە کولتووری نەتەوەیی‌دا هەیەو "کوردیزم" ئاگایی نەتەوایەتی دەکاتە مەلەکەی بیری جەماوەری نەتەوەیی کوردە.(١٨٨)

نەتەوە له روانگەی "کوردیزم"ەوە، کۆمەڵگایەك بە بیرێکی هاوبەشەوەیە کە لەسەر بنەمای زمانو کولتووری هاوبەشو خووخدەی نەتەوەیی‌یەو بەرزترین شێوەی یەکیەتیی لەگەڵ هاوکاری جڤایەکی‌دایە. (١٨٩)

"کوردیزم" پێکهێنانی سیستمێکی نەتەوەخوازنەیە کە هیمای بەهاکانی خەڵکی بێتو بنیاتە کارامەییەکانی نیشتمانێکی سەربەخۆ بەنێو وڵاتێکی سەربەخۆیی کورد دەستەبەر بکات. (١٩٠)

گرینگترینو بنەڕەتی‌ترین مەسەلەکانی پێوەندیدار "کوردیزم" بریتین لە:

شوناس، کە گەرەنتی پێکهێنانی هەستی بەستراوەبوونی نەتەوەیە. "رەوایی" کە رەوایی دەداتە دەسەڵاتە سیستمی نەتەوەخوازی کوردەوە، "بەشداریکردن" لەگەڵ رەوتێك کە لە درێژەی‌دا ئەو نەتەوەیە لە کاروباری سیاسی‌دا دەستێوەردان بکەنو "دەسترۆیشتووی(نفوذ)"ێ کە سەروکاری لەگەڵ مژارێکی شیاوو پێگەی دەسەڵاتێك لە کاروباری نێو کۆمەڵگادا هەیە.(١٩١)

لە "کوردیزم"دا لە دامەزراوەکان کەڵك وەردەگیرێ تا پلانەکانی بۆ کردەکارە جڤاکییەکان پێك بێنن. هێماکان وەك وەزیەکی داهێنەرو دروستکەر لە ژیانی

"کوردیزم"دا کار دەکەن، واتا دەخولقێننو نێوان بکەرەکان لە پۆلینبەندیی گرووپە کۆمەڵایەتییە تایبەتەکاندا، دەبنە هۆی لێک تێگەیشتنەکان.(١٩٢)

تایبەتمەندیی "کوردیزم" وەك هزرێکی زاڵ، ئەوەیە کە دەتوانێ هایدنناسی (هستی شناسی) تایبەتو بەڵگەهێنانەوە لە مژاری سەرەکییدا دابنرێت. لەم دۆخەدا، ئیدئۆلۆژی لەرێگەی هایدنناسییە تێکچڕژاوەکانەوە لە لایەن نەریتەکانەوە دێتەبەر باسەوە، دەتوانێ یەکبوون بداتە چنراوە (بافت) فرە چەشنەکانی شوێن و زەمەن. لەسەر ئەم بنەمایەوە، "کوردیزم" داینگەی لۆژیکی کولتووری یان هایدنناسی فرە چەشنیە کە لە رێگەی ئەوانەوە هەڵسوکەوتو بیروباوەڕەکان لە درێژەی زەمەندا پێکدێنێت. لۆژیکی (منطق) "کوردیزم" رەگی لە شێوەی کردەوە خوو پێگرتووەکانی راستییەکانی رۆژانەی نەتەوەی کوردەوەیە.(١٩٣)

"کوردیزم" لە باتی ئەوەی رەهەندێکی هاسان بێو راستییەکان بە شێوەیەك تەتەڵە بکات کە لەنێو جەماوەردا رەنگ بداتەوەو ئەمەش باوەڕپێکراوە کە نموونەیەکی پێویستی لەمەڕ دۆخی کۆمەڵایەتیو سیاسی بەدەستەوە دەدات. (١٩٤)

"کوردیزم" پێویستی بە فانتازیایەکی کارامە لەمەڕ کوردستانەو ئەفسانەو ئوستوورەکان دەتوانن بە شێوەیەك پێگەیەکی یاساییو پیرۆز بدەنە نیشتمانو نەتەوەخوازی کورد بە شتێکەوە وەکوو ئایین لای نەتەوەی کورد دروست بکات. (١٩٥)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، لە کورد بوونداا شتێك شاردراوەتەوە کە لە نەتەوەیی کورددا پێگەیەکی هاوبەشیان هەیە. کۆمەڵە شتێك کە وەك

چووکەترین فاکتەری هاوبەش لەلای نەتەوەی کورد بێتە بەرباسەوە بریتیە لە زمان، مێژوو بیرێکی هاوبەش دەبێت کە شوناسی نەتەوایەتی کوردەکان وەکوو کورد دەناسێنن. (١٩٦)

"کوردیزم" بزاڤێکی سیاسییە کە ئامانجی بەدەستهێنانی دەوڵەتێکی نەتەوەیی کوردەو دەستەبەرکردنی میکانیزمە پێویستەکان بۆ گەیشتن بە دەسەڵاتی یەکسانو توانمەندی هەڵبژاردنی یەکسان لەگەڵ نەتەوەکانی دیکەی جیهاندایە. (١٩٧)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، کۆمەڵگە نەتەوەییەکان دەبێ بارودۆخی سیاسی لەباریان بۆ بەردەوامبوونی خۆیانو گەشەکردنی ئازادانە دەستەبەر بکەن. ئەوکات کە نەتەوەی ئازادیخواز، بەهایی مافو ئازادییە تاکەکان دەباتە سەر، دەتوانین بڵێین کە ئەم کردوە لۆژیکییە گەرەنتی پرەنسیپەکانی دێموکراسییە. (١٩٨)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، نەتەوەکان بەشێك لە شوناسی مرۆڤ پێکدێننو شوناس شایانی رێزلێنانەو لەم روویەوە تەواوی مرۆڤەکان پابەندن بەوەی کە بەشێك لە شوناسیان پێکدێننو رێزیان لێ بگرنو بەفەرمیان بناسن. (١٩٩)

لە "کوردیزم"دا، دەوڵەتی نەتەوەیی شیاوترین قەوارەی ریکخراوی سیاسییەو دەوڵەتی نەتەوەیی نەتەنیا پێشمەرجی ئازادیی راستەقینەیە، بەڵکوو بنەمایی مۆدێرنکردنو گەشەپێدانی ئابووریش لە قەڵەم دراوە. (٢٠٠)

"کوردیزم" دەرخەری سۆزە سیاسییە بنەڕەتییەکانی هەموانە کە لە بایەخی دەروونی هاوبەشەوە سەرچاوە دەگرێ. "کوردیزم" مافی بە کۆمەڵی ئازادیخوازی نەتەوەی کوردە. (٢٠١)

"کوردیزم" بنەمای ئاکاریی مافی نەتەوە لە هەمبەر سەربەخۆیی‌دا پاساو دەداتەوە، دیرۆکی نەتەوەو ئامانجەکانی دوارۆژی شرۆڤە دەکاتو شێوە شیاوەکانی وتوێژی سیاسی کە لە هەموو نیشتمانپەروەراندا دەبێ رێزی لێبگرن پێناسە دەکاتو بەم شێوەیە لە خزمەت ئارمانجە "نەتەوەخوازییەکانی کورد" دایە.(٢٠٢)

"کوردیزم" بریتییە لە دەربڕینی شوناسی تایبەتی نەتەوەیی کورد لە بەرانبەر نەتەوەکانی دیکە یان دەوڵەتەکان وەك راگەیاندنی مافی ئەم نەتەوەیە بۆ پاراستنو پێشڤەچوونی شوناسی خۆی لە جیهانی نێونەتەوەیی دایە. (٢٠٣)

کولتوور لە "کوردیزم"دا کۆمەڵێ یان نموونەیەك لە هەڵسوکەوتەکان، بیروباوەڕەکان، تێڕوانینەکان، بایەخەکان، دامەزراوەکان، هێماناسی(نمادشناسی)، روخساربینی، هونەرو شێوازەکانی داهێنانە کە لە نێوان ئەندامەکانی نەتەوەیەکدا، هاوبەشە.(٢٠٤)

هونەر لە "کوردیزم"دا، پیشتیوانی تایبەتی نەتەوەیی کورد بەتایبەتی بۆ جیاکردنەوە لەگەڵ شوناسی نەتەوەکانی دیکە دایەو هونەری نەتەوەش هەروەها، ئافراندنی بەرهەمگەلێکە کە شوناس، نەتەوەێتیو مافی ئازادیی نەتەوەیی کورد زەق دەکاتەوە. لەم روویەوە هونەرمەندی نەتەوەییش بەرهەم خوڵقێنێکە کە بەرهەمەکەی پشتیوانی رەوتی ئاسایی ئاکارییو نەتەوەیی کۆمەڵگاو نیشتمان بێ. (٢٠٥)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، نەتەوەیەك گەر بتوانێ مێژوو و کولتووری خۆی بپارێزێو پارێزگاری لێوە بکات، لەو دەمەیدا ناچار نابێ کە شوناسی خۆیشی لەگەڵ سەربەخۆییەکەیدا بداتە نەتەوەکانی دیکە، لەم روویەوە پاراستنی هەموو ئەو شتانەی کە کولتووری نەتەوەیەك پێکی دەهێنن وەك لە هەڵسوکەوتەکان،

بیروباوەڕەکـان، تێڕوانینـەکان، بـەهاکان، هێماناسـی، شـێوازەکانی داهێنـانو هونـەری هاوبەشـدایە کـە دەتـوانن بـەردەوامیو هـەرمانی نەتەوەیـەک بن.[٢٠٦]

لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، دەرەتـانی بەدەسـتهێنانی "خۆیبـوون (خـود بودن)" و "شوناسی نەتەوەیی" لەسەر بنەمایی کۆمەڵگایەکە کە تێدا مافـەکانی مرۆڤیو یەکسانی تاکەکان بتوانن لە گۆڕەپانی سیاسیدا سەقامگیر بن.[٢٠٧]

"کـوردیزم" وەك تیۆرییـەکی نەتەوەخوازانـەو سـەربەخۆخواز، لـە باشـاری باڵادەسـتدا، رێگـە بـۆ ئـەو شـتەی دەکاتـەوە کـە وەك چوارچـێوەی "رەهـایی دەرهەسـت (رهـایی ذهنـی)" لـەژێر دەسـتەیی باڵادەسـتو دواتـر "رەهـایی بەرهەست(رهایی عینی)" بۆ بەدەستهێنانی رزگاری وەسف دەکرێ.[٢٠٨]

"کوردیزم" بە شرۆڤەی "ئاگایی نەتەوەیی(اگـاهی ملـی)" وەبیر هێنـەرەوەی گوێبیسـتەکانی خۆیـەتی کـە "چ بمانـەوێ و چ نەمانـەوێ دەبـێ سـەربەخۆیی نەتەوەکان وەك راستییەك قبوڵ بکەینو لەگەڵیاندا پێك بـێین". هـاتنی تـەواوی نەتەوە ژێردەستەکانی جیهان وەك وڵاتێکی سەربەخۆ بۆ نێو گۆڕەپـانی چـالاکی نێونەتەوەیی، مزگینیدەری قۆناخێکی نوێی دیرۆکی جیهان دەبێت.[٢٠٩]

لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، "مـافی دیـاریکردنی چارەنووسـی نێوخـۆیی" و"مافی دیاریکردنی چارەنووسی دەرەکی" بۆ تەواوی نەتەوەکانی جیهان، باوەڕ پێکراو، رەواو شایانی رێزلێنانـەو مـافی دەستڕاگەیشـتن بـە تـەواوی ئاسـتەکانی سیستمی سیاسی بۆ هەموو مرۆڤەکان بەفەرمی ناسراوە.[٢١٠]

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، "مافی دیاریکردنی چارەنووس"، مافی گەڕان بـە دوای بەختەوەرییـەو لـەم روویـەوە بـە واتـای "مـافی ژیـانو مـافی ئـازادی"یـەو مافێکی تایبەتو نەگۆڕو پاساوهەڵنەگرە.[٢١١]

لــە روانگــەی "کــوردیزم"ەوە، ئــەدەبیاتی نەتــەوەیی تەتەڵــەکردنی کولتــووری مرۆڤەکانــە کــە لــە چــالاکییە نەتەوەییەکانــدا بەشــداریان کــردووە. نەتــەوەو زەقکردنــەوەی کولتــوور لــە ئــەدەبیاتدایــە، ژێرخــانو بــەرەنجامی پێکهاتەی سیاسییەو واتای پێ دەدات. ئەدبیات لە ڕێگەی بانگهێشت کـردنو لـە راستیدا ئافراندنی وێنەیەکی یـەکگرتووخواز، زۆر یارمـەتی هەسـتی نەتەوایـەتیو شوناســی نەتەوایــەتیو پاراســتنی دەوڵــەتی نەتــەوەیی دەدات. ئــەدەبیاتی نەتــەوەیی یــەکێك لــە شــێوەکانی بــەهێزکردنی هەســتەکانە کــە وڵات و حەشـیمەتەکەی پێکـەوە گـرێ دەدات. دەربڕینـی ئـەدەبی بـە پێکهێنـانی وێنـە هاوبەشەکانو راڤەکان لە پێوەنـدی نێـوان خـەڵكو وڵاتەکـەیان یارمـەتی دەدات. ئەدەبیاتی نەتەوەیی گۆڕەپانی ململانێو دروست کردنی شوناسە نەتەوەییەکان لە ڕێگەی ڕێکخستنی گرووپو هزرەکانیشەوەیە. (٢١٢)

یــەکێ لــە ئەرکــە بنەڕەتییــەکانی ئــەدەبیاتی نەتــەوەیی لــە "کــوردیزم"دا، ئافراندنی وێنەیەك لە نەتەوەو شوناسی نەتەوەیی‌یە کە لەگەڵ ئەوەی کە بتوانێ وەفادارییو پابەندیی شارۆڤەندان ببزوێنێت. (٢١٣)

لــە روانگــەی "کــوردیزم"ەوە، ئــەدەبیاتی نەتــەوەیی بێجگــە لــە کــارکردن نێوخۆیی، نەتەوەیی کردنی (ملت ســازی)و پێکهێنــانی شوناســی نەتــەوەیی، لــە کۆمەڵگەی نێونەتەوەیشدا ئەرکێکی گرینگی لە ئەستۆدایە. ئەدەبیاتی نەتەوەیی وەك تایبەتمەندی دەروونی دەوڵەتە نەتەوەییە نوێیەکان ناسراوە. لە روانگـەی جیهانییەوە، کەڵك وەرگرتن لە کولتووری نەتەوەیی بۆتـە یـەکێ لـە نیشـانەکانی ئیستانداری نەتەوەیی‌بوون. (٢١٤)

كاتـێ كـە ئـەدەبیاتی نەتـەوەیی لـە پێویسـتیە بنەڕەتییـەكانی دەوڵـەتێكی نەتـەوەیی تـەواو عـەیار بێـت، نەتـەوەكانی جیهـان دەبـێ خـاوەن ئەدەبیاتی نەتەوەیی خۆیان بنو بیپارێزن.(٢١٥)

"كوردیزم" پێویستی بـە بەرخۆدانـە ئاشـكراكان بـۆ ئافرانـدنی شوناسـێكی گشتگیرە كە جیاوازییە لاوەكییـەكانو فیداكارییـەكان وەك پێوەندییـە ئـەتنیكی یان ئاینییەكان كە لە ململانێ لەگەڵ یەكدانو رەنگـە حەشـیمەتە نەتەوەییـەكان توشی جیاییو ناتەبایی بكەن، سەرپۆش دەدات.(٢١٦)

لـە روانگـەی "كـوردیزم"ەوە، شـارۆڤەندی راسـتەقینە، پـتر لـە گـەرەنتی دانـەوەی مـافو ئەركـە دیاریكراوەكـانی تایبـەت بـە تاكێـك نیـە. بـە واتایـەكی تەواوتردا، شارۆڤەند، كەسێكە كە هەست بە وەفاداریو دەروەسـتی ئاكـاریی لـە هەمبەر نیشـتمانو وڵاتـی خـۆی دەكـاتو ئامادەیـە كـە لـە هەنـدێك بـوارەوە لـە بەرژەوەندیی تاكەكەسی لە پێناو كۆمەڵگایەكی بەرینتردا بكشێتەوە.(٢١٧)

پەیامهێنەری سەرەكیی "كـوردیزم"، هـزرە دەسـەڵاتدارییەكانی خـەڵك، مافـە سیاسییە نێوخۆییو دەرەكییەكان، ئازادی رۆحیی دەروون، دەستڕاگەیشتن بـە راسـتییەكانو ئـازادی بـۆ نەتـەوەی كـوردو یەكسـانی بـۆ تـەواوی نەتـەوەكانی جیهانە. (٢١٨)

لـە روانگـەی "كـوردیزم"ەوە، بـێ مـافی هاوتـاو هاوشـێوەیی، وڵاتێكـی راستەقینەی بوونی نیە، لە شوێنێكدا كە هاوتاو هاوشێوەیی ئـەم مافـە بـە هـۆی بوونی گرووپ، ئیمتیاز، ئاینو نایەكسـانی، پێشـێل بكـرێ، وڵاتێكـی راسـتەقینە بوونی نیە.(٢١٩)

"ئــالا" لــه روانگــه‌ی "کــوردیزم"ه‌وه، نواندنــه‌وه‌ی (بــارزنمود) دیــاریکراوی نه‌ته‌وه‌یه‌کــه زانیارییــه‌کی گــرینگ له‌مــه‌ڕ مێــژووی نه‌ته‌وه‌یــه‌ك، هاوپێوه‌ندی، ئامانجو ئاواته‌کانی داهــاتووی لــه ســه‌روه‌ی مــرۆڤ داده‌نێــت. ئــالای نه‌ته‌وه‌یی ده‌سته‌به‌رکردنی سروشتی ده‌رهه‌ست(ذهنی)ی نه‌ته‌وه‌ییشه‌و شوناسی نه‌ته‌وه‌یــه‌ك ده‌کاتــه راســتییه‌کی به‌رهه‌ســت(عــه‌ینی). ئــالای نه‌تــه‌وه‌یی، دوایــن زایه‌ڵه‌ی نه‌ته‌وه‌یی‌یه. (٢٢٠)

له روانگــه‌ی "کــوردیزم"ه‌وه، هــه‌ر نه‌ته‌وه‌یــه‌ك خــاوه‌ن زمــانێکی تایبه‌تــه کــه رۆحـــی ئه‌ندامـــه‌کانی پێکـــه‌وه پێوه‌نـــد ده‌داتو ده‌ره‌تـــانی به‌شـــدارییان ده‌ڕه‌خسێنێت. وێناکردنی ئه‌زموونی به کۆمه‌ڵی نه‌ته‌وه، ده‌رخه‌ری هیۆمانیستــی تایبه‌تی نه‌ته‌وه‌یه‌که‌و ڕێگه‌ی سه‌قامگیربووونیه‌تی. (٢٢١)

ســروودی نه‌ته‌وایــه‌تی لــه روانگــه‌ی "کــوردیزم"ه‌وه، نواندنــه‌وه‌ی موســیقاریی نه‌ته‌وه‌یه‌ك له خۆیه‌تی‌و، شــوێندۆزی (مکــان یــابی) ئــه‌و نه‌ته‌وه‌یــه لــه خــۆیی لــه رووی خه‌ریتـــه ئـــابووری، سیاســـی، جوغرافیـــایی‌و کولتووریـــه‌کان، هێمـــای نیشتمانپه‌روه‌ری‌و وێنای چییه‌تی نه‌ته‌وه‌یه‌کــه کــه قــه‌واره‌و خــه‌ونو ئاواتــه‌کانی نه‌ته‌وه‌یه‌ك نیشان ده‌دات. (٢٢٢)

لــه روانگــه‌ی "کــوردیزم"ه‌وه، نه‌تــه‌وه‌کانو کولتووره‌کــان ده‌بــێ بــه راده‌یــه‌ك بایه‌خدارو تایبه‌ت بناسرێن. بێبه‌شکردنی نه‌تــه‌وه‌کان لــه‌م چه‌شــنه ناســاندنه بــۆ ته‌واوی نه‌ته‌وه‌کانی جیهانو بۆ هه‌موو مرۆڤایه‌تی زیانهێنه‌ر(زیانبار)ه. (٢٢٣)

له روانگه‌ی "کوردیزم"ه‌وه، ژنان ده‌بێ شوناســی نه‌ته‌وایــه‌تی خۆیــان له‌گــه‌ڵ شوناســی سیاســی‌و کۆمه‌لایــه‌تی خۆیــان وه‌کــوو ژن بگــونجێنن. ژنــانیش وه‌ك

ناسیونالیست بۆ بەدەستهێنانی شوناسی نەتەوەییو هەم وەکوو ژن بۆ ئەستاندنی مافەکانی خۆیان لە بەستێنە جۆراوجۆرەکاندا خەبات بکەن. بەپێی ڕوانینی "کوردیزم" نەتەوەکانو ناسیونالیزم جنسییەتیان هەیەو وەکوو هێما جۆراوجۆر بۆ وڵات وەکوو زێدی دایکییە، لەم ڕوویەوە جەستەو هەڵسوکەوتی ژنان وەك پشتیوانی نەتەوە ڕەچاو بکرێت. "کوردیزم" لە ژنانو بزاڤەکەیان چاوەڕوانی دەکات کە بە بەشداری لە گۆڕەپانی سیاسەتو ڕەخنەی پێوەندییە هەنووکەییەکانی دەسەڵات، بە بزاڤی نەتەوەخوازیی ئیعتبارو ڕەوایی بدەن.[٢٢٤]

"کوردیزم" دۆزینەوەی سەرچاوە شوناسییەکانی تاك لە نەتەوەی کوردە کە وەك ئامانجی سەرەکی وەفاداریو بنەمای "هەڤبەندی بە کۆمەڵ(همبستگی جمعی)" دەژمێردرێت.[٢٢٥]

"کوردیزم" زەنجیرە ناوەندییەکە کە چەمکە نەتەوەییەکانی کورد، وڵاتی کوردستانو دەوڵەتی نەتەوەیی کورد پێکەوە گرێ دەداتو هەستی شوناسی نەتەوایەتی دەداتە خەڵکی کوردستان.[٢٢٦]

"کوردیزم" بەم هزرەی کە کوردستان سەر بە شارۆڤەندی کوردەو دەسەڵات دەبێ لە ئاکامدا لە دەستی نەتەوەیی کورددا بێتو سیاسەتڤانان تەنیا ئامرازو خزمەتکارانی خەڵکێنو هاندەری دێموکراسیشە.[٢٢٧]

"کوردیزم" گۆڕەپانی شوناس، هەڤبەندییو بەرگری نەتەوەیەکە بۆ گەیشتن بە جەوهەری ئازادییە.[٢٢٨]

گونجاندی شوناسە سروشتییەکان لە گەڵ چەمکە بنەڕەتیو شوناسە دەستکردەکاندایە کە لەسەر سنووربەندییە سیاسییەکان پێداگرن. لە "کوردیزم"ەوە شوناس نەتەنیا لە رابردوورادەمێنن، بەڵکوو لە هەمبەر گۆڕانی داهاتوو و هەنووکەشدا پێناسە دەکرێت. شرۆڤەی شوناس بەوەها لێروانینێکەوە، کردوەی کردەکارانەیە نە دژکردەوەیەکی چالاکانە.[٢٢٩]

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، بێ مافی هاوتاو هاوشێوەیی، وڵاتێکی راستەقینەی بوونی نیە، لە شوێنێکدا کە هاوتاو هاوشێوەیی ئەم مافە بە هۆی بوونی گرووپ، ئیمتیاز، ئایینو نایەکسانی، پێشێل بکرێ، وڵاتێکی راستەقینە بوونی نیە.[٢١٩]

"ئاڵا" لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، نواندنەوەی (بازنمود) دیاریکراوی نەتەوەیەکە زانیارییەکی گرینگ لەمەڕ مێژووی نەتەوەیەك، هاوپێوەندی، ئامانجو ئاواتەکانی داهاتووی لە سەروەی مرۆڤ دادەنێت. ئاڵای نەتەوەیی دەستەبەرکردنی سروشتی دەرهەست(ذهنی)ی نەتەوەییشەو شوناسی نەتەوەیەك دەکاتە راستییەکی بەرهەست(عەینی). ئاڵای نەتەوەیی، دوایین زایەڵەی نەتەوەییە.[٢٢٠]

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، هەر نەتەوەیەك خاوەن زمانێکی تایبەتە کە رۆحی ئەندامەکانی پێکەوە پێوەند دەداتو دەرەتانی بەشدارییان دەڕەخسێنێت. وێناکردنی ئەزموونی بە کۆمەڵی نەتەوە، دەرخەری هێۆمانیستی تایبەتی نەتەوەیەکەو رێگەی سەقامگیربوونیەتی.[٢٢١]

سـروودی نەتەوایـەتی لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، نواندنـەوەی موسیقاریی نەتەوەیەك لە خۆیەتیو، شوێندۆزی (مکان یـابی) ئـەو نەتەوەیـە لـە خۆیی لە رووی خەریتە ئابووری، سیاسی، جوغرافیـاییو کولتووریـەکان، هێمـای نیشتمانپەروەریو وێنای چییەتی نەتەوەیەکـە کـە قـەوارەو خـەونو ئاواتـەکانی نەتەوەیەك نیشان دەدات.(٢٢٢)

لـە روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، نەتـەوەکانو کولتوورەکـان دەبـێ بـە رادەیـەك بایەخدارو تایبەت بناسرێن. بێبەشکردنی نەتـەوەکان لـەم چەشـنە ناسـاندنە بـۆ تەواوی نەتەوەکانی جیهانو بۆ هەموو مرۆڤایەتی زیانهێنەر(زیانبار)ە. (٢٢٣)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، ژنان دەبێ شوناسـی نەتەوایـەتی خۆیـان لەگـەڵ شوناسـی سیاسـیو کۆمەڵایـەتی خۆیـان وەکـوو ژن بگـونجێنن. ژنـانیش وەك ناسیونالیسـت بـۆ بەدەسـتهێنانی شوناسـی نەتـەوەییو هـەم وەکـوو ژن بـۆ ئەستاندنی مافەکانی خۆیان لە بەستێنە جۆراوجۆرەکاندا خـەبات بکـەن. بـەپێی ڕوانینی "کوردیزم" نەتەوەکانو ناسیونالیزم جنسـییەتیان هەیـەو وەکـوو هێمـا جۆراوجۆر بۆ وڵات وەکوو زێدی دایکیيە، لەم رووییەوە جەسـتەو هـەڵسوکـەوتی ژنان وەك پشتیوانی نەتـەوە رەچـاو بکرێت. "کـوردیزم" لـە ژنـانو بزاڤەکـەیان چاوەڕوانی دەکات کە بە بەشداری لە گۆڕەپانی سیاسەتو رەخنـەی پێوەندییـە هەنووکەییەکانی دەسەڵات، بە بزاڤی نەتەوەخوازیی ئیعتبارو رەوایی بدەن.(٢٢٤)

"کوردیزم" دۆزینەوەی سەرچاوە شوناسییەکانی تاك لە نەتەوەی کـوردە کـە وەك ئامانجی سـەرەکی وەفـاداریو بنـەمای "هەڤبەنـدی بـە کۆمـەڵ(همبسـتگی جمعی)" دەژمێردرێت. (٢٢٥)

"کـوردیزم" زەنجـیرە ناوەندییەکـە کـە چـەمکە نەتەوەییـەکانی کورد، وڵاتی کوردستانو دەوڵەتی نەتەوەیی کورد پێکەوە گرێ دەداتو هەسـتی شوناسی نەتەوایەتی دەداتە خەڵکی کوردستان.(٢٢٦)

"کوردیزم" بەم هزرەی کە کوردستان سەر بە شارۆڤەندی کـوردەو دەسـەڵات دەبێ لە ئاکامدا لە دەستی نەتەوەیی کورددا بێتو سیاسـەتڤانان تـەنیا ئـامرازو خزمەتکارانی خەڵکینو هاندەری دیموکراسیشە.(٢٢٧)

"کوردیزم" گۆڕەپانی شوناس، هەڤبەندییو بەرگری نەتەوەیەکە بـۆ گەیشـتن بە جەوهەری ئازادییە.(٢٢٨)

گونجانـدی شوناسـە سروشـتییەکان لـە گـەڵ چـەمکە بنـەڕەتیو شوناسـە دەسـتکردەکاندایە کـە لەسـەر سـنووربەندییە سیاسـییەکان پێـداگرن. لـە "کوردیزم"ەوە شوناس نەتەنیا لە رابردووړادەمێنن، بەڵکوو لە هەمبەر گـۆڕانـی داهـاتوو و هەنووکەشـدا پێناسـە دەکرێـت. شـرۆڤەی شـوناس بـەوەها لێروانینێکەوە، کردوەی کردەکارانەیە نە دژکردەوەیەکی چالاکانە.(٢٢٩)

"کوردیزم" لەو باوەڕەدایە کە شوناس لەسەر بنەمای سنوورە دەستکردەکان هیچ کات لەلای نەتەوەی کورد باوڕپێکراو رەوایی نەبووە.(٢٣٠)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، هەر نەتەوەیەك تا رادەی پێویست، پێویستی بـە کۆمەڵـە دامەزراوەیـەکی تایبـەت بـۆ بڕیـارە بـە کۆمەڵـەکان لەمـەڕ مـژارە پێوەندیدارەکان لەگەڵ ئەندامـەکانی خـۆی دایـە. لـەم روانگـەوە، مەسـەلەکە لـە چوارچـێوەی مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس سـەرهەڵدەدات. بـەم دەربڕینـە کـە

دەوڵتی سەربەخۆ، بەرزترین ئامانجی مافی دیاریکردنی چارەنووس دەبێتو نەتەوەی کورد دەبێ ئەم مەسەلەیە وەکوو ئەزموونی ئامانجێك رەچاو بکات. [(٢٣١)]

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، نەتەوەکان خاوەن مافی بنەڕەتی بڕیاردانی خۆیانن‌و ئەم مافە دەسەڵاتداریەتییە دەبێ جێگیر بێت. ئەم مافانە دەتوانێ بە شێوەیەکی ئاوەزمەندانە بۆ هەندێك دامەزاوە فیدراڵی یان جیهانی راگوبگوێزرێت. [(٢٣٢)]

لە روانگەی "کوردیزم"دا، رێزلێنان بۆ سەربەخۆیی هەموو نەتەوەکان پێویستە. رێزگرتن لە سەربەخۆیی نەتەوەکان بریتییە رەچاوکردنیان وەك خاوەن بڕیاردان لە هەمبەر کەڵك وەرگرتن لە سەرچاوەکانی گەشە کردنی ئابووری، پاراستنی ژینگە و... دەبێت. [(٢٣٣)]

"کوردیزم" لەم باوەڕەدایە کە رەوتی بە جیهانیبوون بە لێك نزیککردنەوەی کولتوورەکان پێکەوە، بە شێوەیەك لە پەنای یەکتری دانانیان کە ناچاربن لە رەوشی نوێدا، بە بەشداری‌و رەنگدانەوەی (ئاوێتە بوون، پێداچوونەوە، ئاڵوێڕ، ئاڵۆزی) دەسەڵاتدارانە، توانمەندی خۆی پتر کردوەو بەردەوامی دەداتە ژیانی خۆی. بە باوەڕی "کوردیزم" هەڵبژاردن‌و راکێشانی توخمە کولتوورییەکان، پێداچوونەوە بەسەر کولتووری خۆیدا، هەندێك جار تێپەڕین لێی‌و بەشداری چالاکانە لە گۆڕپانێکی کولتووری‌و کومەڵگایەکی بە جیهانیکراودا ئەورۆکە دووری هەڵنەگرە. [(٢٣٤)]

له روانگەی "کوردیزم"ەوە، تاك دەتوانێ له رەوتی به جیهـانیبوون دەرەتانی پێکەوە ژیانو ئالۆێری کولتووری له کاتی پاراستنی تایبەتمەدییەکانو شوناسی نەتەوەیی خۆیدا، بپارێزێت. "کـوردیزم" پـتر لـه بـه جیهـانیبوون یـان "گلوبالیزیاسێون" واته "جیهانی بیرکردنەوەو نەتەوەیی ژیـان" بـیر دەکاتـەوەو لەنێو کردەوەکانی خۆیدا لەسەر ئەم بنەمایه واتاهەڵگر(معناپــذیـر)و بـه ئـەنجام دەگەیەنێت. (٢٣٥)

"کوردیزم" بریتیه له جیاوازی (نه سەروەبوون)، دەرخستنی دەرهەستی ئـەو جیاوازییـه (نــه سـەروەربوون)و تـەیاربوون لەسـەر بنـەمای ئـەو جیاوازییـه (نـه سەروەرییبوون)دایـه. شوناسـی کـوردی لـەم تیوریيـەدا کاتێـك بیچمدەگرێ کـه "کورد"ێـك بڵـێ "مـن کـوردێکم چـونکه لـه کـورد بـوون لەگـەڵ گرووپـی خۆمـدا بەشدارم" با بڵێین مەبەست له گرووپ لێرەدا هێما به واتـایی "نەتـەوە"یەوەیـە. (٢٣٦)

لـه روانگـەی "کـوردیزم"ەوە، دەتـوانین بڵـێین نەتـەوەخوازی شـێوەیەك کـه کولتـووری "هاوڕامـانی، یـەك زمـانی، ئوسـتوورەو هێماگـەرایيو ئاگـایی"یـه کـه بەدوای چوار ئامانجی سەرەکیدایه:

١ـ کردنی گرووپێکی لاواز، به کۆمەڵێکی سیاسی چالاك

٢ــ رێکخســتنی کولتــووری کۆمەڵــەکانو پێکهێنــانی کولتــوورێکی بــاڵای ئێستانداردو فەرمی.

٣ـ کردنی کۆمەڵێك به نەتەوەیەکی خاوەن هاوچەشنی کولتووریەوە

٤ـ گشتگیر کردنی نیشتمان ـ دەوڵەتێکو پێکهێنانی دەوڵەتێك بۆ ئەو نەتەوەیە.[٢٣٧]

ئامانجی کوردیزم لە مەیدانی کردەوەدا، دۆخێکی بەرزتر لە پرۆسەیی رەهایی بە کەڵکوەرگرتن لە "ئەندازیاری دەسەڵات (مهندسی قدرت)"دایە. لەم روویەوە، رێکخستنی هێزەکان، پێکهێنانو گەشە کردنی سیستمی زاستەوەر (دانش محور)، بیچمگرتنی کۆمەڵگەی زانیاریی، رێکخراوی کۆمەڵایەتی، مافەکانو لە کاتی پێویستدا، سیستمێك لە چوارچێوەی "ئەندازیاری دەسەڵات"، رێکارێکی لۆژیکی بۆ گەیشتن بە ئامانج دەبێت.[٢٣٨]

"کوردیزم" بە تایبەتگەری سیاسیو کولتووری نەتەوەیەك بۆ گەیشتن بە شوناسێکی سەربەخۆ لە چوارچێوەی دەوڵەتێکی سەربەخۆدایە.[٢٣٩]

"کوردیزم" لە بنەڕەتدا گرێدراو بە بنەواشەکان، بەهاو پێوانەکان لەمەڕ جەماوەری نەتەوەی کوردە کە لە هەموو شوێنێکدا باوەڕپێکراوە. مافی دیاریکردنی چارەنووس، ئازادی، ئاشتی، تەناهیو دەسەڵاتدارێتی نموونەی ئەم پێوانەیانەن.[٢٤٠]

"کوردیزم" لەم باوەڕەدایە کە پێوەندییەکان، ئێستراتێژییەکانو کردەوە سیاسی، جڤاکیو کولتوورییەکان لەسەر بنەمای شوناسی نەتەوەییەو تەواوی پێکهاتەکان لەسەر واتاهەڵگریو واتاییدان (معنادهی) لەم مەسەلەیەدا فۆرمی پێکهاتن پەیدا دەکات.[٢٤١]

له روانگەی "کوردیزم"وه مرۆڤ هەروەها کە لوتێکو دوگوێچکەی هەیە، دەبێ نەتەوەش هەیبێت. لەم روانگەوە ئاخێوی نەتەوەیی هەم کولتوور سازو هەم شوناس سازە.(٢٤٢)

بە باوەڕی "کوردیزم" مێژوو بەو واتایە نیە کە لە هەر شوێنو ساتە وەختێك لە مێژوودا راوەستین، خۆمان لە بەرامبەر چەند رێگاییەکدا راوەستین کە مێژوو ئاوەزمەندانەو لۆژیکانە دەتوانێ لێی تێپەر بێت. باس لە مێژووییەکە کە گۆڕەپانی دەرفەتەکانەو هەلەکان دەخولقێنێ. هەرکات ئەم دەرفەتانە بەباشی کەڵکی لێ وەربگیرێ، شیاو دەبن. لەم رووییەوە، مێژوو دەتوانێ بەرهەمی گەلاڵە دارشتن بێت. (٢٤٣)

لە روانگەی "کوردیزم"ەوە، مێژووی حیزبەکانی ئێمە لە زۆر بوارەوە، مێژوو چەشنێك ئالۆزی دەروونی ئارمانجەکان بووە کە لە دەروونیاندا هەبووەو دەرەتانی دەستەبەرکردنی بە کردەوەی ئاماجەکەیان لێ ئەستاندوون. (٢٤٣)

"کوردیزم" لەو باوەڕەدایە کە "مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەکان" پێویستیترین مافی یەکسانی مرۆڤ. (٢٤٤)

بە باوەڕی "کوردیزم"، "کولتووری نەریتی لاوازیی (فرهنگ سنتی ناتوانی) [لێرەدا نووسەر هێما بە چەشنێك بیرکردنەوەیەکی لاوازو چەشنێك ناتوانمەندی مرۆڤی کوردە کە لە ناخی خۆیدا شاردراوەیەو هەمووکات توانمەندی بەربەرەکانێی لێئەستێنێتەوە."وەرگێر"]" بەردەوام مرۆڤی تاوانبار کردوە پێی دەڵێ: تۆ ناتوانیو دەبێ تا هەتا هەتایە "فەلەج" بمێنیت. ئەمە کولتوورێکە کە بەردەوام نەتوانین تەڵقین دەکا: ناتوانی لەسەر پێی خۆت

ڕاوەستی ناتوانی بە مێشکی خۆت بیربکەیتەوە. ناتوانی بە مەبەستەکانت هەست پێ بکەی، ... لەم ڕووییەوە دەبێ مێشکو دڵی خۆت لەوی دیکە بکڕیت.(٢٤٦)

لە ڕوانگەی "کوردیزم"ەوە، کەسێك ناتوانێ خۆیی هەم ئالّمانیو بریتانیاییو هەم فەڕانسەوی، ئەمریکای، کورد، فارس، عەرەب یان تورك بزانێت. هاوپێوەندی بە نەتەوەیەکەو، و بوونی وەها هەستێك وەك بەشێکی دانەبڕاوی خۆی، شێوەیەکی ڕەوا بۆ تێگەیشتنو ڕاگەیاندنی هەڵکەوتی خۆی لە جیهان دایە. (٢٤٧)

"کوردیزم" بەم واتایە نیە کە لە هەمبەر نەتەوەیی خۆتدا، ئەرکو بەرپرسایەتیەکان هەیە، بەڵکوو بەو مانایە کە ئەرکی ئێمە لە ئاستێکی بەرینتردا لەگەڵ ئەرکگەلێك لە هەمبەر نەتەوەکانی دیکەدا بە واتایی درووستی وشە کە هەمانە جیاوازە. لەم ڕوانگەوە بەلێکدانەوەی دروستی ئاکار، سنوورە نەتەوەییەکان پتر دەبن، بەڵام ئەمە بە واتایی ڕەچاو نەکردنی بەرژەوەندیی مرۆڤەکان نیە. کوردیزم ڕێز بۆ مافی دیاریکردنی چارەنووسی نەتەوەکان بەشی تەواویی یەکسانی داخوازییە ڕاستییەکان دادەنێت. (٢٤٨)

داخوازی سیاسی ئێمە لە "کوردیزم"دا هەم بانگەشەی شوناسیو هەم بانگەشەی ئاکاری نەتەوەی کورد بۆ دەستڕاگەیشتن بە چوارچێوەیەکی جیاوازو دیاریکراو لە نەتەوەکانی دیکەدا بەهێز دەکاو پێداگری لەسەر دەکات.(٢٤٩)

کاتێك تەواوی نەتەوەکان خاوەن میکانیزمێکی پێویست بۆ مافی دیاریکردنی چارەنووسنو پشت بەم کارە دەبەستن کە لە ڕاستیدا جیهانێکی ئازادترو

شـوێنێکی هـیمنترپـان دەبێـت. مـافی دیـاریکردنی چارەنووسـی نەتەوەکان ئاشتیخوازنەترین هزر بۆ جیهانە. [٢٥٠]

بە باوەڕی "کوردیزم"، تێڕامانەکان لەمەڕ ئاگایی مێـژوویی و تەتڵـەی ڕێـژەیی نێوان رابردوو لەگەڵ ئێستاو داهاتوودا دەبێ تاڵ تاڵ لە قوژبنـە مێژووییـەکانی ئەم نەتەوەیەوە دەرهاوێژێن و وردە وردە چاکسازی بکرێتەوە. [٢٥١٠]

"کوردیزم" لەم باوەڕەدایە کە نەتەوەی کورد بە درێژایی مێـژووی باڵادەست، گـیرۆدەی رقـی دولایەنـەی دەسـەڵاتدارە ئاینیـیەکان (قدرتمەنـدان دینـی) (Religious establishment)و دەسـەڵاتدارە سیاسـییەکان (قدرتمـداران سیاسـی (Political establishment) بـووە کـە بـە ئـامرازی "جـەهاد" دژی کـوفرو نیزامیگەریی، داگیرکردنی کوردستانیان بە ڕەوا زانیوە. [٢٥٢]

"کوردیزم" شێوەیەکی فیزیکی، شـێوەیەکی لـۆژیکیو شـێوەی راسـتەقینەی ئازادی بۆ نەتەوەی کوردە کـە هێـزی ئـازاد (نـیروی آزاد)، ئـازادبوون(آزادبـودن و ئازادمان(آزادماندن)ەوە لەلایەن خەڵکی نەتەوەیی بۆ ئەو دەبێت. [٢٥٣]

"کوردیزم" بۆ خەڵکی نەتەوەی کورد بەڵگەی رۆچوونە نێـو بـازاڕی ململانێـی مرۆڤایەتییـە کـە وەکـوو مرۆڤێکـی سـنووردار نـەکراوە بـە پاراسـتنی شوناسـی خۆیەوەیە. [٢٥٤]

بـە بـاوەڕی "کـوردیزم"، مـافی دیـاریکردنی چـارەنووس، بـە قبـوڵکردنی تێگەیشتن مرۆڤ لە دەروونو چارەنووس خۆی، بە مرۆڤایەتی رادەگەیەنێ کـە لـە باوەڕهێنان بـە داخـوازی نەتەوەیـەك بـۆ دەستڕاگەیشـتن بـە ڕاسـتییەکان، نابێ

چاوێکی حاشا لـێکردنەوەوە بڕوانین. مافی دیـاریکردنی چارەنووسـی، دەبێتە هۆی وەها هەوڵێکی مەعریفە ناسانە. [٢٥٥]

فەرهەنگۆکی کوردیزم

ابدیت: هەرمانبوون

اتحادیەهای منطقەای: یەکیەتییە ناوچەییەکان

احساسات همبستگی اجتماعی: هەستە هەڤبەندییە کۆمەڵایەتییەکان

احساساتی: هەستاوێتیبوون

اخلاف: نەوەکان

ارایەی خود: خۆرێکخستن

ارزش بنیادین: بایەخێکی بنەرەتی

ارزی: زەوینی

ارزیابی خود: بەراوردی خۆ

اسلاف: دێرینەکان

اصل بنیادین: بنەواشەی بنەڕەتی

اصل: بنەواشە

اگاهی ملی: ئاگایی نەتەوەیی

اقدام: هەستان

الحاق طلبی: پێوەندیدانخۆازی

انتزاع: ئەبستراکت، رووت، بەرهەست، رووتەڵە

انحرافات روانی: لادانە دەروونییەکان

اندیشە روحی روانی: هزری دەروونیی نەتەوەیی

اندیشه‌ای واحد: تاکه هزری

انگاره‌های نیرومند: وێناکردنه به‌هێزه‌کان

انطباق: ڕۆنان

انگیزه: هانه

انعکاس: زایه‌ڵه

ایده: بیروباوه‌ڕ

بازتاب: زایه‌ڵه

بازسازی: بنیاتنانه‌وه

بازشناسی: ناسینه‌وه‌ی

بازیافت : دۆزینه‌وه

بنیادگرایی: بناژۆخوازی

بیداری ملی: رابوونی نه‌ته‌وه‌یی

تأثیرپـذیری فعال اجتماعی: باندۆرهه‌ڵگری چالاکی جڤاکی

تاروپود دانش: تان‌و پۆی زانست

تبعیض‌کننده: هه‌ڵاوێر

تبعیض‌شونده: هه‌ڵاوارده

تبلور: ره‌نگدانه‌وه

تبین: ته‌تڵه

تجمیع: ئاپۆڕا

تجویز شدن: ته‌یاربوون

تحول ناپـذیر: نه‌گۆڕ

تردیدناپـذیر: گومان‌هه‌ڵنه‌گر

ترديدى: دڕدۆنگ

تعادل: هاوسەنگی

تعبیر خود به زبان خود: لێکدانەوەی خۆی بە زمانی خۆی

تعقیب کردن: راوەدوکەوتنی

تفکیك: جیاکردنەوە

تکثرآور: فرەهێنەر

تمایزآفرین: جیاخولّقێنی

تمایزبودن: جیاوازبوون

تمایزناپـذیر: جیاییهەڵنەگر

تمایل: بەریان، حەزو ویست

تمدن: ژیاری

تمرکز: چڕبەستنی

تولید: رەنێوهانینی

پراکندە: پەردەوازە

پویایی: دینامیك، چالاكو بەردەوام

پیکار سرنوشت ساز: بەرخۆدانێکی چارەنووس ساز

جبر: فەرمان

جهت: رووگەی

جولانگاە: رمێنگە

حرکت: جمان

حس تعلق: هاوپێوەندییە

حقوق اکتسابی: مافە بەرهەمهاتووەکان

حقوق تاریخ: مافە مێژووییەکان

حقوق طبیعی: مافە سروشتییەکان

خردمداری: هزرتەوەرەیی

خود بودن: خۆیبوون

خود شناخت: خۆناسیار

خوداندیشی: خۆهزری

خودباوری: باوەڕبەخۆبوون

خودبودگی: خۆیبوون

خودپنداره: خۆپەسند

خودرهایی: خۆڕەهایی

خودشناخت: خۆناسین

خودکفایی: خۆبژێوی

خودکنشگر: خۆکردەکار

دانش محور: زاستتەوەر

دەروازە: دەرو

در خود برای خود: لە ناڤی خۆی ژ بۆ خۆ

دوران توازن ناپایدار: دەورانی هاوسەنگی ناسەقامگیر

ذاتباوری: ناخباوڕی

ذهن: ناخ

رهایی ذهنی: رەهایی دەرهەست

رهایی عینی: رەهایی بەرهەست

روح مشترك اجتماعی: باری دەروونی هاوبەشی جڤاکی

زادگاه: دایەنگە

زیانبار: زیانهێنەر

زیرساخت اندیشەورزی: ژێرخانی هزرڤەندی

سلسلە مراتب: زەنجیرەپلە

سلطە : باڵادەست (لێرەدا مەبەست لە باڵادەستی نەتەوەی داگیرکەرەو لە بەرانبەر وشەی ژێردەستەیی(زیرسلطە) دانراوە)

شأن ملی: پێگەی نەتەوەیی

شناخت شناسی: ناسیارناسی

شهروند: شارۆڤەند

چند گانگی زدایی: سڕینەوەی فرەلایەنەیی

چندارزش زدایی: سڕینەوەی فرەبایەخی

گرایش درونی: بەریانی دەروونی

گرایش: بەریان

گریزناپـذیر: چەقبەستوە

گزارە بندی: هێڵبەندی

عاقل: ئاوەزمەند

عدالت: دادپەروەریی

عقلانی: ئاوەزمەندانە

عقلانیت: ئاوەزمەندێتی

عمل گرایی: کردەخوازی

عمل: کردە

عنصر احساسی: توخمی هەستوەری

عنصر ارزشی: توخمی بایەخدانەری

عنصرشناختی: توخمی ناسیاری

غیرقابل انتقال: چەقبەستوو

فاعل: بکەر

فرامرزی: سنوربەزێن

فرهنگ ایستا: کولتووری پەنگراو

فرهنگ سنتی ناتوانی: کولتووری نەریتی لاوازبوون

فرهنگ عمومی مشترك: کولتوورێکی هاوبەشیی گشتی

فرهیختە: رۆشنبیر

قارەای: وشکاڕۆیی

قدرتمەندان دینی: دەسەڵاتدارە ئاینی‌یەکان (Religious) establishment)

قدرتمداران سیاسی: دەسەڵاتدارە سیاسی‌یەکان (Political establishment)

قشربندی: توێژبەندی

قوم: ئەتنیك

کلی: هەمەکی

کنش: کردەکار

لزوم استعمارزدایی: پێویستی سڕینەوەی کۆلۆنیالیزملێدراوی

ما متمایز از آنها: ئێمە لەوان جیاین

مابودن: ئێمەبوون

مارپیچی صعودی: مارپێچییەکی بەرەوژورانە

ماهیت: چییەتی

مترادف: هاواتای

متعامل: دژکردەوە

متعهد: دەروەست

متوالی: بەردەوام

مجازی سازی: خوازەکردن

مجدد: سەرلەنۆ

محیط: پەڕانپەڕ

مدت زمان زیادی است: خەیلێوەن

مسیر: رەوگە

مشروعیت سازی: رەواییکردنی

مشروعیت: رەوایی

مشروعیتسازی: رەواییکردنی

مصرف: بەرخۆر

مصنوعی: دەستکرد

مضاف: زێدەخواز

معتبر: ناسراو

معناپـذیر: واتاهەڵگر

معنادهی: واتاییدان

معنوی: دەرهەست

مکان یابی: شوێندۆزی

مکتوب: نڤیسیاری

ملت سازی: نەتەوەیی کردن

منش فعال: پێگەیەکی هەڵسوڕ

منش ملی: پێگەی نەتەوەیی

مهندسی قدرت: ئەندازیاری دەسەڵات

موجودیت سیاسی: هەبوونێتی سیاسی

موضوون: نێوەڕۆك

نالیستا: ناچەقبەستوویی

ناب: دەگمەن

ناخود: ئەودی

نامتمرکز: چڕنەبەستوو

نخبە: بژاردە

نظم: تەکوز

نمادشناسی: هێماناسی

نیروی حرکت درونی: وزەی بزاوتی دەروونی

هدفیابی: ئامانجدۆزی

هستە مشترك: ناوکێکی هاوبەش

هستی شناسی: هایدن ناسی[ئەم وشەیە کەلهوڕییە.و.]

هم هویتی: هاوشوناسی

همبستگی جمعی: هەڤبەندی بەکۆمەڵ

همبستگی ملی: هەڤبەندی نەتەوەیی

همبستگی: هەڤبەندی

همسنجی: هاوهەڵسەنگاندن

همگام: هاوهەنگاو

هنجارگرایی: نۆرمخوازی

هویت خاص: شوناسێکی تایبەت

هویت خواهی: شوناس خوازی

هویت سازی: بەشوناسکردن

هویت مداری: شوناستەوەرەیی

واکنش: دژکردەوە

وحدت پنداری ملی: یەکبوونخوازی نەتەوەیی

وحشیان خوب: دڕندەچاکەکان

يك ساختار انسان ساختە: پێکهاتەیەکی دەستکاری مرۆڤ